OSZK
302.564
OSZK

IDEGEN NÉPEK KÖZT MESSZE FÖLDÖN

utirajzok és életképek

összeválogatta

Dr. Simonyi Jenő

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Szécsényi Könyvtár

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár

IDEGEN NÉPEK KÖZT

MESSZE FÖLDÖN

UTIRAJZOK ÉS ÉLETKÉPEK

KIVÁLÓ UTAZÓK LEIRÁSAIBÓL

ÖSSZEVÁLOGATTA

DR SIMONYI JENŐ

SZÁMOS FAMETSZETŰ ÁBRÁVAL

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST, 1912

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

302.564
R 2
B 213/1991

6210. — Budapest, az Athenaeum r.-társ. könyvnyomdája.

TARTALOM.

Lap

Előszó 5

Ázsia.

A Jeges-tenger partján 8
A szibériai tundrán 23
A Lob-nor mellékén 29
Mongolország 32
Kanton 40
Utazás Sanghaitól a Jangcekiangig 50
Utazás Kianghszi tartományban 57
Hankou a Jangcekiang mellett 64
Csingtufu 70
Északi Khína agyagos vidékén 76
A japániak 80
Japáni élet 89
Japán 96
Szumatra 101
Az emberevők közt Borneo szigetén 105
Jáva 112
Az anamiak között 117
Egy sziami elbeszélés 121
Bangkok, Sziam fővárosa 125
A szent Benaresz 131
Bombay környéke és a parszik 141
Cejlon 148

Afrika.

Lap
Kuka és a kanurik 157
A bagirmik háborúja a gaberik favárai ellen 164
A rabszolgák sorsa 175
Csónakutazás a Binuén 180
A Niger fölfedezése 188
Udzsidzsi 196
Livingstone és Stanley találkozása Udzsidzsiban 200
Utazás Bihé felé 208
A Muata Jamvo fővárosában 222

Amerika.

Kaliforniai indiánusok 228
A puri indiánusoknál 241
A szuyá-indiánusok 248

Ausztrália.

A Csendes-tenger szigetein 261

ELŐSZÓ.

Sokan szeretnének idegen országokban, más világrészekben utazni ; megnézni azokat a tájakat, ahol soha sincsen nyár, ahol csak jégvirágok nyílnak és ahol hetekig tart a nappal, hetekig tart az éjjel ; megnézni azokat a tájakat, ahol soha sincsen tél, ahol mindig nyílik a virág és érik a gyümölcs. De csak kevesen jutnak el ezekbe a távoli országokba. Akik eljutnak, azok a szerencsés emberek gondoskodnak arról, hogy az otthonmaradók is megtudják, mi szépet láttak. Utazásukat leírják, hogy mindenki elolvashassa.

Sok útleírásból van összeválogatva e kis könyv tartalma. Aki elolvassa, mintha négy világrészen át utaznék, sokfélét megtud az idegen népekről és országokról. Megismerkedik itt olyan nagy, hatalmas népekkel, amelyek már akkor is gazdagok és műveltek voltak, mikor Európában még csak szegény pásztornépek laktak ; és megismerkedik olyan szegény népekkel, amelyek

ruha nélkül járnak, nem értenek a földmíveléshez, sem az állattenyésztéshez, hanem csak abból élnek, amit nekik a jó Isten megad munkájuk nélkül is. Megismerkedik szelíd népekkel, amelyek mindig békében élnek, és olyan vad emberekkel, akik embertársaikat is fölfalják.

Mégis, aki ezt a könyvecskét elolvassa, ne higyje, hogy sokat tud. Nagy a világ ; sok országa, sok népe van és sok mindenféle szokása, annyi, hogy még a nevük sem férne ebbe a könyvbe. De mégis átutazik négy világrészen.

Szerencsés utazást ! Kívánom, hogy mindenki úgy gyönyörködjék benne, mint én gyönyörködtem, mikor először olvastam ilyen útleírásokat.

ÁZSIA.

Ázsia a legnagyobb valamennyi földrész közül és annyi ember lakik benne, mint a többi földrészekben együtt. Magában a khínai birodalomban több ember van, mint egész Európában. Régi, nagy és gazdag népek laknak Ázsia keleti és déli részén. E népek többnyire békések, jobban értenek a munkához, a mesterségekhez és a művészetekhez, mint a háborúviseléshez. Azért sokszor meghódították ez országokat északi kis népek,

amelyek szegények és műveletlenek, de harciasak voltak és megkívánták a déli népek kincseit. Az európai népek is foglaltak, ahol csak lehetett. A khínaiak és az indiaiak messze földre, idegen országokba, más világrészekbe is elvándorolnak, csak úgy, mint az európaiak; ott kereskednek, mesterséget űznek és dolgoznak; szorgalmasak, mint az európaiak, de kevesebbel is beérik és azért sok helyen irigylik is őket. Csak a tudományuk nem nagy; de okosak és most tanulnak az európaiaktól. A japániak, a khínaiak, a sziamiak, a jávaiak és az indiaiak valamikor bizonyosan épen olyan műveltek lesznek, mint az európaiak.

A Jegestenger partján.

Már több mint háromszáz éve annak, hogy a hajósok Európából Ázsia északi oldalán akarnak a Csendesoceánba jutni. Sokan megpróbálták már, de még senkinek sem sikerült, míg végre 1878-ban egy tudós svéd utazó, Nordenskjöld megnyitotta az utat. Ami itt következik, az ő útleírásának magyar kiadásából való, amelyet Varga Ottó írt.

A Jugor-Sártól a Szelágszkoj-fokig semmiféle embert vagy emberi lakást nem láttunk; annál nagyobb dolog volt, midőn az említett fok közelében két csónakot jeleztek. Föl is szaladt a födélzetre minden ember annak csodájára, kivéve a szakácsot, kit zsíros bögréi mellől semmiféle veszedelem el nem tudott csábítani, és aki körülhajózta Ázsiát és Európát anélkül, hogy szárazföldre tán csak egyszer is lépett volna.

A közeledő bőrcsónakok telis-tele valának nevetgélő, csacsogó bennszülött férfiakkal, asszony- és gyereknéppel. Kiabálásukkal jelezték, hogy álljon meg a hajó,

mert ők a födélzetre akarnak fölmenni. A gép megállott, a csónakok a hajó mellé álltak s belőlük egy bundás ruházatú, hajadonfejű csapat kezdett a hajó oldalán oly ügyességgel fölkúszni, mi első pillanatra elárulá, hogy ily dolog nem ujság előttük. Élénk beszélgetés támadt, miután fölértek, azaz, hogy támadt volna, ha egymást értettük volna. A vendégek közül egy sem tudott oroszul. Igy aztán kézzel-lábbal ipar-

Találkozás a csukcsokkal.

kodtak a nyelv hibáját jóvá tenni. Hát még mikor az ajándékot osztottuk ki köztük, akkor volt ám csak öröm. Dohány és hollandi agyagpipa volt az ajándék. A nevüket mégis megismerték; tudták, hogy őket értjük, mikor azt mondjuk *csukcs* vagy *csaucsu*.

A férfiak jobbára magasak, termetesek valának. Testhez álló bőrnadrágot és rénszarvasbőr kabátfélét viseltek. Fedetlen, rövidre nyírt fejükön csak legelül volt valamennyire hosszabb haj, mit szépen homlokukra fésültek. Egyiknek-másiknak volt orosz sapkája is, de

egyelőre csak övük mellett hordták, viselésére az időt még melegelették. Hajzatuk kékesfeketébe játszó és igen tömött volt. A nők homloka, orra, álla kékesfekete vonásokkal volt tetovirozva ; arcukat is néhány hasonló cifraság ékíté. Arckifejezésük a szamojédokénál és eszkimókénál kellemesebb ; néhány fiatal leány nem is volt egészen rút.

Nemsokára tovább folytatta útját a »Vega«. A csukcsok tele örömmel tértek vissza csónakaikra, nyilván meg voltak elégedve a kapott ajándékkal. Nem is panaszkodhattak. Csomagszámra kaptak dohányt ; pipát pedig annyit, amennyit a férfiak ujjaik között csak vihettek. Míg a legénység viseltes téli ruháit adta nekik. Mindnyájan azt hittük, hogy néhány nap mulva oly vizekbe érünk, ahol nem lesz szükségünk téli ruhára, ahol csengő pénzen vásárolhatunk, nem pedig csereberéléssel ; ezért nem is fukarkodtunk.

Meglehetősen megoszlott jég közt haladtunk szeptember 7-én egész nap a partok mentén. Másnap azonban annyi jég és oly sűrű köd vett bennünket körül, hogy kénytelenek voltunk egy jégtuskónál megállapodni. Amint kissé felderült, ismét bennszülött látogatóink akadtak, akiket hasonlóan megvendégeltünk. Ezek is ki akartak tenni magukért és érthető jelekkel híttak bennünket sátraikhoz. Tovább menni úgy sem tudtunk volna, hát elfogadtuk a meghívást.

Alacsony homokpart választja el itt a tengert egy beljebb fekvő, a tengerrel csaknem egyenlő felszínű, sekély édesvízű tótól ; beljebb alacsony, kopár halmok emelkednek. Most mindent nem rég esett hó borított. Mindenütt a legszívesebben fogadtak bennünket s amit sátraik csak adhattak, készséggel fölajánlották. Gazdag éléstárt találtunk minden sátorban és mindenütt erősen folyt a napi munka. Itt öntött vasbográcsban

javában főtt a rénszarvashús, a másik sátornál egy csak imént lőtt rénszarvast bontottak föl, egy harmadiknál öreg asszony markolászta ki a szarvas bendőjéből a spinátféle maradékot és azt fókabőrzacskójába gondosan eltevé, nyilván téli főzeléknek.

Csukcs gyermekek.

Gyermekekben nem volt hiány s mindnyája egészséges, erőteljes vala. A nagyobbak a sátrak belsejében csaknem egészen mezítelen ténferegtek. A kis babákat férfi, nő is vállain hordozza s úgy be vannak pólyázva, hogy inkább lehetne prémcsomagnak, mint gyermeknek nézni. Gyermekeikkel igen jól bánnak, egy rossz szavukat sem hallottuk irányukban. Miután egész csomó ruhafélét és házieszközt cseréltünk be, visszatértünk a hajóra.

Még két-három hétig haladt a hajó lassan előre, vagy vesztegelt a köd és jég között, míg végre, mikor már egészen a Bering-szoros közelébe ért, amelyen át hamar kijuthatott volna a Csendes-oceánba, egy talán mérföldnyi szélességű jégkéreg végképen megállította. Az első napokban még senki sem hitte, hogy a forróövi meleg helyett 10 hónapon át az egyik hidegségi sark telét fogjuk átélni, befagyva a nyílt tengeren, örökös hóvihar közt, oly hőmérsékben, amelyben a kéneső megfagy.

A környék a lehető legszomorúbb északi táj volt. A parton két csukcs sátorfalu állt, 7 sátor mindegyik; valamivel távolabb még négy más falu állt, szintén 5—6 sátorból. Nagyobb részük azonban a tél alatt délibb vidékre vándorolt. Mikor a hajó elakadt, hamar észrevették. Lázas sietséggel futott apraja-örege, férfia-asszonya a partokhoz; nyilván attól féltek, hogy a hajó hamarább el talál menni, mintsem ők dohányt, pálinkát s más egyebet becserélhetnének. Föl és alá szaladgáltak a partok mentén, próbálgattak a jégen járva közeledni, próbáltak csónakkal közeledni; nem sikerült. Végre egy helyen némi vízbarázdára akadtak, mely a hajó közeléig vezetett. Pár pillanat alatt benne volt egy nagy bőrcsónak, a másik percben teleülte azt asszony, férfi, úgy hogy a csónak egész széléig vízbe merült. És azután neki, nem gondoltak a veszedelmes jégélekkel, fölborulással, ami könnyen végzetessé válhatott volna. Semmi baj se történt, eljutottak a hajóhoz, s nyomban a csónakról a hajóoldalon kúsztak föl folytonos vihogás, kacaj és »anoaj, anoaj« (jó napot, jó napot) kiabálás között. Mindkét részről igen barátságos volt a találkozás s alapja lett azon jó viszonynak, amely 10 hónapi ittlétünk alatt meg nem szünt. A hajó csakhamar találkozó helye lett a környéknek. Napon-

ként a hajó oldalánál kutyafogat kutyafogat mellett állt, vagy jobban mondva, félig behavazottan feküdt és várt a hajón időző gazdára. Sőt messze tájakról is érkeztek vendégeink; egyiket a kíváncsiság, másikat a hideg terelte be hozzánk (október 24-én —20°, január 25-én —45°, május 3-án —26° és még június 3-án —14° Celsius volt), no meg valami kis meleg ételt, dohányt, pálinkát is megkívántak.

A csukcsok mindnyájan igen edzettek. A férfiak 30—40° hidegben egész napot is eltöltenek a jégen oltalom és élelem nélkül. Szomjukat oltja a hó, éhüket — ha ugyan fogást ejtettek — a zsákmányuk húsa, vére. Csaknem teljesen mezítelen nők a legcsikorgóbb hidegben is kilépnek hálókamrájukból, pedig hálókamrájukban a faggyulámpa gyakorta nyomasztó meleget tart fönn. Egy-egy idegen látogatása épp így kicsalja a mezítelen gyermekeket, de azért baj nem lesz. Komoly betegség nem igen fordul elő köztük, kivéve, hogy a téli idő közeledtével csaknem mindnyájuk erősen köhögött és náthás volt. De csúf daganatok és sebek gyakoriak; nagyrészt elhanyagolt elfagyástól származnak. Halottaikat ritkán égetik el; rendesen csak kiteszik a mohos mezőségre, a tundrára, ahol a farkasok martalékává válnak.

Sem hóból, sem fából nem építik lakásukat. Fa nincs is azon a vidéken egyéb, mint a vizen oda kerülő uszadék. Télen-nyáron sátorban laknak, amelynek külső tetőzete egy belső sátort vagy hálókamrát fog maga alá, hogy a benne lakót jobban megvédje a hideg ellen. A hálókamrának négy lépés a hossza, három lépés a szélessége, a magassága pedig éppen akkora, hogy középtermetű ember benne egyenesen megállhat. Vastag, meleg rénszarvasbőr borítja, a tetejét még azonfölül fűréteg. Padozata vessző- és szalmaréteg fölé

vont bálnabőr, mi fölé éjjelire még rénszarvasbőröket teregetnek. A kamra oldalain szintén rénszarvasbőrfüggönyökkel elválasztott terek képezik az éléskamrákat. A hálókamrákat három lámpa fűti; ezek lángja és a szűk helyen szorongó sok ember kigőzölgése oly meleget áraszt, hogy lakosai a leghidegebb időben is mezítelen tartózkodhatnak benne. Minden asszonyi munkát, sütést-főzést, sőt télen át még mást is a belső

Elhagyott csukcs tanya télen.

sátorban végeznek; nem csoda tehát, ha annak a levegője úgyszólván elviselhetetlen. Vannak azonban egyes tisztább családok is.

Nyáron át a külső sátor alatt tanyáznak és dolgoznak. Ennek összevarrott rozmár- és fókabőrtakarója sokszor egészen lyukas és kopott; meglátszik rajta, hogy már egész nemzedékek használták. E bőrtakarókat szíjakkal összekötött lécekre vonják, amelyek földbe vert karókon vagy a földre helyezett háromlábú bakon állnak. Az egy közös pontban összefutó léceket

még T alakú keresztfák támogatják, fölcsapódásukat pedig a lécek összefutó csúcsáról alácsüngő súlyos kő akadályozza meg.

Alacsony, rénszarvasbőrrel elzárható ajtón juthatni e külső tiszta sátorba, amelynek talaját nem takarják be bőrrel. Oldalain függ a különféle, nem éppen sok házi eszköz. A sátor közelében néhány embernyi magasságú karón és keresztfáin függnek, feküsznek a bőrcsónakok, evezők, vetőlándzsák, hálók stb. nagyobb eszközök. Ugyancsak a sátor közelében vannak a földbe ásott pinceforma éléstárak is, amelyek bejáratát uszadékfával, kövekkel szokták elzárni.

Sátraikat mindig a tengerpart közvetlen közelében, gyakran a belső lagunákat a tengertől elválasztó homokgáton ütik föl. Néhány óra alatt fölépül az ily palota s ugyanily gyorsan föl is szedhető, ezért a csukcs családok könnyen hurcolkodhatnak és hurcolkodnak is egyik faluból a másikba. Mindamellett úgy látszik mégis, mintha egyes családoknak a partok mentén több helyen is volna afféle külső sátorvázuk, amely esetben átköltözéskor csakis a sátortakarókat, bőrszőnyegeket s legszükségesebb házi eszközeiket viszik új lakhelyükre. Minden egyéb az elhagyott sátorban marad és minden zár, őrizés nélkül biztosak, hogy semmi sem vész el belőle. Kis időre erős hidegben is olyan egyszerű, rongyos sátorral is beérik, amelyben éppen csak kinyujtózkodhatnak.

Csónakjaikat rozmárbőrből csinálják, amelyet könnyű fa- és csontbordázatra vonnak. Négy ember könnyen elviheti az olyan csónakot, amelyben harminc ember elfér. Evezőik szélesek; ha elég evezős van, óránkint 10 kilométernyire is elhajtják a csónakot. Mint a grönlandiak, a csukcsok is minduntalan félbenhagyják az evezést, hogy pihenjenek, csevegjenek,

kacagjanak ; arra megint tűzzel-lobbal eveznek, azután megint pihennek.

Télre elteszik csónakjaikat s a kutyaszánokat veszik elő. Hajlékony fából, csontból készítik szánjaikat, azért igen könnyüek ; egyes darabjait nem szegezik, hanem úgy kötözik össze. Alacsony, kényelmetlen ülésüket rendesen bőrdarab takarja ; e célra kivált a jegesmedve bőrét kedvelik. Utazás előtt a szántalpakat ismételve leöntözik, hogy a rajta támadó jégkéreggel annál jobban csússzék. A szán elé fogott kutyák száma, épp úgy a befogás módja változó. Látni kettős, tizes, sőt huszonnyolc fogatú szánokat is ; hol párosan egymás elé, hol tömegesen egymás mellé vannak fogva minden rendszer nélkül. Kocsisuk szüntelen kiabálással és hosszú ostorral igazgatja azokat. Ha valamelyik makrancoskodik, egy vasveretű, vasgyűrüs, rövid vastag botot dobnak hozzája. Oly súlyos e szerszám, hogy a dobás könnyen életébe kerül a kutyának. Jól tudják ezt a szegény állatok és ha csak megcsördülnek a karikák, már akkor is végerőfeszítésbe kapnak. Pihenés idején hóba vert cövekhez kötik a fogatot. A kutyák lábát gyakran megvérzi a kemény hó. Ezért a jól fölszerelt szánon néhány darab zacskóforma, rövid kutyacsizma sem hiányzik, bár csak végszükségben használják.

Mint vonós állatok, a házőrzést az ugatással egyetemben egészen elfeledték vagy tán sohasem tudták. Nem is szükséges, itt nem lopnak. Beléphetsz akármelyik elősátorba, az ott heverő kutya egy morgással sem jelenti be gazdájának érkezésedet. Békésen élnek egymással, sőt barátságosak az idegen kutyákkal is. Téli szükség idején igen kevés eledelt kapnak, ilyenkor lefogynak és jobbára valami hófujat oldalában mozdulatlanul hevernek. Napokig, csaknem azt mondhatni,

Jégen halászó csukcsok.

egész héten át sem kapnak eledelt, de azért a sátor környékét még sem hagyják el, még élelem után se látnak. Alig néhány hónaposak a kölykek, már szán elé fogják, hogy beletanuljanak. Igen zord időben a külső sátorban vonhatják meg magukat, a kölykes kutya azonban a belső sátorban is megtelepedhetik. Ha valamely kutya nem alkalmas többé a szolgálatra, lándzsadöféssel leterítik és elhagyják vérzeni. Húsát még a legnagyobb éhség idején sem eszik meg.

A csukcsok ruhája rénszarvas- és fókabőrből készül ; kivált a nők viselik a rénszarvasbőrt, mert az melegebb. Télen kettős ruhát viselnek ; a testükre vett vékonyabb, a fölül viselt vastagabb bőrű ; a belsőnek szőrös oldala befelé, a külső pedig kifelé van fordítva. Esős, havas időben e fölé még belekből vagy gyapotszövetből készült esőköpenyt is öltenek magukra. Alsó testüket két testhez álló nadrág fedi, az egyiknek a szőre szintén befelé, a másiké kifelé van. Lábbelijök talpa szőrösével befelé fordított bálna- vagy medvebőrből áll, többi részén azonban a szőrös oldal kifelé van fordítva. Csizmáikban fókabőrharisnyát és szénát viselnek. Gyöngyökkel cifrázott főkötőjük fölé igen goromba hidegben egy kutyabőrrel szegett nagyobb főkötőt húznak. Nyáron át, késő őszig, hajadonfőt járnak a férfiak, habár fejük búbján tövest tövig lenyírják a hajukat. Nyár felé a meleggel lépést tartva vedlenek, míg utoljára csak egy kabát, egy nadrág, esőköpeny, könnyebb csizma marad rajtuk. A férfiviselethez még gyöngyökkel cifrázott, sokszor ezüstveretű szemernyő is tartozik. Tavaszonként a visszaverődő hófény ellen hordják. Mindamellett a hóvakság gyakori ; ők még nem ismerik az eszkimóknál, szamojédoknál használatos fekete szemüveget. A nők viselete a férfiakétól nem igen különbözik ; csak bővebb a ruhájuk és úgy látszik, válóga-

Csukcs-tanya a tengerparton.

tottabb bőrből készül. Télen mindnyájan hótalpat viselnek és enélkül nem igen kelnek hosszabb útra. E hótalpak kerete fából van, erős keresztszíjakkal átkötve. Ha a csizma alá illesztik, csakugyan könnyen járhatnak vele a laza havon. Láttunk másféle hótalpakat is: fókabőrrel takart, széles, elől fölfelé konyult vékony falemezeket, amelyek nem járásra valók, hanem olyanféle szánkázásra, hogy az ember maga elé fog egy rénszarvast és a talpakon állva utazik.

Télen át a lámpák melegével hóból vizet olvasztani bizony szaporátlan munka, ezért szóba se jöhet, hogy a csukcs télen át a testét megmossa. Egyébiránt az arcot a hófergeteg tisztára pacskolja, igaz, hogy fagyási sebekkel el is csúfítja. Különben a csukcsot a tisztaság nem igen bántja. A főzőedényeket sok mindenfélére használják. Viszont a sátorban való viseletre vannak szabályaik, amelyeket szigorúan megtartanak, mert különben nem volna maradásuk. Például a belső sátorban nem szabad a bőrszőnyegre köpni, hanem csak az annak szánt edénybe. Az első sátorban gondosan le kell verni a ruháról, csizmáról a havat stb.

Élelmüket csaknem kizárólag vadászással, halászással szerzik. Bizonyos időben ez igen jutalmazó, de a hideg évszakban annál szegényesebb. Ehhez járul, hogy vajmi kevéssé gondoskodnak a holnapról, így azután sokszor nagy nyomoruságba jutnak.

A fókát erős szíjakból font hálóval fogják. A hálót nyári időben a partok fenékjege közé feszítik, a belékeveredett fóka nem juthat a víz fölszínére és így megfullad. Télen szintén hálóval, szigonyokkal vagy a jéglék fölé vont hurokkal ejtik el. Ha lehetséges, inkább úgy verik, mint szúrják agyon, mert a vérét rendkívül szeretik. A medve ellen legbiztosabbnak tartják a kést vagy a lándzsát; a rozmárt, nagyobb fókafajokat és bálná-

kat pedig szigonyozzák. A madarakat hálókkal fogják vagy e célra készült hajító-dárdával, nyíllal, parittyával ejtik el. Parittyát apraja, nagyja egyaránt magával hord és minden pillanatban kész azzal apró csontgolyóit az elvonuló madársereg közé zúdítani. A halakat hálóval, vonóhálóval, horoggal, háromágú csontvillával halásszák. Úgy látszik azonban, hogy a parti csukcsok táplálékának jó részét is a rénszarvasok teszik. Ezeket zsírért, halcsontért, fókabőrért a belföldön lakó rénszarvas-csukcsoktól cserélik be, mert a tengermelléki halász-csukcsok vidékén az vad állapotban most vajmi ritkán fordul elő. Ha egy-egy előkerül, vetőhurokkal vadásznak rája.

A húson kívül rengeteg mennyiségű főzeléket is fogyasztanak. Különféle növények leveleit, fiatal hajtásait gyüjtik e célra és fókabőrzsákokban teszik el. Nyáron át ez megsavanyodik, télen egy kemény tömeggé fagy. Levágott darabjait úgy teszik a húshoz, mint nálunk a kenyeret szokás. Sokszor főzeléklevest is készítenek belőle, amit melegen költenek el. Épp így használják el — mint már említettem — a leölt rénszarvasok bendőjének tartalmát. A főzelékben nem válogatósak, minden zöld levelet fölhasználnak, ha nem száraz vagy szerfölött fanyar.

Az ételek elkészítése igen egyszerű. Jó fogás után van dinom-dánom, miközben különös kedvteléssel úgy bemázolják az állat vérével arcukat, kezüket, ahogy csak lehet. A nyers húst szalonnával, velővel, belekkel változtatva élvezik ; a belek tartalmát ujjaikkal egyszerűen kinyomják, ezután — már jó. A halakat nemcsak nyersen, de olyan fagyosan is eszik, hogy csak tördelni lehet. Ha lehet, megfőzik vagy megpirítják a húst lámpáikon, csakhogy e megpirítás inkább bekormozásnak mondható.

A belső sátorban világosságot és meleget árasztó lámpák olyanok, mint a mi mécseseink ; fából, csontból, agyagból készülnek. A belüket mohából sodorják. Nyaranta az elősátorban is sütnek-főznek az uszadékfa nyílt tüze fölött. Tűzélesztésre acélt, tűzkövet, részint pedig fúrókészüléket használnak. A tűzkőnek ismeretes csiholásából, a fúrókészüléknek pedig gyors forgatásából támad a szikra, amit a taplóval fölfognak. A tűzfúrót jobbára az asszonyok kezelik ; pár percig szokott tartani, amíg szikrát kapnak. Az acélt s tűzkövet kis zacskóban hordják a férfiak a nyakukon.

A parti csukcsoknak sem említésre méltó vallásuk, sem társadalmi rendjük, sem pedig főemberük nincsen. A gyenge azért még sincs itt elnyomva ; gonosztett, a pálinkarészegségben elkövetett pár erőszakosságot kivéve, nem fordul elő. Szent előttük a más birtoka, még akkor is, ha nekik életszükségletük volna, ami a másik fölöslegének látszik. Éheztek, de azért a hajó tartalékélelemszeréhez nem nyúltak, pedig őrizetlen feküdt a parton ; százával fordultak meg a hajón és jártakkeltek szabadon oly átutazók, akikről tudtuk, hogy sohase fogjuk őket többet látni ; olyan tárgyak körül forgolódtak felügyelet nélkül, amelyek rájuk nézve kincsek valának, de azért semmi sem veszett el. Csak a kereskedelemben csalni nem tartják bűnnek.

A nők igen szorgalmasak ; nemcsak a gyermekápolás, sütés, főzés, jégolvasztás, tisztogatás, varrás és más »női munkák« az övék, hanem ők tisztogatják a halászat vagy vadászat zsákmányát, sőt a sátor közelében halászni is segítenek. Ők gyüjtik és teszik el télire a főzeléket, ők készítik ki a bőröket, ők csinálják az állatok inaiból a fonalat. A férj dolga a halászat és a vadászat ; azért gyakran huzamosabban távol van családjától. A sátorban ez nem igen dolgozik, hanem

eszik, iszik, pipál, cseveg, legföljebb vadász-halászszerszámait gondozza kissé.

A férj és a nő, a szülők és a gyermekek között a legnagyobb békesség uralkodik. Soha egy kemény vagy goromba szót nem hallottunk. A férj minden cserénél kikéri a nő véleményét és neki adja a becserélt tárgyat eltevésre. Gyermekeiket se nem szidják, se nem verik és azok mégis a legilledelmesebb, jámbor gyerekek. Ha a szülők valami nyalánkságot kaptak, mindenik gyermek kapott belőle és azok nem veszekedtek, hogy amazé nagyobb vagy mi. Ha valamelyik gyermek cukrot kapott, szájról-szájra adta szüleinek, testvéreinek.

Tíz hónapig voltunk náluk. Július 18-án, amikor a hajónk kiszabadult és újra útnak eredt, barátaink, a csukcsok, az asszonyok, a férfiak, gyermekek sokáig néztek utánunk a magas partról.

A szibériai tundrán.

Wrangel, akinek útleírásából a következő elbeszélést vettük, szintén volt a Jegestengernél és a csukcsoknál 1820-ban. Csakhogy ő a szárazföldön utazott Szibérián keresztül.

Augusztus 1-én a Baranicha partján pihentünk meg. Innen akartunk a Kolimához jutni. Néhány nap mulva, miután lovaink kipihentek, a folyó mentén tovább haladtunk. 4-én meleg, derült idő volt. Alighogy elvégeztem a hosszasági és szélességi megfigyeléseket, egy igen érdekes és rám nézve egészen új látvány kötötte le figyelmemet: két végtelen hosszú rénszarvassereg vonult a halmokon lefelé, nem messze a mi ta-

nyánktól; visszavándoroltak az erdőségek felé, ahol a telet tölteni szokták. Sűrüen tolongva lassan és méltóságosan hullámzott el előttünk a menet, amelyet a magasra nyúló széles, ágas-bogas agancsok egy vándorló erdőhöz hasonlóvá tettek. Ritka szép látvány volt! A nyáj élén egy igen nagy rénszarvas ment. Az egyik nyájat egy farkas követte, amely, úgy látszik, csak azt leste, nem marad-e el egy fiatalabb vagy gyengébb szarvas a nyájtól, hogy hatalmába keríthesse; mikor bennünket észrevett, megváltoztatta a szándékát és visszaosont az erdőbe. A másik nyáj mögött, kissé hátrább, egy nagy barna medve cammogott, amelynek azonban kevésbé vérengző, szerényebb szándéka volt; megelégedett azzal, hogy néha-néha nagyon ügyesen egy-egy egerecskét kapart ki a porhanyós földből. Ezt az ártatlan lakmározást oly szorgalmasan végezte, hogy még a mi jelenlétünk sem háborgatta benne. Annál nehezebb volt kutyáinkat lecsitítani; ha ugatásukat hallották volna, vagy csak észre is vettek volna bennünket a rénszarvasok, az egész nyájat elriasztottuk volna és megfosztottuk volna rendkívül fontos zsákmányuktól a rénszarvasvadászokat, akik már lesben álltak a Kis-Anjuinál. Két óráig tartott, míg az egész nyáj elvonult előttünk; ezután mi is tovább mentünk.

Augusztus 6-án olyan helyre értünk, ahol a folyó vizenyős kanyarulatokban kígyózott a völgyben, úgy hogy majd a déli, majd az északi hegyek tövét öntözte. A partján magas fűzfabokrok világoszöld csoportjai állanak, erős nyárfák emelkednek és sötétebb kékeszöld fenyőfákkal váltakoznak. Régóta nem láttunk ilyest és ezért e látvány igen bájosnak tetszett; még a fekete sziklák is, amelyek hasadékaiban csak itt-ott zöldelt némi fű és az egész természet, amely még itt is csak oly szegényes volt, kevésbé komornak látszott. Fáradt

tekintetünk fölüdült a fűnek, leveleknek láttára, mintha csak barátságosan integettek volna felénk.

13-án reggel, mikor fölébredtünk, kellemetlen meglepetésben részesültünk; eltüntek a legelőre bocsátott lovaink, egy vén, erőtlen ló kivételével. Bizonyosan farkasok vagy medvék zavarták el tőlünk. Ugyanakkor kijelentette vezetőnk, hogy eltévedtünk, nem tudja, hol vagyunk és merre kell mennünk. Ennivalónk sem volt. Nem késlekedhettünk tehát. A holminkat elrejtettük olyan helyen, ahol könnyen megtalálhattuk újra; csak a teafőzőt, egy üstöt és az én eszközeimet vittük magunkkal. Miért mondanám el, mennyit szenvedtünk? Szakadatlan esőben lábóltuk át a mocsarakat, hamarosan összehányt rudakon keltünk át a mély, zúgó patakokon és bozóton, tüskés bokrok között törtünk magunknak utat. 8 óra alatt csak 15 kilométernyire haladtunk, azután fáradtan letelepedtünk. Szerencsére elállt az eső, tüzet raktunk és kissé megszárítottuk ruhánkat. Egy kis tea volt a vacsoránk, azután lehevertünk a szabad ég alatt és elaludtunk jól, mert igen fáradtak voltunk. Reggel éhség keltett fel bennünket. Azt reméltük, hogy a mezei egerek lyukaiban találunk majd olyan lisztes gyökeret, amelyet Szibériában makarsának neveznek és amely a jukahirokat gyakran megsegíti a szükségben; de szomorúságunkra azt tapasztaltuk, hogy ezek a takarékos állatok nem bízták összegyüjtött eleségüket a mocsaras talajra. Kénytelenek voltunk hát egy más ételpótlékot szerezni, amely azon a vidéken szintén használatos: Kiválasztottunk egy ép, fiatal fenyőt, lehámoztuk külső kérgét, az alsó puha rétegből apró szeleteket vágtunk és addig főztük üstünkben, míg a vizet el nem lepte a kiváló gyanta; azt lemertük, a pépet megsóztuk, megborsoztuk és habár még kissé gyantás ízű volt, jól ízlett. Igaz,

hogy az étvágyunk se volt válogatós ; legalább a gyomrunk nem volt üres és nem is okozott bajt, mert nem sokat ettünk.

Végre elértük az Anjuit. Oly fáradtak voltunk azonban, hogy nem bírtunk elmenni Konovalovig, amely a folyón túl volt. Jukahir vezetőnk ajánlkozott, hogy ő majd elmegy oda élelemért. Elment ; másfél óra mulva visszajött — üres kézzel. Átkutatta a most nyárilakásán tartózkodó lakosságnak éléskamráit : de nem talált egyebet, mint annak szomorú bizonyítékait, hogy itt rettentő éhség volt. Megint csak üres tea volt a vacsoránk. Másnap Osztrovnojeba értünk, de ott sem találtunk sem embert, sem ennivalót ; a kevés lakosság szétment az országban halászni, vadászni és ami ennivalója volt, magával vitte. Fakéregpéppel csillapítottuk éhségünket. Azalatt néhány emberemet elküldtem a legközelebbi nyári tanyára, ahol az idevaló vadászok a vándorló rénszarvasnyájat lesni szokták. Az egyik főember csakugyan elküldte összes megmaradt élelmét, mely mindössze egy darab rénszarvashúsból, két rénszarvasnyelvből és egy halból állt. Panaszkodtak emberei, hogy milyen éhséget szenvednek ; egy idő óta egyetlen élelmük volt a szétmorzsolt csont, főtt rénszarvasbőrdarabok, gyökerek és egyéb hasonló dolgok és nem remélték, hogy egyhamar vége lesz bajuknak. A tavaszi vadászat nem sikerült és most se bírtak még e szerencsétlen éhezők egyetlen egy szarvast se elejteni, pedig azok már javában vándoroltak. Innen csónakon mentünk a sebes Anjuin Nisné-Kolimszkig.

Onnan csak november közepén indultunk bérelt lovakon, néhány jakut kíséretében Jakutszk felé — 32° hidegben. Többször éjjeleztünk az északi szél ellen védetlen, sík legelőn, szabad ég alatt, tűz körül. Itt láttam jakut kíséretünkön, hogy megszokás az embert

milyen edzetté teheti hideg és rossz idő ellen. A jakutok annyira nem gondoskodnak védelemről a zord idő ellen, hogy a leghosszabb téli útra sem visznek sátrat vagy takarót, sőt még olyan nagy bundát sem, amilyen nélkül mi a nagy hidegben ki sem mertünk volna menni. Rendes házi ruhájukat viselik az úton is. Az éjet majd

Szibériai nomádok tanyája.

mindíg szabad ég alatt töltik, a hóra terített lótakaró az ágyuk, a fanyereg a vánkosuk. Kis subáját a jakut éjjel leveti és a hátát meg a vállát takarja be vele, mellét majdnem födetlenül fordítja a lobogó tűz felé. Ha egy ideig így fekszik és annyira átmelegszik, hogy szinte izzadni kezd, kis bőrdarabokkal bedugja a fülét, orrát, betakarja arcát annyira, hogy éppen csak lélekzetet vehet és ez elég neki arra, hogy a legnagyobb hidegben se fagyjon meg.

Éppen olyan bámulatos, sőt szinte megfoghatatlan, hogy milyen apró jelek szerint tudnak tájékozódni és milyen emlékezőtehetségük van. A természet e vad fiainak mélyen emlékezetébe vésődik minden pocsolya, minden kő, minden bokor, amelyet a mi mesterséges útmutatóhoz szokott szemünk észre sem vesz, és még évek mulva is jól eligazodnak azok szerint a jelek szerint a mérhetetlen, lakatlan pusztaságon. — Ez az utazásunk is fáradságos volt. Folyton 40° hideg volt ; ilyen hidegben pedig lóháton utazni rosszabb még mint szánon. Aki nem próbálta, el nem képzeli, milyen kín így utazni, tetőtől talpig egy vastag, feszes, 20 kg súlyú bundatömegben ; mozdulni sem lehet és még lélekzetet venni is bajos a dérrel lepett medveprémgallér és a vele összefüggő prémes kucsma alatt. A lovak síklanak a jégen vagy fuldokolnak az orrukon képződő nagy jégcsapoktól, amelyeket időről időre el kell távolítani. Gyakran a fagytól megreped a patájuk.

A karaván mindig sűrű gőz környezi, amely a meleg test körül képződik, és e gőz rögtön milliónyi finom jégtűvé fagy, amelyek úgy sercegnek, mint mikor az ember selyemszövetbe szakít. Még a zord észak örökös lakói, a rénszarvasok is az erdőségekben keresnek menedéket ; a tundrán, ahol nincs erdő, összebujnak nyájakba, hogy egymást melegítsék, úgy állnak mozdulatlanul. Csak a sötét téli madár, a holló szeli néha bágyadt, lassú szárnycsapással a fagyos levegőt : vékony, ködszerű csík marad mögötte a levegőben, ami azt mutatja, hogy testéből meleg pára áramlik ki. De nemcsak az állatok, hanem a növényzet és az élettelen természet is megérzi a fagy rettenetes hatását. A legvastagabb fatörzsek is megrepednek nagy durranással, ami úgy hangzik itt a pusztaságban, mint a nyílt tengeren az ágyúszó. Recsegve hasadozik meg a tundrán

és a sziklás völgyekben a talaj, tágas hasadékok képződnek, amelyekből gőzölögve tódul ki a földalatti rejtett víz és azonnal jéggé fagy. Mire Jakutszk közelébe értünk, enyhébb lett az idő, csak — 19° volt a hideg. Január 7-én már túl voltunk a Verchojanszki hegységen. Barátságosan integetett felénk az örökzöld fenyves teljes pompájában, mert a szélvész lerázta róla a havat. Csakhamar oda is értünk, el is hagytuk, azután még néhány ilyen erdőcskén mentünk át és végre január 10-én megérkeztünk Jakutszkba.

A Lob-nor mellékén.

Przsevalszkij, aki itt egy belső-ázsiai szegény nép életét leírja, híres orosz utazó. Már több ízben utazott Szibériából Tibetbe, de még sohasem sikerült neki utazása célját, Tibet fővárosát elérni. Mégis legalább bő tudósításokat hozott azokról a tájakról.

Ha az utazó lefelé ereszkedik a szűk, kanyargós Tarimon, amelynek két partját rengeteg nádasok lepik el, egyszerre csak három-négy csónakot vesz észre a parton, mögöttük pedig egy kis szabad teret, amelyen néhány négyszögletes nádkunyhó áll. Az egy falu. Mihelyt idegen embert vesznek észre a lakosai, elrejtőznek és hajlékaik nádfalán át tekintenek ki. Ha észreveszik, hogy a csónakok evezősei honfitársaik, akkor a partra jönnek és segítenek a kikötésnél. A partra szállunk és körültekintünk. Mindenfelé mocsár, nád, — semmi egyéb ; nincsen száraz hely. Egészen a kunyhók mellett uszkálnak a vadkacsák és vadludak és az egyik faluban csaknem a házak között túrt magának fekvőhelyet a posványban egy vaddisznó. Az ott lakó ember

oly nyomoruságos, hogy még a legóvatosabb állat sem kerüli!

Lépjünk be a lakásba. A négyszögletes kunyhó egészen nádból van, amely az egyetlen építőszer; még a négy sarkon és a homlokzat közepén álló oszlopok is csak nádkévék. A padlóra is nád van kiterítve; vékony réteg, de legalább nem kell a sárban ülni. Néhány ilyen hajlékban március közepén is téli jeget találtam a nád alatt a földön. A ház minden oldala hat méter. A déli oldalon van a bejárás. A tető is nádból épült; de oly silányak a tetők, hogy még a nap ellen sem védik az embert jól, hát még a rossz idő ellen. Az oldalfalak is ilyenek, úgy átsivít rajta a szél, mint künn a nádason.

A lakás közepén kis gödör van tűzhelynek; a tüzelőszer megint csak nád. A Lob-nor mellékén lakó népnek megbecsülhetetlen ez a növény; mert nemcsak építő- és tüzelőszert szolgáltat, hanem tavaszi fiatal hajtásait táplálékul is használják, és ősszel összegyüjtött bugáiból ágyakat csinálnak. Ugyanazon bugákból nyáron édes ízű, barna, szívós pépet főznek, amelyet cukor gyanánt használnak.

Egy másik növény, a selyemnövény (Asclepias) csaknem éppen olyan fontos a bennszülöttekre. Rostjaiból, mint nálunk a kenderéből, fonalat fonnak, amelyből vásznat szőnek ruházatnak és halászhálót kötnek. Bőven terem az alsó Tarim mentén mindenütt; a Lob-nornál azonban ritkább, úgy hogy a tóparti lakosság tavaszkor és őszkor a Tarimba evez e növény gyüjtésére. Télen báránybut, nyáron nemezsipkát viselnek. Nyers bőrből való lábbelijüket csak télen viselik, nyáron mindnyájan mezítláb járnak. Télen kabátjukat sóval cserzett kacsaprémmel bélelik. Ágyukba némelyek a nádbugához kacsatollat is tesznek, de az már fényűzés.

Sokan a puszta nádon alszanak, amely a posványos talajra van terítve, takarót sem használnak. Éjjel is az a rongyos kabát fedi a tóparti lakost, amelyet nappal visel. Hogy meg ne fázzék, összehúzza kezét-lábát egy csomóba és sokszor hanyatt fekszik. Gyakran láttam így egy rakáson feküdni a mi öt evezősünket.

A lob-noriak főtápláléka a hal, amely bőven van a tóban. A halászat kora tavasszal kezdődik és késő ősszel végződik ; apró hálókat használnak, amelyekbe a halak belebonyolódnak. A halászatnak legközönségesebb módja az alsó Tarimnál és részint a tónál is a következő : Miután egy alkalmas helyet találnak, a Tarimból, amelynek vízszíne rendesen magasabb a partjain túl levő mélyedésnél, egy csatornát ásnak és vizét lefolyatják a síkságra. Májusban a csatornát betemetik és így a víz lefolyását megszüntetik. Nyáron át a mesterséges sekély tó vize gyorsan elpárolog, csak mélyebb helyein marad még víz és oda gyűlnek a halak. Szeptemberben kezdődik a halászat. Akkor megint kis nyílást ásnak a csatornába és a nyílás elé erősítik a hálót. A tóban a halaknak nyáron át nagyon is szűk volt a hely ; azért mihelyt megérzik a friss vizet, a csatornában a folyó felé úsznak és így a hálóba kerülnek. Ilyenkor dús fogás van, úgy hogy egész télre ellátják magukat hallal.

Nyáron friss hallal, télen szárított hallal élnek. A friss halat vízben megfőzik és tea gyanánt isszák ; a szárított halat sós vízzel megnedvesítik, és azután megsütik. A pikkelyeket mindig csak a kész ételről szedik le. Tavasszal, részben nyáron és ősszel is kacsát fognak hurokkal. Kenyerük nincs.

Ezek a szegény lob-noriak testileg-lelkileg gyenge emberek. Nincs egyébről fogalmuk, mint amit hajlékuk szűk körében látnak. Csónak, háló, hal, kacsa, nád — egyebet nem ismernek. A szükséggel, az éhséggel, a

hideggel való örökös küzdelem a közönyösség és a búskomorság bélyegét nyomta rájuk; talán sohasem nevetnek. Nincs is több eszük, mint amennyi a halászáshoz, kacsázáshoz kell. A telük nem hosszú ugyan, de mégis keserves. A nádkunyhókban néha éppen úgy bántják őket a 20 fokig is emelkedő éjjeli fagyok, mint akár a szabad ég alatt. Nappal ugyan elég melegen süt a nap, de akkor meg egy másik ellenség, az éhség jelenik meg. Ha nyáron jól sikerült a halászat, akkor nincs baj; de vannak gonosz évek és akkor télen sokan éhen halnak. Nyáron meg éjjel-nappal gyötrik őket a szúnyogok, kivált a szegény, mezítelenül járó-kelő gyermekeket.

Igy élnek a szerencsétlen lob-noriak. Nedves nádkunyhójukban, a félig meztelen lakosok közt ülve önkéntelenül is elgondolkoztam, hogy hány századéves haladás, műveltség választ el engem a körülöttem ülőktől. Bámész csodálattal néztek engem, és ők nekem nem kevésbé érdekesek voltak. Régi idők jutottak eszembe.

Mongolország.

Gróf Zichy Ágost, Fiume volt kormányzója, azt az utazását írja itt le, amelyet Pekingből, Khína fővárosából Mongolországba tett. — Innen eredtek a mongolok, akik hatszáz év előtt majd egész Ázsiát meghódították és hazánkat is oly szerencsétlenné tették.

Mongolországban nem látunk sem várost, sem művészetet, sem emlékműveket, sem ipart, sem művelődést, sem erdőket; mindenütt és mindenkor csak legelőket látunk, amelyek némelykor kis tavak, folyóvizek és sziklás hegyektől vannak átszegve, máskor pedig átláthatatlan és mérhetetlen síkká terülnek. Ezen

a zöld magányon, amelynek szélei messze a láthatáron enyésznek el, önkéntelenül a tenger jut eszünkbe.

Gyakran láttunk az első napokban mosolygó és a legelők kövérsége következtében élénkebb tájakat. Néhány kisebb-nagyobb sátort látunk ezeken emelkedni, amelyek a felfujt léghajókhoz hasonlítanak. Kis gyermekek futkosnak körülöttük kosárral hátukon, keresnek argolokat, vagyis száraz tevetrágyát s örömmel ugrálva hordják rakásokba a sátrak közelébe. Az asszonyok gondoskodnak a teáról, tüzet gyujtanak, kecskéket fejnek vagy varrnak, míg a férfiak nagy póznákkal fegyverkezve vágtatnak kis lovukon minden irányban és kormányozzák a legelő nyájakat. Igy élhettek őseink is, midőn megtelepedtek e hazában. Birka- és kecskenyájak legelnek mindenfelé, látni gulyákat és száz meg száz lovat. De szép látvány ez ! Valóban vad és pusztai alakjuk van. Szőrük bozontos, sörényük földig ér ; termetük kicsiny, de zömök. Emlékeztetnek honi lovainkra, csakhogy sokkal nehezebbek, fejük vastag s kos-orrú. Ritkaság köztük a pej s nagyobbrészt tarkák, a fehér és fakó szín túlnyomó. Idestova száguldoznak s nyerítve vágtatnak el, ha ismeretlen ember közeledik hozzájuk. Vágtatva siet utánuk a mongol, kiválasztja méneséből azt a lovat, amely neki tetszik, nyakába veti a dzsidájára kötött hurkot ; nem telik bele két perc, megzabolázza és rajta nyargal. Jó lovas a mongol, lóra termett nemzet, méltó versenytársa a mi magyar csikósunknak.

Nem egyszer találkoztunk ezen napokban utas karavánokkal. 10—20 tevéből állnak ezek, amelyeket rendesen csak két mongol kísér. Máskor pedig egész hosszú sorát látjuk a kétkerekű szekereknek. Némelykor 80-at, 100-at is számítottunk. Kis tarka ökrök vannak ezek elé befogva ; vaskarika van az orrukba alkalmazva s mindegyik ökör ennél fogva az előtte járó

kocsihoz kötve. Mindegyik szekeret csak egy ökör húzza s körülbelül minden tizedik mellett gyalogol egy ember. Majd minden ökör nyakán kolomp van ; már messziről hallani csengésüket. Ha Szibéria felé vonulnak ezek a karavánok, rendesen teával vannak megrakva és pedig nagyobbrészt az úgynevezett téglateával. Ez a teabokor nagy, már kifejlődött leveleiből, némelykor kis galyaiból van téglaalakra sajtolva. Színe zöld ; főzés alkalmával tejet szokás beleönteni és megsózni. Igy levesforma ital keletkezik, amelybe a mongolok azután darát, túrót és tevesajtot is aprítanak. Ezen szegény népség úgyszólván kizárólagosan ebből az italból él, és igen szereti. Megvallom, részemről sohasem voltam képes meginni. A téglateát Mongolországban pénz gyanánt használják ; ez a rendes fizető- és csereeszköz. Nemcsak Mongolországban, de Szibériában is óriási mennyiséget fogyasztanak belőle évenkint.

Ha Khína felé fordulnak e karavánok, akkor sót visznek a birodalom északi tartományaiba. Rendesen csak estefelé és világos éjeken szoktak járni. Nappal nagy tábort ütnek, az ökrök legelnek s az emberek kis sátrakban vagy szekereik alatt kinyujtózva fekszenek. Menekülni akarnak a nap forró sugarai elől s pihenéssel töltik a meleg órákat. Nem csoda tehát, hogy 100 nap is beletelik, míg egy ily karaván a khínai határtól Szibériáig ér. Ily élénk képek váltják föl egymást, de csakhamar ismét eltünnek s nem látunk már semmit a még néhány perc előtt oly eleven életből. Emberek, sátrak, nyájak rögtön eltüntek, csak néhány kiégett tűzhelyet találni a pusztaságban s itt-ott egy csontot, mely felett ragadozó madarak civódnak ; bizonyítékai annak, hogy néhány óra előtt még itt tanyázott a nomád mongol. Mért e rögtöni elváltozás, mért ezen elvándorlás ? Az állatok lelegelték a füvet, tovább kellett menni. A pász-

torok tehát összerakták sátraikat, elhajtották nyájaikat és elköltöztek egy más, friss és dúslegelőjű vidékre.

Hetedik napja volt már, hogy éjjel-nappal folyvást

Sátortanya a mongol pusztaságban.

előrehaladtunk a pusztaságon, gyalogolva vagy teveháton vagy szekereinkben fekve. Túl voltunk már a szép legelők országán, ritka látvány lett egy sátor s teljesen eltüntek a nyájak és ménesek. Szegény tevéink

alig találtak a homokos talajon egy kevés füvet, nagyon fáradni kezdettek már, hajtani kellett őket s mindunatalan elszaladtak egymástól, mert egyik vagy másik a fáradság miatt lefeküdt. Embereink sem tudják, mikép győzzék le a fáradságot, folyvást imákat mormolnak, hogy ébren maradjanak, de hasztalan; a mormolás mindig lassubb lesz — az álom elnyomja őket — és hortyogássá válik. Meg kell őket lökni, felébrednek, de csakhamar újra elalszanak. Szerencse volt még, hogy naponta egyszer legalább kútra találtunk. Inni s mosakodni lehetett, emberek, állatok felüdültek, s habár a víz rendesen nagyon kénízű volt, frissesége által mégis új erőt öntött karavánunkba.

Igy érkeztünk egy nagy tó közelébe; e vidéken majd délibábnak lehetett volna tartani. Megkérdezzük mongol vezetőnket, hogy mikor fogunk már tevéket váltani, mert ilyformán nem jutunk előre. Ez felnéz a napra s azt mutatja, hogy mire az nyugatra ér, Khasgar nevű helynél leszünk, hol friss tevék várnak reánk. Szívesen állunk tehát meg néhány órára a tó partján. Innen szokták a sót Khínába szállítani. Olyformán gyüjtik, mint a tengerparton; ugyanis amint a víz elpárolog, visszamarad egy fehér sókéreg, amelyet könnyű szerrel lehet összesöpörni.

Szokás szerint felütjük sátrunkat s főzéshez fogunk. Néhány kis mongol gyermek közeledik felénk; rongyokban járnak szegények, meglátszik rajtuk az inség. Emlékeztetnek egy kissé a mi cigányainkra, de nem koldulnak, sem nem futnak el, mint a kis khínaiak, kiváncsian jönnek mindig közelebb, míg végre bizonyos távolságban leguggolnak s csendesen bámulják a fehér embereket. Egy üres palack vagy bádogdoboz, néhány darabka kétszersült nagy örömet szerez nekik. Köszönetük jeléül összekulcsolt kezüket homlokukhoz emelik

és elfutnak örömmel ugrálva sátraik felé. Néhány perc mulva ismét jönnek, de elhozzák magukkal szüleiket is. Apraja, nagyja letelepül körülöttünk, mosolyognak, nevetnek, susognak, új előttük minden. Egypár csepp veres bor, kávé vagy egy darabka cukor bámulatba ejti őket, soha ilyesmit nem ízleltek. Látszik rajtuk, hogy ők is szeretnék viszonozni ezen kis ajándékokat; de szegények, nincs mit adjanak s mégis hol vizet hoz az egyik nekünk, hol egy kosárral száraz tevetrágyát a másik és ezzel felélesztik tüzünket; segíteni akarnak mindenben. S ha ismét elindulni készülünk, felpakolják velünk a tevéket, összerakják sátrunkat, még egy darabig karavánunk mellett futkároznak s azután csevegve térnek vissza sátraik felé. Nagy esemény egyhangú életükben nyugati fehér embert látni, de nem kevésbé érdekes volt nekünk e jóindulatú nomádokkal megismerkedni.

Alkonyatkor körültekintünk: Hol van az a hely, ahol tevét váltunk? Hol van Khasgar? Sehol sincsenek sátrak és bármennyire erőltetjük is meg szemünket, a sík homokon kívül nem látunk egyebet. De azért embereink csak bátran és biztosan haladnak előre a mondott irányban. Besötétedik. Lábaink alatt egy kevés füvet kezdünk érezni s embereink elkiáltják magukat. A kiáltás ismétlődik, elhangzik, semmi felelet. Szinte nevetnünk kell azon a feltevésen, hogy itt, ebben a semmiségben valaki azt kívánja, hogy kiáltására feleletet kapjon. Mi az emberi hang ily síkságon és ki feleljen? De nem tart bele soká, hogy a messze távolban kis tüzet pillantunk meg. Embereinknek csakugyan igazuk volt. Khasgar sátrait elértük, jártasságuknak és tapasztaltságuknak bámulatos tanubizonyságát adták. Khasgar is csak két-három sátorból álló hely, olyan, mint aminőt már számtalant láttunk.

A friss tevékkel és emberekkel új erőt kap karavánunk, szaporán haladunk előre. Nevezetes, mennyire csalnak a távolságok itt a sivatagban. Kis domb van előttünk, azt hisszük, hogy fél óra mulva elérjük, beletelik jó két óra, mire lábánál elhaladunk. Egynéhány tevén kívül nem látunk semmit, nincs már kétség benne, hogy a nagy Góbiban vagyunk. Bizonyítja ezt az is, hogy egész nap nem találunk kútra ! Szegény tevéinknek nincs mit enniük, nincs mit inniuk, még tócsákra sem akadunk. Mi még némileg el vagyunk látva vízzel, úgy hogy főzni képesek vagyunk, de némi kis aggályt a jövő iránt már nem bírunk elfojtani. Elérkezik a másnap reggele, meleg van és vízre még sem találunk. Felnyitjuk tartalék vízpalackjainkat, félig üresek, kipárolgott a víz s ami még bennük van, az poshadt és büdös. Az üveg kiesik a kezünkből, borzadással látjuk előtünni a sivatagnak rémképét — a szomjuságot ! Búsan járunk karavánunk mellett, hiába reménylünk majd itt, majd ott vizet elrejtve találni, legfeljebb futó délibábok izgatták képzelődésünket. Dél lesz és még mindig nincs víz. Meg kell egy kissé állanunk, hogy a tevék pihenhessenek, más kedvezményben úgy sem részesülhetnek. Az étel nem ízlik nekünk, hiába iszunk rája néhány korty bort.

Bekövetkezik az est, 48 óra előtt hagyjuk el az utolsó kutat, a hőség tikkasztó, torkunk éget s nyelvünk kiszáradt szánkhoz tapad. Szomorúan fekszünk szekereinkbe s utazásunk komoly fordulata felett elmélkedve, aludni próbálunk. Ez sem sikerül, a szekerek nagyokat zökkennek, köves talajra jutottunk. S amint nézzük, hogyan emelkednek ki a sziklatömegek a sötétből, egyszerre tevéink megállanak, elsivítják magukat, a hátul levők előre sietnek és szörpölést hallunk. Kiugrani a szekerekből, előre futni, hasra feküdni

s a kis vízből annyit inni, amennyit csak lehetett, egy másodperc műve volt. Hála istennek, hogy segítve volt rajtunk! Csak nagyon csekély kis ér volt az, amelyre akadtunk, úgyszólván szárazra ittuk azt ki, szánk megtelt homokkal, de a szomj oltva volt.

Mongolországban külön néposztály a láma-papoké, akik e pályára nem önszántukból lépnek, hanem szüleik akarata szerint, aminek jeléül a gyermek fejét leborotválják. Ilyformán már kiskorukban hozzászoknak ezen hivatásukhoz. A láma-papok közt három osztályt szoktak megkülönböztetni. Vannak olyanok, akik saját sátorral és nyájakkal bírnak s így tulajdonkép csak sárga vagy veres köntösük s leborotvált fejük különbözteti meg őket a világi emberektől. Egy másik osztály a kóbor papoké, akik folyton egy helyről a másikra barangolnak. Végre egy harmadik osztály azoké, akik közös életet élnek klastromokban.

Egy ilyen klastromhoz értünk sivatagi utazásunk 13-ik napján. Késő délután vala, midőn följutottunk egy nagy sziklás hegy tetejére, melyet már 24 órával azelőtt pillantottunk meg a messze távolban. E hegy magányosan magaslik föl a pusztában; tetején nagy tölcséralakú katlan van. Ennek a közepén kopár sziklák között áll a klastrom, melynek neve Csorim. Legelőször látjuk itt ezen klastrom körül a híres láma imádkozókerekeket. Képzeljünk el egy üres hengert, amely tengely körül forog. Ezen hengerekre mindenféle tibeti írásjegyekkel bemázolt papirszeletek vannak tapasztva, amelyek a vidéken leginkább divatozó láma-imádságok. Csekély lökés gyors mozgásba hozza a hengert, melynek minden fordulása annyi, mintha egyszer el lett volna mondva az ima. Gyors forgása következtében hasonlíthatatlanul gyorsabban végez ez óriási mennyiségű imát s ájtatos megindítója evéssel, ivással vagy alvással tölt-

heti az időt, míg a henger helyette imádkozni szíveskedik.

Vannak oly vidékek, ahol az imádkozó-gépet kis patakok medrébe állítják és kis malomkerékkel látják el, úgy hogy soha meg nem szűnik imádkozni.

Kanton.

I.

Brassey asszony férjével és gyermekeivel saját hajójukon körülutazta a Földet. Angolból dr. Öreg János dolgozta át magyarra útleírását; abból való a következő leírás.

Azok, akik számos khínai várost láttak, azt mondják, hogy mindnyája között Kanton a legtisztább. Milyen lehet akkor a legpiszkosabb, el nem képzelhetem. Különösen csömörletesek a külvárosok, amelyek mindennemű olcsó éttermekkel bővelkednek, ahol a mészárosok, halárusok a legvisszataszítóbb kinézésű falatokat árulgatják, és ahol mindennemű ocsmány kinézésű keverékkel telt vedreket láthatni, amelyekben a vevők számára minden kis darabokra vagdalva áll készen. A khínai bármily szegény is, több tál ételt szeret ebédjére, amelyeket minden személynek külön-külön egy kis asztalkán csészécskékben tálalnak föl, s mint Japánban, pálcikákkal esznek. Hogy ez ízlést kielégíthessék, hat darabra vágják és hat külön vevőnek adják el az olyan csibécskét és halacskát, amelyet mi már egészben is kicsinynek tartanánk.

A khínaiak nagyon szeretik a halételt, és a halak tenyésztésében és eltartásában rendkívül ügyesek.

Kanton egy utcája.

A szárított halat és tengeri füvet áruló boltok egyáltalán nem festői kinézésűek vagy jó szagúak, főleg azért, mert minden szemetet az utcaajtó elé öntenek. Az utcákat szeméthordó emberek járják be, vállukon bambuszrudakra függesztett szeméthordó-vedrekkel, és ezek tisztítják el a szemetet az utcáról.

A város utcái oly keskenyek, hogy két gyaloghintó csak bizonyos helyeken kerülheti ki egymást. A háztetők az út fölött majdnem összeérnek, sőt még ezen felül gyékényeket teregetnek ki a magasban, ami által alant titokzatos félhomály keletkezik. Minden bolt homlokzata fölé széles, vöröses színű táblát akasztanak, melyen khínai betükkel a bolt címe s azon portékák vannak fölírva, amelyek ott kaphatók. A különböző árucikkeket különböző helyeken árulják. Láttunk sok ezer porcellánvázát, csészét, tea- és asztali készletet. Volt közöttük sok igen szép, de a nagyobb rész rendkívül szegényes. Egy elefántcsontárus boltba is benéztünk, amelyben néhány gyönyörű faragványt láttunk. Itt egy ember már öt negyedév óta farag egy nagy elefántagyar egyik felére valami csatajelenetet, a másikra pedig a hálaadó menetet.

Másnap legelőször is egy oly boltba mentünk, ahol a menyegzőknél használt gyaloghintókat láthattuk. Még a legközönségesebb fajta is ezüstözéstől és lakkozástól pompázik, míg a jobb fajta a diszítő művészetnek valódi remeke s bizonyos búvármadár fénylő kék tollaival van beborítva. Alakja négyszögű pagodához hasonlít, s minden párkányzata körül alakcsoportozatok diszítik ; diszítéseit szintén drága tollak alkotják. E gyaloghintónak nincsenek ablakai s a menyasszonyt szorosan elzárva viszik bennük jövendő házi tűzhelyéhez ; ülésével szemben illatgerjesztő anyaggal bevont nádszálak égnek. Megtörtént, hogy hosszú úton az illatos

füsttől megfulladt a benne ülő menyasszony, mire hazaérkeztek és az ajtót kinyitották.

Azután a hímzőkhöz mentünk ; onnan meg a lakktárgyak készítőihez, ahol házról házra kellett járnunk, mivel mindegyikben csak egy részét végzik a munkának. A selyemszövést is megnéztük. Innét a hosszú élet templomába mentünk, amelynek kertjében arany és ezüst halakkal tele tavacskát láttunk. A khínaiak igen sok arany, ezüst és vörösszínű halat tenyésztenek ; e kedves állatok egy háztartásban sem hiányzanak.

A toll-utcában számtalan bolt van, amelyekben más egyéb nincs, mint mindennemű toll, mandarinok, színészek és közönséges halandók számára. Mindnyáját egy-, két- vagy háromszemű pávatollnak nevezik, jóllehet közülük igen sok fácántoll ; némelyik hat, sőt nyolc láb hosszú. A város e részén található egy oly khínai ebédlőterem, ahol csupan macska- és kutyahússal szolgálnak. A madárpiacon sok kis madarat láttunk. A khínaiak e kedves állatokban igen gyönyörködnek, sőt sétáik alkalmával kalitkás madaraikat is magukkal viszik éppen úgy, mint mi kutyáinkkal sétálgatunk. Madaraikat annyira meg bírják szelídíteni, hogy ha barátaikkal találkoznak, leteszik a kalitkát, s míg beszélgetnek, szabadon eresztik a madarat, valami ennivalót adva neki. Ezt több ízben láttam.

Legközelebbi útunk a mészárosok tanyáján vitt keresztül, ahol farkuknál fogva felakasztott patkányok lógtak, ezek mellett pedig olyasmik himbálództak, amiket nyúzott macskáknak és kutyáknak néztem. Ilyen élő állatokkal tele kalitkákat is árulgattak. Amint egy vendéglős előtt haladtunk el, megnéztem a khínai nyelven írt étlapot, mely lefordítva így hangzik :

Étlap a mai napra:

Egy tael fekete kutyahús	nyolc pénz.
Egy tael súlyú fekete kutyazsír ..	három kandareem ezüst
Egy nagy tál fekete macskahús ..	száz pénz
Egy kis tál fekete macskahús....	ötven pénz
Egy nagy üveg közönséges bor ...	harminckét pénz
Egy nagy üveg sötét rizsbor	hatvannyolc pénz
Egy kis üveg szilvabor	harmincnégy pénz
Egy kis üveg körtebor	harmincnégy pénz
Egy kis csésze ecet.....	három pénz
Egy pár fekete macskaszem.....	három kadareem ezüst

stb.

A halakat itt is, mint Hongkongban, többnyire elevenen tartják, nagy hordó vízben, amely fölött szökőkút lövell. Sőt még tengeri halakat is tartanak életben sós vízben.

Végre elértük a város kapuit s kijutottunk a város falain kívül, ahol valahára szabadon vehettünk lélekzetet. Kertek és temetők közt kanyargó szűk úton haladtunk fel a Fehér-felhő hegyre, amely nem egyéb egy óriási temetőnél. A kivándorló khínaiak mindenünnen ide küldözik halottaikat; gyakran egy nap ezerötszáz halottat is hoz a hajó. Végigmentünk a temető azon részén, amelyet holtak városának neveznek, ahol eltemettetésre váró ezer meg ezer koporsó hevert a föld fölött. A koporsók nagyok és testesek, de nagyon egyszerűek, majdnem kivájt fatörzshöz hasonlók. A khínai udvariasság netovábbja, ha valaki öregebb rokonait hosszú életet biztosító csinos koporsónak való négy darab deszkával ajándékozza meg. A holtak városán kívül találhatók a koporsócsinálók és kőfaragók lakásai. Mindnyájan disznókkal, récékkel s apró

gyermekekkel körülvett piszkos és szűk házikókban laknak.

Míg a város falaihoz visszaérkeztünk, elállt az eső s nagyszerű veres napnyugta fénylett a házfedelek fölött, keresztültűzve a szőnyegek lyukain s megvilágítva a veres színű táblákat s arany betüket, amelyek a házakat és boltokat díszesítik. Az árnyékos utcák tömjénfüsttel, vagyis inkább illatgerjesztő anyagokkal telt nádszálak füstjével valának telve, mivel minden házban egy nagy oltár és egy kisebb oltár van, amelyeken egész nap illatszeres nádszálak égnek.

Láttuk a szigeti kerteket is, amelyek rendkívül csodálatosak, amennyiben ember, madár, barom, hal, csónak, ház, bútor stb. alakra szabdalt növényeket látni bennük. Arra van a réceköltő-telep és a récecsónakok is, ahol egész réceseregeket nevelnek. E récéket reggel kibocsátják, hogy élelmüket önmaguk szerezzék meg ; éjszakára visszatérnek. Egy selyembogártenyésztő telepet is mutattak, ahol a selyembogarakat a legnagyobb gondossággal ápolják, úgy hogy az ápolóknak még ruhát is kell váltaniok, mikor a selyembogarak szobáiba lépnek. Végre megnéztük azokat a boltokat is, ahol a levesnek való madárfészkeket árulják.

II.

Gróf Széchenyi Béla nagy utazást tett Khína ismeretes és ismeretlen vidékein át. Az egyik kísérője volt Lóczy Lajos, aki szép könyvet írt Khínáról ; ebből a könyvből valók a következő leírások :

Már benn voltunk a Csukiang tágas torkolatában, de még nem láttuk a partot ; csak az iszaptól szőke hullámok figyelmeztettek, hogy folyón vagyunk. Három

óra múlva a folyó erődített szorosához értünk. A szoros fölött ismét kitágul a folyó, partjai azonban gyümölcsfáikkal és vetéseikkel láthatók maradnak. Tovább halmok tünnek föl a parton, amelyeken pagodák láthatók és a hajó nemsokára Vampoa előtt köt ki, ahol a vitorlások horgonyoznak. Még 15 kilométernyire utazunk Kantonig hajók és csónakok raja között, melyek a hajót körülfogják és a khínai utasok átvétele fölött civakodnak. Bámulatos ügyességgel kerülik ki ezek a hajó kerekeit és a fölborulás veszélyeit. Egymásután tünnek föl a pagodák, a magas zálogházak és végre a város falai. Vampoától mind sűrübben lepik el a folyót a hajók. A város alá érkezve, a keskennyé vált folyó mindkét partján tarka khínai épületek közt haladunk; a szigetek és a part sűrün vannak beépítve; a folyóra néző házak merész cölöpépítményeken nyugszanak s vékony szálfák támogatják a könnyű faházak padozatát, amelyekben csak a keleti gondatlan ember mer tanyázni.

A város délnyugati sarkához közel a folyóparton legsűrübb a lakosság. Szűk utcák útvesztője metszi át a háztömegeket, de hosszú egyenes utcák is vannak, amelyek áruhelyiségei bámulatra ragadják az idegent. A téglafalakkal elválasztott földszintes házak között oly szűkek az utcák, hogy két gyaloghintó csak vigyázva haladhat el egymás mellett. A házak egész homlokzatát az áruhely foglalja el. Az utca gyalogútját síma gránitlapok borítják, amelyek alatt csatorna fut végig, hová a szennyvíz összefoly a házakból. Az utca fölé bambuszrudakra gyékények fektethetők a nap égető sugarai ellen. A boltok felett nagy cégtáblák ékeskednek; oldalt álló vagy függő táblák csalogatják a vevőket. A címek nem olyan prózaiak, mint nálunk: az arany oroszlánhoz, a fehér kutyához, hanem: Jung-ki (az örökkévaló-

Khínai törvényszék.

ság jele), Tien-jik (mennyei üdv) stb. A mi nagy városaink valamennyi cikke és apró csecsebecséje khínai kiadásban mind képviselve van Kanton végtelennek látszó boltsoraiban.

A város folyómelléki részében laknak a khínai nagykereskedők. Nagyszerű porcellán-, tea- és selyemraktárakat láttam itt, amelyekben Európa számára állanak az áruk. Itt láttam azt is, hogy az egész kész teát mennyi fáradsággal teszik illatossá. Nagy kerek kosarakban a teát friss narancsvirággal keverték és a megszáradt virágokat ügyes rostálással különítették el a teától. A selyemszövetek, amelyek Európa számára készültek, bámulatos kézügyességet árulnak el. A nagykendők és végszövetek hímzése mind kézimunka. Kanton körül egész falvak népessége hímez selyemre az európai úrhölgyeknek. Lakkjai, festékjei, papirja, könyvkereskedései Kantont a khínaiak szemében nem kevésbé teszik nevezetessé, mint azok az áruk, amelyek a mi ízlésünk előtt is tetszetősek. Egész déli Khínában a jó műiparcikkek »kantoni« nevezet alatt kelnek el legjobban, mivel ízlésre és jóságra oly hírnévvel bírnak, mint nálunk Párizs vagy London árui.

A börtön, amelyet megmutattak, oly szörnyű volt, aminőt az északi tartományokban aligha láthatni. Szűk ketrecekben voltak együtt a foglyok, külön a férfiak, külön a nők; nehéz bűnösök valának valamennyien, akikre a halálítélet várakozott. A félmeztelen, régóta meg nem nyirt emberek testén hemzsegett a féreg, testüket ellepte a rüh; állatias mohósággal kapdosták e szerencsétlenek a nekik nyujtott pénzdarabokat, amelyekkel sorsukat pillanatra javíthatták — a porkoláb megvesztegetésével. A kisebb büntetések egyik neme az, hogy a bűnös nyakára gallért tesznek fából, amely megakadályozza a leülést vagy lefekvést.

A város és a folyópart között a szegény munkásnép tanyáz; nádkerítés különíti el a büzhödt csatornától az utat, különben a tolongó sokaság belé szorítaná a szélén járókat; örökös vásár van itt, a városnak legélénkebb, de egyszersmind legpiszkosabb és legbűzösebb helyén. A folyót csónakok lepik el; ugyanis Kantonnak lakói közül 30.000-en vizen élnek; meg van szabva itt minden hajónak a helye és ha valaki egy másik csónak helyét akarná elfoglalni, az olyan bajos volna, mint ha valaki mást a házából akarna kiszorítani.

A városnak egyik főutcáján egy nagy kőépületben vízi óra van, mely 1355 óta méri az időt. Jelenleg a pontos időt az európai órák mutatják, de e vízi óra a régi intézmények iránti tiszteletből most is működésben van. »Tung-ti-lu«, vagyis vízcsepegtető rézedény a készülék neve. Négy egymás alatt lépcsőzetesen elhelyezett edényből áll, melyeket nyílt vályuk kötnek össze; ezeken át a víz lassan átcsurog az alsóba s a legalsóban egy úszó famutató jelzi az órát. A vízi óra őrei órákra beosztott füstölő szereket árulnak; Kantonnak csaknem minden boltjában láttam csigavonalban összecsavart füstölő szereket, amelyekből minden órában egy bizonyos darab ég el és a pislogó parázs helye mutatja az időt.

A városnak keleti kapuján kívül a kormány költségén fenntartott menedékhelyek vannak; vakok, elaggott nők, férfiak és talált gyermekek külön intézetekben, melyek egy-egy faluhoz hasonlítanak; némelyikben több száz, sőt ezer embert ápolnak.

Utazás Sanghaitól a Jangcekiangig.*

Első utazásom Khínában vizi utazás volt; 1878. év június 20-án egy khínai hajón, egyetlen khínai szolga kíséretében Nankingba indultam. Június 20-án délben, midőn a tenger árja beérkezett a Szucsu-krik vizén, fölvontam a kis nemzeti lobogót az árbocra, s a hajó gyorsan indult meg fölfelé ömlő árral. Hét napig tartott az út a csatornákon keresztül, míg Csöngkiangfu alá értünk. Hajóm mintegy 12 méter hosszúságú volt; két első födött kabinja az én lakosztályomul szolgált; mögöttem Kungci szolgám kuporgott egy egészen sötét alacsony ketrecben; a kormánynál a hajótulajdonos neje, két gyermeke és két hajóslegénye tartózkodott; ott volt a konyha is. Maig sem tudom elképzelni, mint fértek meg hatan azon a kis helyen.

Hol széles, hol keskeny csatornákon haladtunk keresztül, majd vontatással, majd vitorla segélyével, ha a szél kedvezett; az árboc két könnyű rúdból állott, amelyek fölül egy csúcsba valának egyesítve és a hajótetőnek két szélén sarokban forogtak azon célból, hogy az alacsony hidak alatt könnyű szerrel lehajthatók legyenek.

Rizs- és pamutföldek, veteményes kertek terültek el a csatorna két oldalán; az ismeretes olvasóforma forgó vízemelőgépek emelték a csatornából a vizet a földek öntözésére; mindenütt ezek zakatoltak a csatorna szélén, s ökrök, bivalyok forgatták, vagy emberek lépdelték tengelyüket. Mindjárt az első nap egy csinos három boltíves híd alatt mentünk át. Kvensan volt az első fallal kerített város Sanghaitól; egészen romok-

* Lóczy könyvéből.

Kis büntetések.

ban hevert a taiping lázadás óta; kődiadalívek, régi sírok és mauzoleumok hirdették környékén, hogy egykor nagyobb jelentőségű volt a város, amelynek kiter-

jedt körfalán belül egy magánosan álló halmon magas pagoda romja emelkedik.

Innen tisztán nyugati irányban széles csatorna vezet Szucsoufuig; faragott kövekből emelt partfalak választják el kiterjedt tavaktól, melyek közt a csatorna egyenes vonalban halad át. Szucsoufu még föl sem tünt a láthatáron, midőn a nagy város közelségét hirdette a velünk szembejövő hajók tartalmának iszonyú bűze.

A kertészek hajói voltak ezek, akik naponként a híres városba viszik a zöldséget és trágyával térnek vissza falvaikba. A taipingpusztítás óta is ez a tartomány legszebb és legnépesebb városa; pompás 10—12 méter magas kőfala mintegy 20 kilométernyi kerülettel bír, amelyen hat kapu vezet a városba; széles csatorna veszi körül, amelyben a hajók ezrei állnak; nyugati oldalán érkezve a városhoz, több óra telt el, míg a hajók tömkelegén átcsáklyázva, a városnak nyugati oldalán a vízikapuhoz értünk. A város belseje sűrün be van építve. Most mintegy 400.000 a lakosa, de a lázadás előtt állítólag 2 millió lélek lakott falai között. A város belsejében szabályos utcákon és csatornákon keresztül lehet mindenüvé eljutni; szép kertek, úrilakások, teaházak és egy gyönyörű, teljesen ép pagoda diszítik közepét.

Selyemszöveteiről, porcellánjairól — a vérvörös mázos, úgynevezett »oxblood« vázák Szucsouból kerülnek ki — és díszműveiről messze híres a tartomány területén túl is. Annak az ezerféle apróságnak, amelyet a művelt khínaiak kényelme megkíván, kezdve a bölcs mondásokkal vagy költeményekkel, ékes jegyekkel teleírt pipaszártól a hölgyek ujja hegyére való ezüst filigrán körmökig és a selyemöltözetekig, mindennek legjava Szucsoufuból kerül ki. Nevével úgy élnek a kereskedők,

mint nálunk Párizséval vagy Londonéval, hogy az áruk kelendőségét fokozzák.

Szocsoufu nyugati oldalán magas hidak vezetnek át a körcsatornán; a legnagyobb khínai dsunkák is áthaladhatnak alattuk. Amerre a szem lát, fehér vitorlák tünnek föl a város körül, amelyek karcsú alakja mind megannyi óriási lepkeszárny látszik a zöld vetések fölött lebegni. Szucsoufut joggal lehet khínai Velencének nevezni. Rövid ideig tartózkodtam a városban, ami mindig kedvező arra, hogy jó benyomást vigyünk magunkkal a legszebb khínai városból is; a szenny és bűz csakhamar a rossz benyomások felé billenti az európai utazó ítéletét. Egy kiterjedt elővároson keresztül távoztunk a csatornán tovább nyugat felé; innét a Nagy-csatorna egyenes irányban tart északnyugatnak. Kedvező szél hajtott nyugat felé, s egy fél nap alatt azon halmok közé vitt a csatorna, amelyek a Taihutó keleti partján magánosan emelkednek ki a lapályból. Muto városkánál a halmok gyönyörű csoportja nyárilakokkal van teleépítve. Egy buddhista templom és pagoda emelkedik a legmagasabb tetőn, amelyhez élükre rakott téglákból épített gyalogút vezet föl. Ilyen utak vannak Szucsou körül széltében; síma felületük csak a khínaiak vastag és rugalmas nemeztalpai alá valók, európai cipőkre fölötte síkosak. A pagodában egy aranykoszorús láma fogadott, kinek vállait hosszú göndör fürtök verték. Barátságosan lakásába hívott; de nekem sietős volt az utam, ezért a düledező pagodából csak a vidéken gyönyörködve, vendégszeretetét nem vehettem igénybe. Muto fehér házai barátságosan tüntek fel az esti világításnál az epreskertek zöldjéből; a sok csatorna valóságos felső-olaszországi tájképet varázsolt elém és elfelejteté azt is, hogy körülem minden romban hevert. Szucsoufu nagy ki-

terjedését innen csodáltam meg; de mindenek fölött szép volt a nyugatra elterülő Taihu víztükre. Zöld erdős-bokros halmok kerítik be a tó északi felét és számos erdős sziklasziget emelkedik keleti részében. Másnap a tó szigetei közt hajóztam végig, s itt láttam először a kormoránhalászatot. Egy csónak szélére erősített pálcán párosával 12 nagy halászmadár (Carbo Cormoranus) ült nagy komolyan tekintve a vízre. Nem tudom mily jelre, egyik-másik a vízbe bukik és hallal csőrében kerül a felszínre; a halász átveszi a zsákmányt vagy ha nagy a hal, hálóval meríti ki; ekkor a hű kormorán visszarepül a helyére és jutalmul kis halacskát kap, olyat, melyet a nyakán levő gyűrü lenyelnie enged; ez a gyűrü arra való, hogy megakadályozza, hogy a madár a használható halakat is lenyelje.

A Nagy-csatorna a Taihu keleti oldalán indul Szucsou várostól északnyugat felé; számos csatorna nyílik azonban mind a Nagy-csatornából, mind pedig a város felől a tóba, melyből a nagy csatorna déli része Hangcsou felé lép ki, ahonnan a legnagyobb khínai bárkák, a tengert járó dsunkák is feljöhetnek a tóra, Szucsoufu és a Jangcekiang folyam között a csatorna mindenütt mélyebb a talajnál; a Taihu víztartóul szolgál a csatornának, mely Szucsoufunál egy színben van a tóval, de innét a Jangcekiang felé esik; az ár mindamellett mind a tóban, mind a csatornában érezhető; csupán Szucsoutól keletre találtam poshadt nyugvó vizet a csatornában és a mellékén elterülő tavakban annak jeléül, hogy ezeket a tenger árapálya már nem éri el. A Jangcekiang felé több zsilipen át megy a csatorna, amelyek azonban az én utazásom alatt valószínüleg a Jangcekiang magas állása miatt nem voltak alkalmazásban.

A zsilipek igen egyszerűek; kőbe vésett rovatkák közé deszkapalánkokat bocsátanak le, melyek a vizet

feltartják. A zsilipeknél a csatorna 10—15 méternyire kőfalak közé szorul és rendesen egy híd boltozata emelkedik fölötte oly magasra, hogy alatta a középnagyságú khínai hajók árbocai átférnek. A zsilip fölött és alatt a csatorna kitágul a hajók összegyülekezésére. A hajók átszállítása a zsilipeken kötelek segítségével történik, amelyekkel a hajókat lehetőleg kiemelik a vízből és egyesével szedik föl a palánkokat, nehogy a meggyűlt víz egyszerre lefolyjék. Az álló hengerekből lassan lecsavarodó kötelek gátolják meg azt is, hogy a hajót a hirtelen alárohanásnál baj érje. A zsilipek mellett mindig egy sereg naplopó vesztegel, kik készek az átutazó hajóknak segédkezet nyujtani. A Taihu-tó és a Jangcekiang közt a csatorna több helyt 30—40 méter széles; partjai faragott kőből állnak vagy töltésekkel vannak védve, melyek koronáján az út vezet végig. A Jangcekiang közelében halmos helyen vezet át a csatorna, melyek között 20—28 méter mélyen van beásva, a víz mélységét itt 1.20—1.60 méternek mértem.

A csatorna ezen részletén igen nagy az élénkség, a hajók ezrei járnak rajta, fehér vitorláik színfalakként sűrün követik egymást egész a szemhatárig az egyenes csatornán; pompás kőhidak vezetnek át a vizen, merész boltívek gránitból valók, korlátjaik díszesen faragott műkövek. A városok romjaikban is meglepőek és most elég gyorsan épülnek föl újra; ipar és kereskedés mindenütt rohamos fejlődést árultak el, a felhalmozott kézműáruk, faneműek, edények bámulatba ejtettek.

A nagyobb városok előtt a csatorna víztartókba tágul, melyek kikötőül szolgálnak a ki- és berakodó bárkáknak. A tó lapályait és a csatorna mellékét szederfaültetvények lepik el, mivel a selyemtermelés Kiangszu tartomány egyik legfőbb iparága s itt van a középpontja. Egy mellékcsatornán át jutottam ki a Nagy-csatornára

és azon utaztam tovább Csöngkiangfuig ; epreskertek között haladtunk és hajónk néhol egészen be volt árnyékolva a sűrü lomboktól, melyek fölötte összehajlottak ; szép kőhidak vezettek át minduntalan a csatornán, de csak gyalogjárók vagy egyes állatok számára szolgáltak, mivel az európai telepek kivételével egész Dél-Khínában nincsen szekér és így szekérút is hiányzik.

Az eperfák a mi szilvásaink módjára vannak ültetve ; legyezőalakuvá nyesett 1·20—2 méternyi magasra nevelt cserjék adják a selyemhernyó táplálékát ; június végén éppen begubózás előtt jártam itt, a khínai selyem egyik leghíresebb termőhelyén. Tiszta szellős helyeken valának a selyemhernyók elhelyezve, de semmi olyan különös berendezést nem észleltem, amely a nálunk alkalmazott termésmódot fölülmulta volna.

Csöngkiangfu és Nanking között egy buddhista kolostort látogattam meg. Vizsgálódásaim közben vetődtem egy jó téglaútra, amely a két város között elnyúló hegygerincek egyik legmagasabb csúcsa felé vezetett ; nagyon meg voltam lepetve, midőn egy sűrü őserdőnek kámfor és tölgyfái alatt a kolostor díszes épülete állt előttem. Kétszáz szerzetes él benne ; bár szép épületei nagyobbrészt romban hevernek, a főtemplom ismét épül. Egy terrakottából álló pavillon remek diszítése annyira megtetszett, hogy könyvembe egynéhány vonással azonnal lerajzolám. A szerzetesek nagy szívességgel fogadtak ; a főnök teával és ízletes édességekkel vendégelt meg, a fiatal papok pedig a legelőzékenyebben vezettek körül a kolostorban, megmutatván minden részét és bőbeszéduséggel magyarázván mindent, míg észre nem vették, hogy nyelvüket nem értem. Legnagyobb büszkeségüket egy szelidített dámvadféle szarvas képezte.

Kiangszu tartományban az egész úton szelid és udvarias volt hozzám a népesség ; kíváncsian, de mosolyogva közeledtek hajómhoz, a gyermekek nagy örömmel vették el kezemből a fehér cukrot, gúnnyal vagy durvasággal sehol sem találkoztam, még a »jang-kvei-cü« (idegen ördög) gúnynevet is ritkán hallottam s »jan-szian-szeng« (idegen tanító) volt a rendes címem. Pedig mily furcsának tetszhetett az, hogy egy idegen gyalog mászkál a hegyeken s nem átall a legforróbb napokon járatlan sziklák közt bolyongani, minthogy valamire való khínai nem tartja illőnek a gyaloglást.

Sajnos, később volt alkalmam Kianghsziban és Hupéban az ellenséges érzület nyilatkozatait is tapasztalni.

Utazás Kianghszi tartományban.*

Kiukiang a Jangcekiang mellett, ahonnan útnak indultam, csupán a teakivitel miatt bír némi fontossággal. A tartomány belsejéből nagy mennyiségű zöld és fekete teát gyüjtenek itt össze, amelyet három nagy gyár készít elő a különböző ízlés számára. A gyárak egyikének egy keresztény khínai a birtokosa.

Meglátogattuk e gyárat, ahol bámulatba ejtett, mennyi kéznek ád munkát a teának kezelése, míg elszállításra alkalmassá válik. A khínaiak számára a zöld teát jázminvirággal teszik illatossá ; az amerikaiak indigóval, gipsszel erősen sötétzöldre festett teát kedvelnek ; Oroszország fogyasztóinak a sajtolt tea készül ; mindezeket és a teaüzleteinkben kapható pekoe, congo, olong, gyöngy, császár stb. teákat, ugyanazon levelekből, a Thea viridis leveleiből gyártják. Különben a tea-

* Lóczy könyvéből.

kedvelőknek nem igen ajánlom, hogy ilyen teagyárt meglátogassanak, mivel a kezelés látványa nem szolgálna a teának megkívánására.

Július 9-én indultunk el Kiukiangból a Pojáng-tó felé ; de az ezen időtájt uralkodó déli szelek nem engedték, hogy még aznap a tóra jussak. Egy egész napig veszteglettünk a tó nyílása közelében, várva a kedvező szelet. Ez csak a következő éjféltájban következett be s ez idő alatt ugyancsak meggyűlt a sok hajó az öbölben, amelyben mi is védelmet kerestünk. Egész vízi élet keletkezett : Élelemárusok eveztek ide s tova, egyhangú kiáltásaikkal kínálgatva áruikat ; a közelben állomásozó rendőrhajón egész éjjel doboltak, vervén a gongot, hogy elijesszék a tolvajokat, meg azért is, hogy ébren tartsanak mindenkit. A felkerekedő széllel útra kelt az egész hajóraj és kifeszített vitorlákkal sietett mindenki a tó vizére. Napkeltekor már a tó közepén voltunk ; a tó szűk nyílása a Nagy-árva szigettel mögöttünk maradt el.

A tó bejáratát keletről Hukou katonai város őrzi, amelynek körfalai magasra emelkednek a hegyek gerinceire. A város mellett egy európai terv szerint épült erősség ágyutorkai láthatók. A tónyílás nyugati szögletén, a sziklákra épült vámháznál, minden elhaladó dsunka megállni kényszerül, hogy igazolja, nem visz-e csempészett árut és lefizette-e az illetéket, melyet a tóra lépő hajók fizetni tartoznak. Az én fölvont háromszínű lobogóm megmentett a hosszas tartózkodástól e helyen ; ezt látva »aha Jang-kvei-cü« (aha, idegen ördög) megjegyzéssel megállásra sem kényszerítették hajómat a khínai vámőrök.

Szigetek közt nyílik az út kelet felé. Eddig a tó a felső-olaszországi tavak vidékére emlékeztet, tovább dél felé a mi Balatonunk képét veszi föl ; a hegyek el-

Egy khínai kikötő.

maradnak partjaitól, a meredek partokat többé nem zöld ligetek, hanem futó homokbuckák borítják, amelyekről fel-felkapja a szél a homokot és elhomályosítja az eddigi tiszta levegőt. A tónak széles részébe jutottunk, amelyen a partokat csaknem elveszítjük a szemünk elől, csupán egy pont tűnik elő a vízből, Vucsengcsöng, egy szigetváros a tónak déli partjához közel, amely nagy homokzátonyok közt fekszik és alacsony vízállásnál már a parthoz tartozik. E város magasra emelkedő pagodája messze ellátszik és irányt ad a mindenfelől érkező hajóknak.

Vucseng, amely a tavi hajóknak legfontosabb állomása, valóságos beltengeri város ; télen közel van ugyan a parthoz a Kankiang egy delta-szigetén ; nyáron azonban, midőn a Jangcekiang 15 méternyit áradva visszaszorítja a tó vizét, júliustól szeptemberig Vucsengből alig lehet partot megpillantani. Sűrü árbocerdő kerítette a várost, amely a szigetnek keleti fokán a víz széléig ér, sőt szélső házai vízben is állottak. Noha a várost nem övezi fal, belsejében szép épületek, khínai értelemben fényes boltok vannak s a porcellánkereskedés rakodóhelyének látszik. Főterén szép templom van. Tömérdek hajó épül e városban és a hajózásnak mindenféle kelléke nagy mennyiségben kapható boltjaiban. Már messziről föltünnek a kötélverők magas állványai, amelyeken a hajók erős bambuszkötélzete készül. Friss bambuszból hasított szalagokat fonnak össze különböző vastagságú kötelekké, s a munkás magasban az állvány födele alatt dolgozik, a kész munka pedig lenn egy hengerre csavarodik. Ha új hajót bocsátanak vízre, az nagy ünnepiességgel jár. A kész hajót föllobogózzák, árbocára lampionokkal teleaggatott zsinórokat függesztenek az orrától a faráig. A hajó előrészéről egy nagy gong (rézkorong) zöngése hallik

Csónakvontatás a csatornákon.

s alkonyatkor a tűzijátékok kezdődnek rajta ; az arany- és ezüstpénzek papirutánzatait nagy tömegekben égetik el és a pattogók — tüzes békák — ezrei ropognak, miközben a hajótulajdonosok hajlongásokkal is igyekeznek a víznek és szélnek gonosz szellemét az új hajó irányában barátságra kötelezni. Egy ilyen fölszentelés ép mellettem ment végbe azon éjjel, melyet Vucseng alatt töltöttem. A tűzijátékok nagyon megleptek ; egyebek közt a hajó elejéről röppentyűket bocsátottak föl, melyek színes gömbök alakjában 10 méternyi magasra emelkedve, nagy durranással pattantak szét.

A vízről tekintve Vucseng házainak nem látszik a födelük, hanem magas falakkal fordulnak felénk ; a sötét falak szűk ajtójukkal megannyi börtönöknek tetszenek ; vannak azonban e rideg épületek közt olyanok is, melyek bejáratát és homlokzatát szép faragványok diszítik.

Vucsengtől délre messzeterjedő vízfelület van, amelyen kedvező széllel fél napig vitorláztunk végig, míg Csansza helységnél ismét parthoz értünk. Már előbb is házak és majorok mellett haladtunk el, amelyeknek csak födele látszott ki az árból ; másutt a vízből fasorok koronája meredt föl, vagy le nem aratott rizsföldek fölött mentünk el.

Vucseng a fakereskedésnek is központja. A bambuszból és egyéb szálfákból összetákolt kis tutajokból e városnál több méternyi vastag és nagyterjedelmű tutajokat építenek, hogy képesek legyenek a tónak magas hullámzását kiállani ; több ilyen nagy tutajt láttam a tavon, melyek valóságos úszó falvak, egész utcák vannak rajtuk rögtönözve, sőt még föld is van reájuk hordva, amelyben a khínai konyha nélkülözhetetlen főzelékei teremnek. Több százra menő ember lakja e tutajokat, akik néha az egész nyarat a vizen

töltik, minthogy a tutajoknak természetszerűen kerülni kell a partot.

Ha kedvező a szél, fölvont vitorlákkal halad előre a tutaj, szélcsendben pedig horgonyokkal vontatja a sok ember a roppant alkotmányt nagy lassan előre, oly módon, hogy a hajók, melyek a tutajokat mindig kísérik, a horgonyokat, ameddig kötelük ér, előre viszik és a tó fenekén megfogódzott horgony kötelét a tutajon levők fölcsavarják. A kormányzás, csáklyázás és vontatás sok munkát igényel, a tutajok sok lakója tehát nem henyél. Ha egyszer a tutaj kiér a Jangcekiangra, vígan lejt lefelé, de a gőzösöknek ugyancsak kell ott ügyelniök, hogy az ilyen tutajba bele ne ütközzenek.

Kedvező szél és folytonos biztatgatásaim következtében gyorsan tettük meg eddig az utat, Vucsengcsöngtől fölfelé azonban ellenkező szél és a megáradt sebes folyó hátráltatta az előrehaladást. A folyó is mind sekélyebbé vált, amint fölfelé haladtunk, számtalanszor elakadtunk ; de a roppant hőség is lassította az utazást. Hajósaim mindnyájan ópiumfogyasztók lévén, hamar kimerültek a vontatásban és minduntalan pihenni jöttek a hajó gyékénye alá.

A tótól fölfelé mind változatosabbá vált a vidék ; nem távol a folyótól halmok emelkedtek, melyek magaslatairól gyönyörű kilátást élveztem. Csupán a lapályokon van földmívelés ; a halmokat sűrü cserjés és följebb tölgyesek borítják ; a fenyő nem nő magasra ; a legnagyobb fák a kámforfák ; terebélyes nagy lombos fák ezek, olyféle levéllel, mint a nyárfáké ; ezek azonban mind ültetett fák. Számos bokor virágzott és egy kamélia is hordozta még késő virágait. A sűrü lombozatban barátságos tekintetű majorok állnak elszórtan ; a házak építésmódja nagyon emlékeztet a délnémet-

országi és svájci házakra, ahol a falak szálfákból vannak összetéve és csak közeik vannak téglával kitöltve (Rigelmauer). Barack-, körte- és cseresznye-gyümölcsösök kerítik a veteményes kerteket ; dinnye, uborka és tök a nyári vetemények. Kőfaragáson és cserépégetésen kívül más iparágat nem észleltem ; csak a hegyek közt foglalkozik a lakosság vászonszövéssel és papirgyártással. A földmívesek mindenütt tiszteletteljesen viselték magukat irányomban. Fucsou fölött már csak ritkán találkoztam csónakkal ; jobbára tutajok jöttek le a folyón, sőt fölfelé is vontattak ilyeneket a vízben gázló emberek, mivel a folyó szorosaiban nem vezet a parton út. Csupán sót, papirost vagy épületkövet szállítottak.

Kianghszi tartomány legérdekesebb helye Kingtecsöng, a porcellángyártás ősrégi helye. Több mint egy ezredév óta itt készül a híres khínai porcellán ; jelenleg azonban csak a császári udvarnak gyártanak finom edényeket ; különben csak közönségeset gyártanak. Csupán külön megrendelésre kapni legjobb minőségű porcellánt.

Hankou a Jangcekiang mellett.*

A tavakat és kiöntéseket a vízimadarak milliói lepték el ; téli tanyájukon voltak itt a vadkacsák, ludak, búvárok, gödények és a különböző gázlók. Miként az alsó Jangcekiang mellett, Hupé tavain is felhőkként vonultak el a fölzavart csoportok és a vadludak gágogása, meg a kacsahad recsegő lármája messzire hallatszott éjjelenként.

A Han folyó vizében sok a hal, és a halászatnak

* Lóczy könyvéből.

sokféle neme dívik itt is ; de e folyó halai korántsem oly ízletesek, mint a Jangcekiangéi. A halászatban a khínaiakkal még egy halászsas is versenyez, míg a házak körül lakmározó madarakra egy kánya és egy sólyom vadászgat. Nagyon meglepő a madarak szelidsége : veréb, szarka, varju nem fél az embertől ; a verebek hajónk födélzetén egy lépésnyire tőlünk szedegették föl a morzsát ; a szarka, varju még a lakosságnál is nagyobb kíváncsisággal nézeget bennünket és ha feléje tartunk, nem repül fel, hanem csak félreugrik az útból ; a vadkacsák pedig, ha egy közéjük dobott kővel fölzavartuk őket, ötven lépésnyire ismét leszálltak a vízre.

Hupé tartomány lakossága árvíz- és éhség-gyötörte nép volt, mikor átutaztunk ; a lapályon az árvíz pusztította el a hajlékokat, a hegyek közt a szárazság rontotta el a termést. Ezen a vidéken a legtermékenyebb talajra néha egész nyáron nem hull eső és ilyenkor az árvíztől elborított térségek közelében kiaszik a vetés. Lancsöng és Lahokou közt az 1877—78-iki inség nagy embersarcot vett a lakosságból ; az adományok dacára, amelyben a khínai kormány és az idegenek áldozatkészsége részleltette a nyomorgókat, igen sokan haltak el éhhalállal. Fantozati, a lahokoui térítő rémítő képeket ecsetelt nekünk azokból a jelenetekből, amelyeknek szemtanuja volt, midőn a segélyt szétosztotta. Csupán ő hatvanezer frankot osztott szét és meggyőződött, hogy az emberek saját gyermekeiket főzték meg és még gyakrabban látta, hogy televényföldet faltak.

Midőn mi utaztunk át, az éhség megszünt volt, a tarlórépa, mely igen jól termett, olcsó élelemmel látta el az elszegényedett népet. De minő nyomorult táplálék volt ez ! Alig lágyult meg a szeletekre vágott répa a bogrács forró vizében, máris hozzáláttak az emberek

az evéshez ; só, paprika volt mellé a fűszer s aki egy kevés rizsecetbe mártotta a sovány eledelt, annak arcán tükröződött a megelégedés. Fancsöng fölött a sok fehérbe öltözött gyászoló is mutatta, — a fehér Khínában a gyász színe — hogy alig állta ki egy család az inséget halottak nélkül ; de a sok menyegző, amelyek körmeneteit az úton láttuk, élénken bizonyította, hogy az éhség elmult.

Hupé lakossága a hegyek közt szelid, békés indulatú és tiszteletteljesen viselkedik az idegen iránt ; nem úgy a lapály népe. Valahányszor partra szálltunk, sűrü néptömeg vett körül bennünket, a csőcselék nem elégedett meg a »jangkveicü« kiáltással, hanem sárral, kővel dobált. Felnőtt emberek unszolták a gyermekeket, hogy bennünket dobáljanak és kutyáikat uszítgatták reánk.

A Jangcekiangnak azon a helyén, ahol a Han folyó beömlik, egy hármas város van, amely kereskedelmi tekintetben Közép-Khínának egyik legnevezetesebb pontja. Árvízkor messzire kiönt, de mindenkor fölséges a hatalmas folyam, amely itt másfél kilométernyi szélességű ; vitorlák ezrei lepik el és beépített partjait a megszámlálhatatlan dsunkák szegélyezik. Hankou a három város közül a legnépesebb. 1881 óta van az idegen kereskedésnek megnyitva és azóta a keletázsiai kereskedésnek Sanghai után egyik legfontosabb kikötőjévé emelkedett. Jelenleg is 600.000 lakosa van ; de mielőtt a taiping lázadók 1855-ben fölégették, e hármas város volt talán a föld legnépesebb pontja. Huc, ki a negyvenes években utazott itt, e három város lakosságát nyolc millióra becsülte. Jelenleg az itt élő nép mintegy másfél millió lehet. A Han torkolata két oldalán messze nyúlnak el a házak, melyek a folyó fölé szálfákra vannak építve ; a külső házsoron belül, a part-

Tea-szüret.

tal párhuzamosan több kilométer hosszan egy-egy utca vonul végig mindkét parton, melyek boltjaiban a kiskereskedés összpontosul. A két part között számtalan csónak és egy ingyen komp tartja fönn a közlekedést.

A Han folyón reggel nyolc órától délután két óráig folyvást hajók közt haladtunk, melyek két, sőt három sorban horgonyoztak a part mellett, alig hagyva helyet a folyó közepén a jövő-menő hajóknak. Távol vidékek legkülönbözőbb hajói valának itt együtt. Hunan nagy szénhajói és Szücsüan kicsiny csónakjai pihentek egymás mellett ; az alsó Jangcekiang hatalmas áruszállítói a mandarinhajókkal és rendőrhajókkal oly tarka látványt képeztek, mely vetélkedik Európa bármely tengeri kikötőjével. A horgonyozó hajók között tömérdek apró számpán mozog, melyek bércsónakokul szolgálnak, vagy árusok kínálgatják róluk az élelmiszereket, tűzifát s egyebet ; mindeniknek saját kiáltása van, amelyről már távolról tudható, hogy mit hordoz csónakában ; más csónakok szöveteket, cérnát és különféle rövidárut hordoznak szét, még borbélyok is hajóznak föl és le a hajósnép hívására készen.

Esténként minden csónak papirlámpát függeszt az orrára : egy bot végén a járókelők is papirlámpát hordanak, amelynek áttetsző papirosára a tulajdonos neve van nagy jegyekkel fölírva. Napestig mozog zsibong itt a nép ; az egyhangú morajt, amelybe a folytonos lárma és kötekedés összeolvad, koronként a gong, a rézkorong messzeható csengése, a tüzes békák ropogása vagy hármas tarackdurrogás szakítja meg. Az utóbbi az érkező és induló mandarin rendőrhajókról hangzik ; az előbbiek a közönséges hajók áldozatát jelzik, amellyel a víziszellemeket szerencsés utazás előidézésére igyekeznek bírni. A Han torkolatának látványát nem nevezhetem szépnek. A folyóra néző házak,

amelyek facölöpei messze a víz fölébe nyúlnak, düledező piszkos faépületek ; bűz és szenny környezi a partot és a tüdőnk megkönnyebbül, ha a hajók tömkelegéből kiérve, ismét tiszta levegőt szívhat.

Hankou már csak azért is fontos kikötő, mert 1100 kilométernyire a tengerparttól és a tulajdonképpeni Khínának csaknem kellő közepén van. A hatalmas folyón a legnagyobb tengert járó gőzösök feljöhetnek ; évenkint 1000—1500 idegen, még pedig európai hajó látogatja meg a várost. Május végén, midőn az első teaszedést becsomagolták, lázas izgatottság uralkodik Hankou kereskedői közt ; nagy a versengés, mivel az első hajó, amely friss teával Londonba érkezik, a nagy nyeremény mellett magas jutalomdíjban is részesül. Ezért a teát szállító gőzösök Hankouból egyenesen Londonba hajóznak és a Jangcekiang torkolatán kívül sehol sem állnak meg ; volt eset, hogy kedvező szélirány mellett Sanghaitól, a folyó torkolatától 38 nap alatt tette meg a teaszállítmány az utat Angolországig.

1882-ben a Hankouból kivitt összes tea 48 millió kilogrammot tett, 37,900.000 forint értékben. Az orosz kereskedők is elég nagy számban vannak Hankouban ; hajóik a teát rendesen Odesszába viszik ; az igazi karaván-teát csak nagyon kis mennyiségben szállítják Szibérián keresztül. Szibéria felé leginkább az ázsiai orosz birtokok durva sajtolt teaszükségletét hordják.

Három hétig hajóztunk a Han folyón ; ezalatt bő alkalmunk volt a hajósok babonáival megismerkednünk. Elindulás előtt egy kakas vérével áldoznak a vizek és szelek szellemének ; a kakasnak tarka véres tollát a hajó orrára akasztják, hogy a vízben lakó gonosz meggyőződjék az áldozatról. Minden reggel és este a gong csengése kezdi és zárja be a hajósok napi munkáját. A hajó orra szentély, amelyről nem szabad

semmi szennyet a vízbe dobni, sőt még a vízbe sem köpni, mivel bizonyosan veszélyt hozna a hajóra; a hajó orrán égetik el az áldozati papirosból való pénzutánzatokat és a füstölő pálcikák is itt hamvadnak el. Az áldozati kakas a szakács üstjébe vándorol.

Csingtufu.*

Hongsücsöngnél értünk Csingtufu lapályára. Eddig is népes és iparűző városokon vezetett át útunk, de ezután négy napon át a fővárosig egymást érték a városok és falvak; fallal volt kerítve minden mezőváros is. A jó út dacára nem haladtunk gyorsan, mivel az út tele volt emberekkel, főleg a városok közelében; mintha örökös vásár volna, mindenütt el volt lepve az út járókelőkkel; teherhordók, talicskások hosszú sora jöttment egész hosszában; a teherhordók ütemszerű kiáltásaikkal könnyítették lépésüket s a talicskások éktelen csikorgással mozogtak előre, mivel khínai fülnek ez kedves zene. A talicska tengelyét soha nem kenik; sőt az a legbecsesebb, amelyik legjobban nyikorog, mivel figyelmezteti a szemközt jövőt és amellett zenével mulattatja gazdáját. A földmívesek a pamuttermést hozták a városokba. Csatorna, vízosztó, zsilip és híd egymást követi a lapályon. Láttam száraz csatornákat, melyek fölött fafolyókákban rohantak át kisebb vizek.

Hancsou körül is nagy hidak vannak, amelyek egyikének, egy fedett fahídnak rácsszerkezete van. Selyem- és gyapotszövés, gyertya- és tésztagyártás ennek és a következő városoknak fő iparága. Kékfestőknek is bővében vannak és jelentékeny a faipar is. Az északi hegységből nagy fatörzseket tutajoznak le,

* Lóczytól.

melyeket csaknem kizárólag vastag koporsódeszkáknak dolgoznak föl. Annak dacára, hogy szeptember végén voltunk, a földek telve voltak még veteményekkel, amelyek némelyike második, sőt harmadik terméke volt a földnek. Édes burgonya, paprika, földi dió (Arachis hypogaea) érettek voltak; láttam sok 2½ méter magas cukornádat; ciprusfák és egy nagy, előttem ismeretlen, tüskés gyümölcsű lombos fa árnyazták be a helységeket és égerfák szegélyezték a csatornákat. Bambuszbozótok és köztük a legyezőpálmák (Chamerops excelsa) délszaki vidékekre emlékeztetnek. A lakosság illedelmesen viselte magát irányunkban; még meg sem bámult nagyon bennünket, de annál inkább csodálkoztak 14—15 markos kanszuhi lovainkon s minduntalan hallottuk a »hauma tama« (jó ló, nagy ló) kifejezéseket. Megfejthetők voltak e felkiáltások, mivel az e vidéki lovak apró pónik, amelyek a mi hátasaink mellett valóságos törpék valának.

Csingtufu előtt egy híres budhista-kolostor van, sűrü bambuszkerttel kerítve. Egy négyszárnyú csarnokában emlékezetre méltó szenteknek szobrai állnak; állítólag 1000 alak van itt; valamennyi szobor életnagyságú, agyagból mintázott és azután aranyozott. Kitünő szobrászi munka valamennyi és mindnyája jó állapotban van. Az egész láma-kolostorban tündöklő rend és tisztaság honolt.

Csingtufu közelében csaknem egész nap épületek közt jártunk. Míg a város kapujához értünk, hosszúra nyúló helységeken vezetett át az út. E helységek egyetlen utcából állnak, melyek házai csupán mindenféle mesterember boltjait tartalmazzák. Asztalosok, koporsógyártók, gyertyamártók, makarónikészítők, füstölő és égetni való papirpénzt készítők fedezik innét a nagy város szükségleteit. Minden 5—6-dik bolt teaház vagy

vendéglő, amelyben az utazók és a gyaloghintósok, teherhordók megpihennek. A helységeket pompás kapuk választják el és a közt, mely beépítve nincs, koldusok sorfala tölti ki.

Csingtufu az ő 350.000 lakosával, díszes, sőt tiszta utcáival és épületeivel, fényes boltjaival, az egyetlen város, amely valamennyi európai utazónak tetszését megnyerte. Mindenfelől vízzel környezve, körülbelül 20 kilométernyi területe van. A város fala téglából és homokkőből van és négy kapuval bír ; a keleti kaputól egy széles utca vezet a városnak közepéig. A város közepén a régi királyi palota áll ; csipkézett falai közé be nem léphettünk, mivel éppen a háromévi Küzsenvizsgálatok folytak. A patota boltozott hármas kapuja be volt zárva és hosszú papirszeletekkel keresztben beragasztva. Állítólag 13—14 ezer jelölt volt a falak között a kormányzóval és a város tisztjeivel együtt bezárva és 14 napig kellett várnunk, míg a kormányzó kijött.

Jó kövezet, mulatókertek, úri lakok, és mindezek fölött aránylagos tisztaság tünteti ki a várost ; elegáns boltjai azon utcákon vannak, melyek az északi, déli és nyugati kapu felé vezetnek. A boltok utcák szerint vannak csoportosítva ; egyes iparágak egész utcát foglalnak el. Szűcsök, ruhaárusok, selyemhímzők, papir- és képkereskedők, órások, kalaposok, cipészek sűrün egymás mellett találhatók föl. Egynemű soraikat egy-egy teaház, vendéglő, gyümölcsösbolt vagy dohányüzlet szakítja meg.

Két fényképész is megtelepült, de művészetük eddig nem talált pártfogásra az irányadó körökben. Van egy utcája a városnak, amely az előkelő mandarinok lakta negyedből, a város északkeleti szögletéből és a keleti kaputól a város közepébe vezető széles útra

a fő átjáróul szolgál a sétálóknak ; ebben mindenféle csecsebecse kapható ; a khínai ezüst, nefrit, kvarc és borostyánkőből való ékszereken kívül európai cikkeket is árulnak itt. A selyemhímzők és ezüstművesek mellett egy érdekes iparággal ismerkedtünk itt meg : a szarulámpák gyártásával. Tülökből, ló- és bivalykörömből illesztik össze meleg vas segélyével a nagy gömb- vagy sárgadinnyealakú lámpaüvegeket s ha elkészült a kívánt alak, vékonyra faragják a golyó falát, míg a szarulemezek forrasztása eltűnik és az egész csaknem átlátszóvá vagy legalább olyan áttetszővé válik, mint a homályos üveglámpagolyók. Vannak 30—40 centiméter átmérőjű golyók, melyek abban a tekintetben jobbak az üveggolyóknál, hogyha eltörnek, könnyen kijavíthatók.

Vannak oly boltok, amelyek teljesen az európai »temetkezési vállalatok« khínai kiadásai, azon eltéréssel, hogy bennük az elmaradhatatlan nászkörmenethez szükséges menyegzői diszítményeket is kölcsönözhetni. A zsibárusok boltjai egy utcát és egy nagy piacot foglalnak el, amelyekben leginkább használt ruhaneműeket lehetett látni ; mandarin-öltönyök és finom hímzéssel gazdagon ellátott hölgyruhák várnak itt a vevőre. Az ócska ruhák jó állapotából azt kellett következtetnünk, hogy a khínai divathölgyek is oly fényűzők, mint a párizsiak. Igen sok ki nem váltott zálog is kerül a zsibvásárra.

A város nyugati falánál a mandsu város van, elkerítve egy alacsonyabb, de erős fallal, amelybe a khínai városrészből négy kapu vezet. Egyetlen hosszú utcája van a nyugati fallal párhuzamban, amelyből kétfelé hosszú sikátorok vezetnek a mandsu tisztek és őrség nagy kertek közepén álló lakásaihoz. A mandsu városban nincs semmiféle üzlet és kereskedés ; oly csen-

des a főutcája is, mintha félreeső faluban volna. A férfiak nem különböznek ruházatban a khínaiaktól. A füzetlen lábu, hosszúruhás nők * azonban azt bizonyítják, hogy nem khínai népfaj lakja az elkülönített városrészt. A katonásdit játszó gyermekek is arra utalnak, hogy a harcias szellem előbbre való itt a pénz-szeretetnél, amely a khínai városrészben lépten-nyomon mutatkozik ; mivel szüleik és az öregek foglalkozásában gyönyörködik mindenütt a fiatalság. Van a városnak északkeleti részében egy szabad tér, mely katonai gyakorlóhelyül szolgál ; délutánonként íjjazással mulatnak a polgárok. Céltáblául egymásba illesztett vastag nemezgyűrük szolgálnak, amelyek nemezfoglalatba vannak szorítva. 40—50 lépésről egyszerű íjjal hosszú nyílvesszőket röpítenek a cél felé. A nyílvesszők végén szaruból vagy csontból faragott kúp van, amelybe úgy vannak lyukak vésve, hogy röptében hangosan fütyöl. Aszerint, amint szeget talál a célbalövő vagy 1—4-est, a belső korong vagy 1—4 nemezgyűrü esik ki, úgy hogy a céllövők mindig jól láthatják a lövések eredményét. Fogadással, vagy oly módon, mint a tekézésnél, nyeremény- és pénzbetétekkel kötik össze a nyilazást. Érdekes az altisztek íjjász-gyakorlata is a falakon, akik vastagvégű vesszőket lőnek messzebb álló deszkacéltáblába. Noha a khínai hadsereg az íjjat már alig használja, a tisztjelöltektől megkívánják, hogy a régi hadászati munkákban előírt íjjgyakorlatokat annak rendje szerint bírják.

Csingtufunak is van egy nagy harangja a város közepén egy kaputoronyban ; ez mintegy 3 méter ma-

* A khínai nők már kicsiny korukban úgy befűzik a lábukat, hogy egészen eltorzul, igen kicsiny marad, de nehezen is járnak rajta.

gas, pereménél 2 méter átmérőjű és 20 centiméter vastag a fala. Tömérdek ráöntött khínai jegy borítja a harangot. Minthogy az évi nagy vizsgálatok minden városban nagyobb jelentőségűek, mint nálunk az országgyűlési képviselőválasztások, és a tartomány legműveltebb fiatal emberei ezrével vannak ilyenkor családjukkal egybegyűlve: ott tartózkodásunk alatt nagy élénkség volt Csingtufuban. Minden vendéglő el volt foglalva, a papok birtokában levő színházakban minden nap valának előadások, sőt még az utcákon is több bábszínház ütötte föl tarka sátrát. Az igazi mulatozás azonban akkor veszi kezdetét, mikor a vizsgálatok bevégződnek. Rendesen csak három-négyszáznak sikerül a vizsgálat; mégis örömükben a túlnyomó bukottak is részt vesznek, legalább nem jöttek hiába a fővárosba; a következő vizsgálat sikerével biztatják magukat.

Szücsuan tartományban a népesség nyilvántartása bámulatos pontosan történik. Minden helységében a lakházak, sőt az áruhelyiségek ajtaja fölött is teleírt tábla függ; nem hiányzik ez sehonnan. Tudakolva ezek jelentőségét, azt a magyarázatot kaptam, hogy a három rovatra osztott táblán, amely mintegy három deciméter hosszú és két deciméter széles, a háztulajdonos és minden házában lakó egyén neve van följegyezve. Arról is biztosított tolmácsunk, hogy a családfő felelős a házában tartózkodó minden személy jó magaviseletéért. E szokás már legalább is 600 éves és még most is, ahol csak lehet, pontosan megtartják. Azért Csingtufuban nem is kerül fáradságba a népesség pontos létszámát bármikor megtudni.

Északi Khína agyagos vidékén.

Gróf Széchenyi Béla kísérője volt Kreitner Gusztáv is, aki németül írta le utazásukat. Szép útleírása magyarul is megjelent ; abból való a következő részlet.

Hsziganfutól kezdve podgyászunkat teherhordó állatok helyett kétkerekű kocsikon szállították tova. Déli Khína lakosai nem használnak kocsikat, az ottani utak miatt lehetetlen is volna. A birodalom északi részében azonban széltében használják e kocsikat, sőt még a nagy sivatagon is, ameddig víz található és teve nélkül lehet utazni a nagy falon túl is, amely a határt védi. Ez a vidék, a Hoang-honak és mellékfolyóinak vidéke, az a híres táj, amelyen hetekig utazhat az ember, anélkül, hogy sárga agyagon kívül egyéb talajt látna.

Elindulásunk előtt a kormányzónak egy küldöttje, annak névjegyét és szerencsekívánatait adta át nekünk, azzal a kellemes értesítéssel, hogy az útunkba eső mandarin-fogadókat rendelkezésünkre bocsátja. Ilyen fogadókat minden fontosabb közlekedési vonalon építtetett a kormány, hogy az utazó tisztviselők kényelmesebb ellátásban részesüljenek. A vendégszobák berendezése egyszerű ugyan, de a nyomorult vendégfogadókhoz képest nemcsak kényelmesnek, de fényesnek is nevezhető. Néhány szék, két-három asztal, a sehol sem hiányzó teásedény, s végre három tiszta ágy, tökéletesen kielégítettek bennünket. Igaz, hogy az egyszerű deszkafalak között télen érzékeny hideg uralkodott, de legalább a tolakodó utcai csőcselék nem férhetett hozzánk. Megérkezésünk után az eltépett papiru ablakokat új papirral ragasztottuk be s aztán a bódító gázt kisugárzó szenes serpenyő mellé gyülekeztünk.

Ezen a vidéken, ahol sok helyen 600 méter maga-

A nagy fal Khína északi határán.

sak a függélyesen repedezett agyagfalak, a buja vetések kellemes zöldjét hasztalan keresi az utas szemeivel. A levegő sohasem tiszta, mindig porral van telítve, amely a növényekre is csak oly vastag rétegekben rakódik le, mint az utasok ruháira, úgy hogy itt minden tárgy csakhamar sárga színt ölt magára.

Szelíd, de folytonos emelkedés után Jungsouhszien városhoz jutottunk. A fallal kerített helység egy szakadékban van, amelynek meredek agyagfalain egymás fölött két sorban ezer meg ezer nyílás mutatkozik. E nyílások mögött egy második város lakossága rejtezik, egy egész agyagvárosé, melyhez hasonló sok van ezen a vidéken. A lakások leginkább a meredek agyagfal tövében vannak kivájva s gyakran két-három szobából állnak s e szobákat ajtónyílások kötik össze egymással. E lakások oly tágasak, hogy azokban, amelyeket vendéglőül használnak, gyakran 30—40 öszvér is elfér. A mennyezet mindenütt boltozatos, a padlót pedig az egyenetlen puszta föld képezi. Ágyat, asztalt és székeket agyagból gyúrnak össze s csak a vagyonosabbaknál látni hordozható székeket. A vidéken nem terem fa és azért a fa nagyon drága, úgy hogy tüzelőszernek egyáltalában nem is használhatják. Igaz ugyan, hogy az agyaglakások hőmérséke minden évszakban kellemes, de a lakosságnak tüzelőszerre mégis szüksége van, legalább a főzéshez, sütéshez.

Az öszvérek ganaját szedik össze tüzelőnek. Vannak szegény emberek, akik kizárólag ezzel foglalkoznak. Napokon át kísérik az utazó karavánokat és minden alkalmat fölhasználnak, amidőn háti kosaraikat lehető leggyorsabban megtölthetik. Hogy e foglalkozás alatt a nagy versenyben mulatságos jelenetek is előfordulnak, azt talán fölösleges is mondani.

Az agyaglakásoknak ritkán vannak ablakaik, leg-

inkább sötétek. Azért nappal rendesen üresek is ; a férfiak a mezőn dolgoznak, a nők pedig a napon sütkéreznek. Este a lakást egyszerűen cseréplámpákkal világítják meg, amelyeknek pamutból sodort belei csak alig képesek kellő táplálékot szerezni a csekély mennyiségű ricinusz-olajból. A lakás előtt néhány disznó a talaj feltúrásával foglalkozik.

Naplemente után mindenfelől özönlenek elő a férfiak. Az egyik bivalyaival tér vissza a szántóföldekről, ahol egész nap dolgozott vagy aludt. A másik a városból jön, ahol termését eladta és árán egy öszvért vásárolt, a harmadik az úton gyüjtött tüzelőszert rakja el a már meglevő készlethez és mindnyájának annyi beszélni valója van, hogy a keskeny völgy úgy zümmög, mintha valamely óriási méhraj telepedett volna meg benne. A tea elkészítése most a háziasszony legfőbb gondja. A fogyasztás óriási ; egyik csészét a másik után ürítik ki s a kazánban az izgató ital felszíne oly gyorsan apad, hogy ugyancsak igyekezni kell a hiány kipótlásával. A kutak rendesen igen mélyek az agyagvidéken ; vizük, sárgás színe dacára, rendkívül üdítő és kellemes ízű. Főzés közben a föld az edény fenekére ülepszik. A kutak sem kámvával övezve, sem deszkával befödve nincsenek s kivált este nagyon kell vigyázni, hogy az ember valamelyikbe bele ne essék. Az alkonyat beálltával emberek, bivalyok, öszvérek és sertések egyaránt a lakásokba vonulnak.

Útközben láttunk itt-ott kisebb helységeket agyagból vert fallal kerítve és többé-kevésbé omladozó sárkunyhókkal beépítve. Hónapok óta nem volt eső s ennek folytán a mély utakban úgy felszaporodott a por, hogy a szó szoros értelmében gyakran térdig is belesülyedtünk. A levegő rendesen porral volt telítve, és a felhőtlen ég dacára csak nagy ritkán pillantottuk

meg a napot. Ha a levegő nyugodt volt s kivált a kora reggeli órákban, gyakran láttunk melléknapokat.

A khínai nép a táncnak élvezetét nem ismeri, de nem ismeri a csókot sem. Mivel nyilvánítja a khínai anya a gyermekéhez való szeretetét? Hogyan búcsuzik el a fiu ősz szüleitől, hogyha hivatalnoknak megy a birodalom valamely távoli pontjára? Szertartásosan. Merev térdhajtással, szép udvarias beszéddel; de csókkal soha. Ez illetlenség volna.

Házi állatok közül az agyagvidékek lakosai bivalyokat és egy apró szarvasmarhafajt tenyésztenek, melyeknek szintoly púpjuk van, mint az indiaiaknak. A teheneket sohasem fejik, mert a khínaiak nem használják a tejet és vajat, azt állítván, hogy ezek élvezése elbutítja az embert. Ez állatok tehát tisztán tehervonási és földmívelési célokra tenyésztik — a bivalyokat kivált a vízzel elborított rizsföldeken használják. Ezeken kívül csak mongol juhokat, öszvéreket és szamarakat láttunk nagy számmal; ló csak kevés fordul elő, a jobbmódú gazdák istállóiban. Kutyát sokat láttunk, macskát keveset. A baromfit, tyúkot, kacsát, libát igen gondosan tenyésztik. Galambokat százanként láttunk magukban vagy a varjak társaságában kóvályogni a levegőben.

A japániak.

Gróf Zichy Ágost, aki Mongolországban utazott, Japánban is járt és következőképpen írja le a japáni életet.

Akár Japán keleti részén, akár Japán nyugati szélén kötünk ki, bármerre fordítjuk tekintetünket, mindenütt zöld dombokat vagy magas hegyeket pillantunk meg, festői meredek partokat, falvakat, amelyek mint-

egy elbujnak a szép facsoportok mögé, melyek ágai egészen az óceán hullámaiba hajolnak le ; azután pedig közelebb érvén, csinos kis nyaralókat, lépcsőzetesen elhelyezve a dombok lejtőin, rendesen kiépített partot elegáns kis házakkal, fehér várost zöld hegy tövében. Ha tiszta kék égen a nap sugarai is fénylenek, e kép bűvössé válik és teljes mértékben igazolja a tengerészek és utasok lelkesedését Japánért.

Mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a japáni nép szelíd, udvarias és víg. Anélkül, hogy magunk ne láttuk volna, nem is képzelhetjük e népséget mozgásban utcán, nyájasan mosolyogván egymásra, mélyen hajolván meg egymás előtt. Addig, míg bajjal tolongunk át valamely utcán, amelynek kiváló tisztasága meglep, a sokféle hang és nevetgélés között a teherhordók énekét halljuk, kik hosszú bambuszrudakra függesztett ládákat és más terhet hordanak erős vállukon. Az izzadság csak úgy csurog le tetovirozott testükről, de ők is mosolyognak és ha kissé megállnak, csevegnek és bókokat mondanak egymásnak.

Reggel mindenki hideg vízzel mossa meg fejét, szappant, fogkefét és fogport használ, egy csésze vízben főtt rizst reggeliz néhány darabka besavanyított zöldséggel s azonnal munkához lát ; közben-közben rágyujt kis pipájára, melyet pár szippantással szí el. Déltájban mindnyájan hazamennek s ismét rizs járja, valamint este is ; kis csészékből halvány teát isznak cukor és tej nélkül. Mindezen étkezésnél mindenki külön eszik, földön ülvén a szép gyékényen ; mindenki előtt egy kis négyszögletes vörös lakkzsámoly áll, amelyen ízlésesen van az egész kis ebéd elrendezve. Evőeszközöket, mint Khínában, itt sem használnak ; ezeket két kis fapálca pótolja s egy porcellánkanál ; szájtörlőjük papiros. Az asztalt nem ismerik. Egy lányka jár a vendégek körül,

egyik kezében tál, a másikban nagy fakanál s minduntalan megtölti a csészéket rizzsel, úgy mint nálunk kenyeret szokás újítani ; de hiszen a rizs pótolja náluk a kenyeret. Ünnepi alkalmakkor rizsből készült pálinkával is szolgálnak felmelegítve kicsiny porcellán csészében. Ekkor odahívják az asszonyokat és a lányokat, akik gitáralakú hangszeren játszanak és hozzá énekelnek.

Az estét komorrá teszi a füstölgő gyertyák hiányos világítása ; jelenleg divatba jön a petróleumlámpás. Kilenc óra tájban azt jelentik, hogy a fürdő kész, azaz a ház valamelyik sarkában álló fakád tele van 32—36 fokú vízzel. Rögtön mindenki odasiet és egymásután ugrik be a kádba. Szegényebb emberek a községi fürdőbe kénytelenek menni. Végre tíz órakor a gyertyát egy nagy négyszögletes papiroslámpával helyettesítik, amelynek közepén olajban úszik egy kis mécs. Ilyen éjjeli lámpást minden alvó mellé állítanak. Nyáron egy nagy szúnyoghálót akasztanak fel a kis szoba négy sarkába, a földre két vékony pamutmadrácot terítenek, amelyek egyike az ágy, másika a takaró, egy hengeralakú tuskót tesznek a nyak alá vánkos gyanánt, nehogy a szép hajfonás megzavarodjék a fekvésben és az egész ház mély álomba szenderül. Igy élnek a japániak, a gazdagok és a szegények egyaránt.

Oly egyszerű az életmódjuk, hogy nincs is ennek következtében nyomoruság s az egész országban alig találunk néhány koldust, elvétve az útfélen. A gazdag kereskedő nem táplálkozik másképp, mint az utolsó teherhordó ; mindenki könnyen szerezheti meg magának a szükségest, kivéve, ha munkára képtelen ; kevésre van szüksége ; nincs oka irígykedni arra, ki nyilvános ünnepélyekben vesz részt, mert ezek ingyenesek, vagy azokra, akik a zarándoklásban vesznek részt ; részt vehet ezekben mindenki. Szeretik a példabeszédeket, mondákat.

meséket. Ilyen mese a következő is, amelyet akkor mondanak el, ha valaki sorsával nincsen megelégedve:

Volt egyszer Japánban egy szegény kőfaragó; egyszerű napszámos egy kőbányán; munkája nehéz volt, sokat dolgozott, alig szerzett magának valamit

Alvó japáni ember.

és nem volt megelégedve sorsával. »Óh bárcsak oly gazdag lennék, hogy egy napig kipihenhessek, kinyujtózkodhassam és lágy selyemköntösbe takarhassam magamat!«

»Legyen meg óhajtásod«, mond egy angyal. És rögtön gazdag volt, szép gyékényen nyugodott és selyem-

köntösbe volt ruházva. Megtörtént ekkor, hogy a császár vonult el a háza előtt. Előtte gyalog és lóháton apródok jártak, utána pedig fényes kíséret, lovagok és szolgák, kik a császár feje felett nagy napernyőt tartottak kitárva, mely csak úgy csillogott a sok aranyozástól. »Mirevaló nekem gazdagságom«, morog emberünk, »ha nincs jogomban fényes kísérettel járni és fejem fölött arany napernyőt hordatni! Miért nem vagyok én a császár?«

»Azzá leszesz«, felelé az angyal. És valóban császár lett. Előtte és utána lovagok jártak és feje felett ki volt tárva az aranyos napernyő. A nap azonban forró sugaraival kiszárítá a vidéket és a poros úton visszaverődő napsugarak szemeit nagyon bántották. »Ugyan jó császárnak lenni«, mondá, »mikor az embert elnyomja a forróság és a nap nem szűnik meg hatalmát gyakorolni rajta! Napnak lenni, ez már más volna!«

»Nézd csak, meg vagy elégedve?« kérdi az angyal. Mert nappá változott és fényes sugaraival mindenhova sütött. És kiégeti a füveket és megbarnítja a fejedelmek arcait a földön. Rögtön azonban egy felhő helyezkedik közéje és a föld közé; ez a felhő visszaveri a nap sugarait és nem bocsátja a földre. »Ez már mégis szörnyüség«, kiált fel a nap, »egy felhő képes hatalmamnak ellenállni; akkor jobb lenne, ha felhő volnék.«

»Legyen meg az is«, mond az angyal. És rögtön megtörténik az átváltozás; az új felhő büszkén helyezkedik el a nap és föld közé és úgy felfogja annak sugarait, hogy a föld kizöldül árnyéka alatt. Azután nagy cseppeket ereszt, esőt, záport, úgy hogy a patakok kilépnek medrükből és a folyók kiáradnak és elözönlik a vidéket. Csak egy szikla uralkodott az árvíz felett teljes mozdulatlanul. »Tehát egy szikla szab nekem törvényt«, mond a felhő, »szeretnék szikla lenni«.

Japáni vizsgálóbíró.

»Azzá leszesz«, feleli az angyal. S íme kopár sziklává változott át ; érzéketlen volt a nap sugarai iránt, az eső iránt és hullámok zajgása iránt. És mégis észrevesz lábainál egy szegényes kinézésű embert, alig van öltözve, de vésővel és kalapáccsal van fölfegyverezve ; és ez az ember vésőjével darabokat tör ki belőle, amelyeket azután épületkövekké farag át. »Mi az ?« kiált fel a szikla. »Egy ember bír felettem azon hatalommal, hogy testemből darabokat rántson ki ? Tehát gyengébb volnék nálánál ? Akkor okvetlenül szükséges, hogy ezen emberré legyek !«

»Legyen meg az akaratod !« Mondja neki az angyal. És ismét átváltozik azzá, ami hajdan volt, szegény kőfaragóvá, egyszerű bányamunkássá. Munkája nehéz vala ; sokat dolgozott és keveset szerzett, — de sorsával meg volt elégedve.

A japániak híres kertészek. Nincs nép, amely annyira gyönyörködnék a növényekben, amely oly annyira viselné gondjukat, amely annyira szereti a szép kerteket és rögtön azzá változtat át minden zughelyet. Nemcsak hogy a vagyonosok házait környezik kertek, de nem létezik olyan szerény kunyhó, amelynek küszöbén vagy udvarán valami szép kis fácska ne állna, vagy belsejét valami virágos edény ne diszítené. Minden közkedveltségű növénynek van hírneves tenyésztőhelye, ahova annak virágzásakor számtalan látogató özönlik. S ezek azon mulatóhelyek, melyek Tokiót környezik. Kora tavasszal a szilvafák virágzanak, valamivel később a virágzó cseresznyefákhoz járnak, ezeket pedig a kaméliák és azaleák követik. Reggeltől estig tele vannak ezek a kertek minden korú és nemű sétálókkal, kiknek befogadására csinos, bambuszból épült és papiroslámpákkal felcifrázott házak állnak. Csinos felpiperézett leánykák szolgálnak ezekben teával, süte-

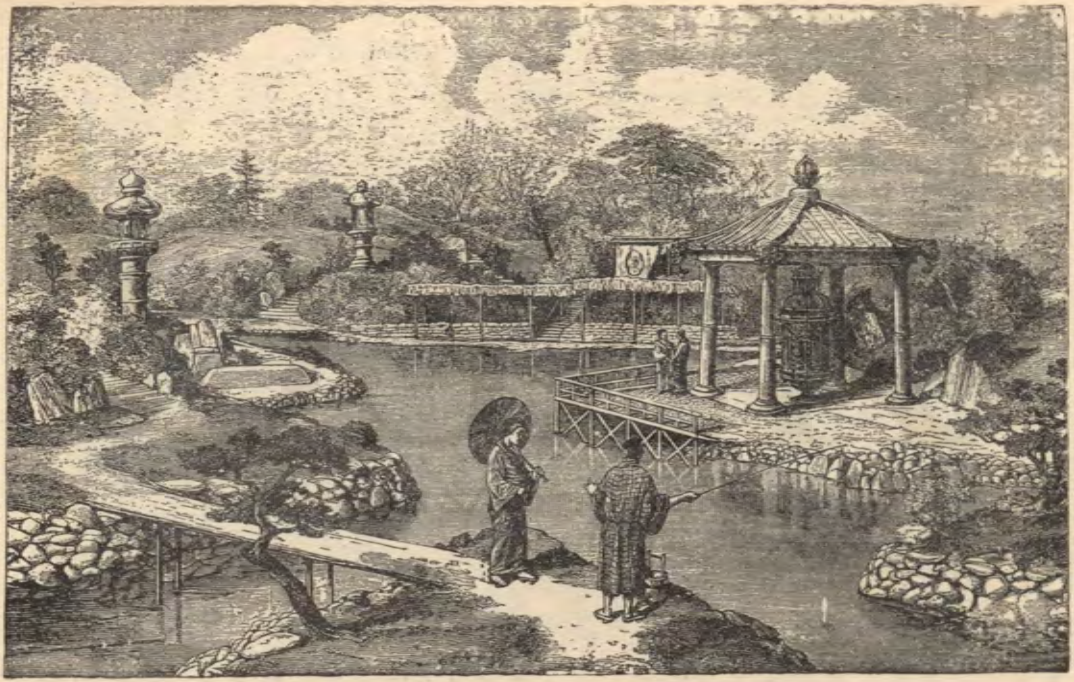

Japán kert.

ménnyel; elárusítják a virágzó növényt, zenélnek; szóval vígság, öröm és gondatlanság képe tárul föl előttünk. Június a glycisniák és kék liliomok ideje, amelyek kiváltkép kedvelt növények. Még most is szemeim előtt látom a szép kis kertet, mintha csak az imént tértem volna vissza onnét.

Elhagytuk már a város házsorait, zöldségkertek és rizsföldek közt vezet útunk. Sokan mennek ki velünk együtt a híres liliomkerthez, melynek neve Hovikiri, vagyis árokátvágás; mások meg jönnek vissza onnét jókedvvel, csevegve, nevetve, s mindenki egy hosszú, keskeny csomagot tart a kezében. Nádlevelekbe gondosan betakart liliombimbók ezek; emlékül hozza haza mindenki családjának, vagy házi isteneinek.

Végre a kerthez érünk. Sűrü bokrok közt keskeny kis úton hatolunk belsejébe, ahol rögtön egy tekervényes tó partján bámulva állunk meg. Az egész kert nem nagy; a tavon sok kis sziget van egymás közt és a partokkal kis hidakkal összekötve. Ott a kis házacskák, kígyózó utacskák, törpe fácskák, — de csodák csodája, a tó fenekén nem víz, hanem csupa virágzó liliom van. Virág virágot ér; itt az ibolyaszínüek, ott a rózsaszínüek, amott a kékesek és fehérek, mind színek szerint osztályozva és elrendezve, hogy úgy tünnek föl távolról nekünk, mint a hullámok. Csak úgy tolong a sok néző a keskeny utakon, mulatnak, zenélnek, a teaházakban s mindenki gyönyörködik a szép látványban.

Késő őszig tartanak ezek a mulatságok, míg kemény fagyok jönnek, amelyek megölik a virágokat és a japániakat házaik belsejébe szorítják. Még ott is bámulatos béketűréssel és kitartással ápolgatnak néhány kis virágot vagy törpe fácskát.

Japáni élet.

Nordenskjöld, mikor a Jegestengerből kiszabadult, Japánba hajózott, ahol nagy kitüntetéssel fogadták. Itt azt írja le, amit Japánban látott.

Miután a bejáratnál gazdáinkat köszöntöttük és egy ideig szép szóval tartottuk egymást, jött egy leány és térdepelve japáni teával kínált meg bennünket, igen kicsiny csészékből, amelyek rendesen csak félig vannak töltve. Erre levetettük lábbelinket és bevezettek bennünket a vendégszobába, amely a japáni fogadókban rendesen tágas és ragyogó tiszta. Nincs bennük bútor, de a padlót szalmából font gyékények borítják. A falakat a helyhez illő különféle versek és mondások, valamint japáni festmények diszítik. A szobákat vékony eltolható falak választják el egymástól. Azért megeshetik az emberrel, ami egyszer velem történt, hogy egy igen nagy szobában fekszik le és ha jól aludt, reggel egy kis szobában ébred fel. A szoba rendesen egy kerti lépcsőre nyílik, vagy ha emeleten van, egy kis erkélyre. Mindjárt a kijárásnál vízzel telt tál áll és egy vízmerő. A szoba egyik oldalán többnyire egy fali szekrény van az ágynemüvel.

A közönséges japáni kertek nem európai ízlés szerint valók. Gyakran oly kicsinyek, hogy fástul, barlangostul, vízesésestül könnyen be lehetne állítani egy üvegházba. Az utak, a sziklák, a tavak, sőt még a tó halai is — minden mesterkélt vagy legalább mesterségesen át van alakítva. A fák el vannak törpítve, amihez a japániak igen értenek, és úgy vannak nyesve, hogy olyanok, mintha elszáradtak volna, csak itt-ott függ rajtuk egy csomó zöld lomb. A tavakban úszó

aranyhalak is át vannak alakítva, úgy hogy soknak kettős, sőt négyszeres úszója van a farkán. A császári kertek azonban szép nagyok.

Mihelyt a szobába lépünk, a szolgáló leányok négyszögű selyempárnákat osztanak szét, amelyeket a padlóra egy faláda köré kell letenni. A láda egyik sarkán áll a tüzelőedény, mely a japániak legfontosabb bútora. Nagysága igen különböző; sok öntöttvasból vagy gyönyörű alakokkal, aranyozással diszített bronzból van, sok azonban csak közönséges cserépkorsó. Igen sokáig meg tudják benne a tüzet tartani, anélkül, hogy a szobában a szaga érezhető volna. A tüzelőanyag jól kiégetett faszén; fehér szalmahamuval töltik meg az edényt színig és abban ég a parázs gyakran több óra hosszat. Minden házban több ilyen edényt tartanak és a padlókon gyakran négyszögű csapóajtók vannak, amelyek alatt kövezet van; arra állítják a nagyobb tüzelőedényeket, amelyen az ételt főzik. A kenyeret a japániak nem ismerik, marhahúst sem esznek; főtáplálékuk a rizs és halak, azonkívül tyúkok, gyümölcs, gomba, édességek és japáni tea. A halat többnyire nyersen eszik.

A japáni városokban a legtöbb ház gondosan összeillesztett vékony gerendákból van. Azonban itt-ott látni kis házakat, amelyeknek igen vastag falaik, vasrácsozatú ablakaik és nagy lakatokkal, tolózárral zárható ajtaik vannak. E házak nem gyuladnak könnyen ki; tűzvész esetén ide hordják az értékes holmit és az eszközöket. A tűzvészek ugyanis Japánan igen gyakoriak. Azért régi idők óta nagyszámú és rendes tűzoltóságuk van. Tagasaki egy helytartónak a székhelye és 20.000 lakosa van; de mint a legtöbb japáni város, ez sem igen különbözik a falvaktól, amelyeken keresztül utaztunk.

Utca csatornával Tokióban.

Az ország főútja, amelyet a japániak nagyszerűnek tartanak, minálunk csak középszerű országútnak válna be. Kocsit csak olyan városokban látni egyet-kettőt, ahol európaiak laknak. Közönséges azonban a ginrikisa, azaz egy kicsinyke kétkerekű kocsi, amelyet nem ló, hanem ember húz. Az úton sok lovat, ökröt és embert láttunk ; állatok és emberek egyaránt a hátukon vitték a terhet ; kocsikat nem láttunk. Folyton népes helységek, szép rizsföldek és kertek közt haladtunk, de sehol se láttunk igás lovat vagy ökröt ; Japánban kézzel munkálják meg a földet ; az állattenyésztés csekély.

Az ország legtöbb útja csak gyalogút, még pedig oly keskeny, hogy rajta a teherhordó lovak is alig kerülhetik ki egymást. Azért ott, ahol hajózható folyók vagy csatornák nincsenek, többnyire az emberek szállítanak mindent. A síkság rendkívül jól meg van művelve ; bámulatos szorgalommal csinálják a vízvezetékeket és egyengetik a hegyek lejtőit.

Megnéztünk az útfélen álló parasztházak közül is néhányat. Mindenütt igen szívesen fogadtak, behozták a tüzelőedényt és teával, édességekkel kínáltak meg bennünket. A szegény ember lakása és a palota közt kisebb itt a különbség, mint Európában és a rangkülönbség sem oly feltünő. Többször láttunk útunkon a fogadókban úri embereket, akik ginrikisában utaztak és együtt étkeztek a napszámosokkal, akik kocsijukat húzták.

Az utakon sok gyermeket láttunk. A 8—12 éves leánykáknak többnyire kis testvéreik voltak a hátukra kötve, de azért csak úgy szaladgáltak és játszottak, mint a többiek.

Az ország belsejében is szívesen fogadtak bennünket. A férfiak nagy része már európai divat szerint viseli haját. Meleg időben a munkások csak egy keskeny

Birkózás egy japáni színházban. (Eredeti japáni kép másolata.)

övet viselnek. Ilyenkor látni, hogy testük nagyobbrészt tetovirozva van.

Takasakiból Ikaho fürdőhelyre mentünk. Eddig az út folyton sűrü népességű, kerthez hasonló síkságon vezetett ; innen azonban magas gyeppel benőtt halmok között haladt tovább ; dús bozóttal telt völgyekben, ahonnan zúgó patakok rohantak elő. Ikaho kizárólag csak vendégfogadókból, fürdőházakból és üzletekből áll és ide is sok beteg jár, mint az európai fürdőhelyekre. Némely fürdő fölött csak egy födél van, olyan, mint egy nyílt félszer ; más fürdők házakban vannak. Minden fürdőben van egy 1 méter mélységű medence, ahova folyton folyik valamelyik hévforrás vize.

Másnap éjjelre egy faluban maradtunk. Mikor este sétálni mentünk, egy helyen népcsődületet vettünk észre. Birkózás volt ott, azt nézték. Egy 2—3 méter átmérőjű körben két fiatal ember birkózott, akiken nem volt más ruha, mint a keskeny öv. Az volt a győztes, aki a másikat a földhöz vágta vagy a körből kiszorította. Kétes esetekben egy bíró mondta meg, hogy ki a győztes. Mielőtt birkózni kezdtek, leguggoltak a küzdők a kör közepén és farkasszemet nézve várták a jelet : akkor aztán néha egy ugrással eldöntötték a küzdelmet. Talán egy tucat jól megtermett fiatal ember vett részt a küzdelemben. A nézők öreg emberek, gyermekek és nők voltak. Többnyire tisztán és csinosan voltak öltözve és vonzó külsejük volt. Itt a falusi ifjuság vett részt a küzdelemben ; de vannak olyanok, akiknek birkózás a mesterségük és pénzért mutogatják magukat.

A falun túl megint igen szép volt az út. A halmokon magányos gesztenye- és tölgyfák álltak. A népesség éppen a gesztenyegyüjtéssel foglalkozott. Minden kunyhó előtt gyékény volt, amelyen a gesztenyét kiterítették száradni. A gabonát és a pamutot is így szárogatták.

Egy faluban láttuk, hogy két ember egyik bolttól a másikhoz megy, néhány pillanatra megáll, csenget és ha nem törődnek vele, tovább megy. Mikor kérdeztem, hogy miféle emberek ezek, azt felelék, hogy vándorló színészek. Nekem természetesen nem csengettek hiába. Egy ezüstpénzért készek voltak az utca közepén megmutatni, hogy mit tudnak. Az egyik egy jó álarcot vett föl, mely egy szörnyetegnek a fejét ábrázolta, szája mozgatható volt és ha eltátotta, kilátszottak hatalmas fogai. Azután nagyon ügyesen mutatta, hogyan mozog az állat, hogyan lopódzkodik előre és hogyan rohan elő, mikor zsákmányát megfogja. Csakhamar egy egész sereg gyerek csődült össze körülöttünk. Nagy örömriadallal nézték a mutatványt. Mikor a szörnyeteg tátott szájjal és forgó szemekkel nekik rohant, elfutottak, mikor hátat fordított nekik, akkor meg ők futottak utána.

Japánban a színművészetet igen szeretik. Még a kisebb városokban is vannak színházak, melyeket szorgalmasan látogatnak ; pedig egy-egy előadás egy egész napig tart. Színházaik nagyjában véve olyan beosztásuak, mint a mi színházaink és nemcsak olyan furcsaságokat, hanem valóságos színdarabokat adnak elő.

Egyszer reggel, mikor egy útszéli vendéglőnél megálltunk, egy csapat parasztlányt láttunk mosakodni az udvarban levő vízvezetéknél ; lesimították mesterséges hajfonataikat, amelyeket kissé megkuszált a japáni fejvánkos, melyet éjjel a nyakuk alá tesznek. Ragyogó fehér fogukat fapálcikával tisztították, amelynek egyik vége csupa rosttá volt kalapálva. A fogpor finoman szétdörzsölt kagylóhéj és kláris volt ; csinos kis faskatulyában tartották. Ilyen fogkefét és fogport szépen összecsomagolva a számos útszéli bolt bármelyikében lehet igen olcsón kapni ; nyilván a falusi nép használatára vannak szánva.

E reggeli mosakodás láttára magunk is előszedtük kosarainkat, elkezdtünk mosakodni és beretválkozni. Mikor a japániak ezt látták, gyorsan végeztek és körénk csoportosultak; látni akarták, hogyan mosakodik az európai ember. Igen szolgálatkészek voltak; hamar kézhez adtak mindent, amit kértünk. Egyik a tükröt tartotta, másik a kefét, harmadik a szappant. Férfiak is néztek bennünket és korosabb nők, akiknek feketére festett fogáról lehetett látni, hogy már férjnél vannak. Vígan voltak, fecsegtek, nevetgéltek akkor is körülöttünk, mikor a ház földszinti erkélyén reggeliztünk. Jókedvük és tréfáik dacára nem hallottunk egy sértő vagy goromba szót se, pedig egyszerű falusi emberek voltak.

Japán.*

Miután naphosszat jártuk a boltokat, egy japáni teásházba mentünk. Maga a háziasszony, egy igen kellemes asszonyka fogadott bennünket, s tiszta gyékényeire addig rá sem engedett lépni, míg csak rendkívül piszkos lábbelinket önmaga le nem húzta. Csikorgó hideg volt az éj, s cipőtlen lábunk a kifogástalanul fényezett fafolyosókon s meredek lépcsőn ugyancsak fázott. A mennyezet fából álló része s az ernyők rámái csinos fekete fényezett fából készültek, az erkély alatt levő falak, valamint a szobák közfalai egyszerűen farácsból készült s papirral borított s a rácsba vésett mélyedésben eltolható ernyőkből állottak; úgy hogy az ember ott mehetett ki s be vagy nézhetett ki a falon, ahol akart s ezért azt sem lehetett volna megmondani, hogy az újonnan érkező vendég hol lép majd a szobába. Ily berendezés mellett ajtó, ablak fölösleges, tehát

* Brassey asszony könyvéből.

Fejedelmi palota Tokióban.

nincs is a házon. Ha ki akarsz nézni, félretolod egy kissé szobád falának egy darabkáját; ha pedig ki akarsz menni, akkor valamivel nagyobbat tolsz félre. A padozatot különböző vastagságú igen finom gyékények borították. Mindenik hat láb hosszú és három láb széles és oly puha, hogy szinte besüpped lépteid alatt. Japánban minden szőnyeg ilyen nagyságú szokott lenni, s a házépítéssel járó minden készletet ehhez a mértékhez szabnak. Ha házad alapját s faszerkezetét ennyi meg ennyi gyékény terjedelműre elkészítetted, akkor valamely boltban megveheted az egész kész házat, néhány nap alatt fölállíthatod s az egyszerű japáni divat szerint be is bútorozhatod.

Négy csinos kinézésű leány vastag pamutvánkosokat hozott számunkra, hogy rájuk üljünk és égő szénnel telt serpenyőket, hogy náluk melegedjünk. Ilyen serpenyőkkel melegítik Japánban a nappali és a hálószobákat egyaránt; emiatt a tűzesetek fölötte gyakoriak. Ha a melegítőt valaki véletlenül fölrúgja, az egész ház néhány perc alatt lángba borul. Minden igen jól volt főzve és föltálalva, bár némely eledel alkotó részei a mi fogalmainkhoz képest fölötte rendkívüliek voltak. Mindamellett mind ehető volt, sőt legtöbbje meg valóban ízletes is. Ebédünk a következő ételekből állt: Leves. Ollótlan rák és tengeri fű. Tengeri rák, tojás-rántotta és cukorban főtt szőlő. Sült hal; spinát; kákának fiatal hajtása; gyömbéré szintén. Nyers hal; mustár és kerti zsázsa, torma. Sűrü leves tojásból, halból, gombából és spinátból. Pirított hal. Pörkölt csibe és bambusznak fiatal hajtása. Répa levele és gyökere sós lében. Rizs, amennyi tetszik egy nagy csészében. Meleg rizspálinka, pipa és tea. Az ebéd egy rizzsel telt óriási lakkszelencével végződött, melyből mindnyájunk csészéjét megtöltötték.

Február elsején Inosima szigetére rándultunk ki. A házak, amelyeknél elhaladtunk, egyemeletesek és oly ernyőkből állnak, aminőkről az imént beszéltünk. Az ernyőket minden háznál hátra tolták, hogy bebocsássák a reggeli levegőt, jóllehet elég hideg volt: ennélfogva

Japáni halárus és munkás.

nemcsak azt láthattuk, amit az utcára néző társalgószobában, hanem azt is, amit a konyhákban s hálószobákban cselekedtek. A ház mögött rendesen kis kertecskét pillantottunk meg parányi sziklarakással, egy vagy két fával, tavacskával, sőt esetleg híddal és templommal. Még a legszegényesebb házaknál is meg-

látszott, hogy ily berendezésű kertfélét akartak legalább előállítani. A lakosok ilyen nyilvánosan folytatván házi foglalatosságaikat, alig néhány mértföldnyi utazás után fogalmat szerezhet az ember arról, hogy a japáni alsó néposztály miként mosdik, öltözködik s mint mosdatja s öltözteti gyermekeit, mily hosszadalmas munkával jár a fésülködés és hogy hogyan főznek.

Mikor a nyílt vidékre kiértünk, a táj mind csinosabbá vált ; a völgyekben és a halmok tövén barátságos falvak köszöntöttek. Útunk egy hegy oldalában levő kőbánya mellett vitt el, ahol a mintegy hetven főre menő munkáscsapat teljesen mezítelenül dolgozott, jóllehet a hőmérő jóval alul állott a fagyponton. A külföldiek megbotránkoztak azon, hogy a nép mezítelenül jár, szabadban vagy háza ajtajában fürdik ; azért a városokban eltiltották az ilyen szokásokat. Falun azonban az ősi szokások maig is épségben fennállnak ; a fürdő fedetlen, ruházat tekintetében pedig mindenki kedve szerint cselekszik.

Alig hagytuk kissé magunk mögött a várost, a kocsinkat húzó emberek máris vetkőztetni kezdék egymást. Ruháik szorossága miatt nem kis megerőltetésbe került, mire azokat egymásról leszedték. Ekkor azután egyiken is, másikon is gyönyörű tetovirozást pillantottunk meg. Egyikük féllábára fagyökér volt ábrázolva, amelyből törzs és az ágak emelkedtek ki, fölfelé mindinkább szétterülve, míg hátán és mellén már virágok s gyümölcsök díszelegtek ; imitt-amott pedig madarak ültek rajta. A másik lábán meg jó nagy gólya látszott, melyet, azt hiszem, úgy kellett képzelnünk, mintha a fa árnyékában állott volna. Egy másik emberre meg különféle állásban levő emberi alakok voltak tetovirozva.

A nap a széltől védett völgyekben igen melegen

sütött, úgy hogy a nagy hőségben tenyésző mindennemű örökzöld azon hitbe ejté az embert, hogy talán nem is tél, hanem nyár van ; kiváltképpen pedig azért, mert a sűrü bambusz- és pálmaligetekben vörös és fehér virágokkal borított kaméliák akkorák díszteltek, mint akár valami szálas erdei fa.

Szumatra.

A következő elbeszélés Bickmore Alberttől való, aki bejárta majd az összes keletindiai szigeteket.

A kormányzó meghagyta Szibuluan helység rajahjának, hogy velem jöjjön és mutassa az utat. Az emberevő batták között kellett utaznunk ; kijelentettem mindjárt, hogy az engem nem riaszt vissza, sőt még inkább késztet az előnyomulásra, mert mindenféle embert szeretnék látni és nem félek, hogy a batták engem fölfalnak. Mikor látta, hogy sehogy sem tud lebeszélni szándékomról, melyet nagy vakmerőségnek tartott, elhivatta a kerületében lakó legnagyobb embert és egy hosszú rozsdás karddal fegyverezte föl. Még többeket is rendelt mellém. Nálam nem volt más fegyver, mint a tollkésem ; de most tudom, hogy akkor kicsinylettem a veszélyt ; ha még egyszer odamennék, legalább egy forgópisztolyt vinnék magammal. Nemsokára a folyó mentén egy batta faluba értünk, ahol még hárman csatlakoztak hozzánk útmutatónak és hogy többen legyünk.

Göröngyös úton egy folyóhoz értünk, melynek sebes vizén át kellett gázolnunk. Azután egy mély szakadékban haladtunk tovább ; a naptól átmelegített szikla és homok, amelyen jártunk, szinte égette a talpunkat, még a malájok is panaszkodtak. Még vagy

tízszer útunkat állta a folyó, melyben hol derékig vízben lábolva, hol zúgó sellők között szikláról sziklára ugorva keltünk át. Mikor magas fűben jártunk, a legnagyobb bennszülött, aki mindig elől volt, egyszerre csak fölemelte a kardját és nagyot ütött vele a fűbe. »Mi az ?« Kérdezték mindnyájan. »Egy nagy kígyó csúszott át az úton !«

A rajah mutatott egy helyet, ahol nemrég egy battát valamely bűntettért törzsrokonai megöltek és fölfaltak. A többi kísérőm igazolta szavait. Kissé tovább haladva, egy batta faluhoz értünk, amely magas cölöpökre épített négy házból állott. Az egyik külön oldalt volt ; ebben tartották a rizst. Hogy az egerek föl ne mászhassanak, a cölöpökön széles lécgallért erősítettek meg. E házak fala, padlója és teteje lécekből volt, a födél pedig fűvel, szalmával volt borítva. Az épület egyik végén egy öt-hat fokú létra volt, azon fölmásztam és leültem a padlón. Nem volt benne sem szék, sem pad, hát batta szokás szerint csak a falhoz támaszkodtam. Az egész épület egy szoba ; nincsen benne semmi közfal. A szoba mindenik sarkában volt egy tűzhely ; négy család lakott az egy szobában.

Innen a rajah nem akart tovább menni és mikor én azt mondtam, hogy tovább megyek, míg meg nem látom azt a szirtet, amelyet meg akarok vizsgálni, könnyezni kezdett, mert meg volt győződve, hogy ott a rossz szellemmel találkozunk. Egy batta, aki tudta az utat, ajánlkozott, hogy majd elkísér ; a rajaht tehát fölmentettem kötelességének teljesítése alól. El is mentünk, vissza is jöttünk szerencsésen. A rajah igen örült a viszontlátásnak ; azt hitte, sohasem lát többé bennünket. E tudatlan emberek képzeletét örökké babonás aggodalom gyötri. Az egész kiránduláson nem esett más bajunk, mint hogy jól megáztunk. A lábamat azon-

Szumatrai épületek.

ban úgy összekarcolta a folyó kavicsa és a magas fű, hogy mikor hazaértem, lefeküdtem és harminc óráig föl se keltem.

Néhány nap mulva egy rajah jött egy faluból, amely Barrosz kikötő közelében volt. Panaszt emelt, hogy a szomszédos batták két emberét elfogták és azok egyikét már föl is falták ; a másikat pedig fogva tartják és szintén meg akarják enni. Ezért jött Szibogába. Kérte a kormányzót, küldjön katonákat, hogy azok kiszabadítsák a szerencsétlent. A kormányzó nem teljesíthette kívánságát ; mert az egész ország igen hegységes és sűrü, járhatatlan rengeteg borítja ; a batták pedig támadásuk után mindjárt a belső vidékre vonulnak vissza. Azért a hollandiak nem büntethetik meg őket, ha csak az egész országot el nem foglalják, ami nem volna könnyű dolog és több pénzbe meg időbe kerülne, mint amennyit ér. A Szibogában lakó idegenek gyakran hallják, hogy a szomszéd hegyekben egy vagy több bennszülöttet fölfaltak ; ez ott oly közönséges dolog, hogy senki sem kételkedik benne.

Egy térítőpap beszélte el nekem, hogy az ő lakhelye közelében hogyan ettek meg egy battát, aki valami csekély értékű dolgot lopott. Kinyujtott kezeit egy bambuszhoz kötötték és álla alá egy hegyes cöveket tettek, úgy hogy a fejét nem tudta mozgatni ; így egy fához kötözték. Akkor egy kést adtak annak a kezébe, akitől lopott és mondták neki, hogy vágja ki a tolvajnak, az eleven embernek a testéből azt a részt, amelyet legjobban szeret. Az meg is tette ; a rajah vágta ki a második darabot és a többiek higgadtan befejezték a mészárlást ; azalatt áldozatuk meghalt. Három francia térítőpapot is fölfaltak ezen a vidéken.

Legnagyobb nyalánkságnak tartják az ember tenyerét, azután a szemét. A kivágott, meleg vértől pá-

rolgó darabot sóba, paprikába mártják. Azelőtt, úgy látszik, főzni is szokták az emberhúst. A batták bizonyosan nem éhség miatt, sem pedig bosszúból eszik az emberhúst, hanem csak azért, mert szeretik.

Az emberevők között Borneo szigetén.

Pfeiffer Ida írja le itt borneói utazását. E bátor nő kétszer körülutazta a földet és sokszor egészen egyedül ment olyan népek közé, hová férfiak is ritkán mernek menni.

Elhagytam a partot, ahol többnyire csak malájok laknak, és a belső tájakon lakó független daják törzseket látogattam meg. 1200 lábnyi magasságban láttuk az első daják kunyhót, amely 50 lábnyi hosszú és ugyanolyan széles volt. Egész bútorzata egy sereg fekvőhelyből állt, amelyek köröskörül a fal mellett sorakoztak. Némely daják törzsnél ugyanis az a szokás, hogy az ifjak nem laknak a faluban szüleikkel, hanem a falutól néhány száz lépésnyire egy közös kunyhóban a törzsfő felügyelete alatt. E kunyhó egyszersmind közös mulatóhely ; benne vannak felfüggesztve a győzelmi jelvények, az ellenségek levágott fejei. Megborzadtam a 36 koponya láttára, amely fel volt fűzve, mint valami virágfüzér. A szemek üregei hosszúkás fehér csigával voltak kitöltve.

Maga a falu cölöpökön álló két nagy kunyhó volt, egymással szemben ; mindenik hosszabb volt 150 lábnál. A följárások keskeny, rovátkolt fatörzsek, amelyeket éjjel rendesen félretesznek. Mindenik kunyhó elején széles födött hely van, onnan nyílnak az ajtók az egyes családok kamráiba ; kamrákra van beosztva a nagy kunyhó. A legtöbb családnak egy, némelyiknek

két kamrája van ; ezekben nincs egyéb, mint fekvőhely, tűzhely és némi edény. A lakosok a kunyhók elején levő nyílt helyen töltik a napot ; ott dolgoznak, ott játszanak a gyermekek, ott pihennek az öregek. Azt hinné az ember, hogy a kunyhó valamennyi lakosa egyetlen egy családot képez. A nők gyékényt, kosarat fonnak, a férfiak csinos szelencéket, kardhüvelyeket faragnak. Itt a nyílt helyen is vannak tűzhelyek, de azok inkább csak világításra valók. A kunyhók alatt, mint a maláj kunyhók alatt, pocsolya van ; ott hevernek a disznóik, kutyáik, ott szaladgálnak a tyúkjaik.

A férfiak egész ruhája egy tenyérnyi szélességű öv ; rendesen a fejük is födetlen. Nyakukat, karjukat üveggyöngyökkel és sárgaréz-gyűrükkel rakják meg. A férfiak jobban diszítik magukat mint a nők ; oldalukon rendesen széles nagy kés függ.

Ugyanaz nap meglátogattam egy másik törzset is, amely még följebb lakott a folyó mellett. Itt két emberfejet láttam, melyet csak nemrég vágtak le ; borzasztó volt rájuk nézni. A füsttől koromfeketék voltak, a húsuk félig beszáradt, a bőrük ép volt ; ajkuk, fülük egészen összezsugorodott ; szájuk nyitva volt, úgy hogy mind a foguk kilátszott. A hajuk is megvolt még és az egyiknek beesett szeme nyitva volt. Kivették a hálóból, amelyben függött, hogy jobban megnézhessem — iszonyú látvány volt, soha el nem felejtem. Mikor a kezükbe vették, az arcába köptek, a gyermekek ököllel ütötték és a földre köptek. Arcuk, mely különben nyugodt és békés volt, egészen elvadult. Borzadtam, de meggondoltam, hogy a művelt népek háborúi éppen ilyen gonoszak vagy még gonoszabbak.

A lefejezés csúnya szokása valószínüleg babonából ered. Ha egy törzsfő megbetegszik, vagy ha egy másik törzshöz utazik, fogadást tesz ő és törzse, hogy levág-

nak egy fejet, ha szerencsésen fölgyógyul vagy visszatér. Ha meghal, akkor egy vagy két fejet áldoznak. Ha békét kötnek, némely törzsek egy-egy embert adnak egymásnak lefejezés végett ; de ilyenkor inkább csak disznókat fejeznek le.

Ha fogadalmat tettek, hogy egy fejet levágnak, akkor okvetetlenül megszerzik. Ilyenkor rendesen néhány daják lesbe áll. Elrejtőzködnek a magas fűben, a fák között vagy levágott ágak között, száraz lomb alatt és naphosszat étlen, szomjan várnak áldozatukra. Ha valaki jön, akár férfi, akár nő, akár gyermek, előbb mérgezett nyíllal meglövik, azután, mint a tigrisek, zsákmányukra ugranak. Egy csapással levágják a fejét. A törzsét gondosan elrejtik, a fejét pedig egy emberhajjal diszített kosárba teszik.

Az ilyen gyilkosságot rendesen háború követi. Az a törzs, amelyhez a szerencsétlen tartozott, háborút kezd és addig nem pihen, míg egy vagy két fejet nem szerez kárpótlásul. Azt azután diadalmenetben tánccal, énekkel viszik haza és ünnepélyesen fölfüggesztik.

Január 22-én megint egy tanyánál kötöttünk ki és ott maradtunk éjjelre. Este számomra tiszta gyékényt terítettek le ; leültek közelembe, de nem nyultak semmihez se. Bátran künn hagyhattam mindent, semmit se vettek el. Ha étkeztem, nem ültek egészen közelembe, hogy ne zavarjanak. Rendesen rizst és tyúk-kurit kaptam enni. A kuri erős fűszeres lé, amelyben legtöbb a paprika ; Indiában is, a szigeteken is igen kedvelt étel. Sajnos, hogy többnyire avas kókuszolajjal készítik, úgy hogy sokszor az orromat fogtam be, míg lenyeltem. Este sokáig ébren maradtak ; tizenegy órakor aludt el egyik tűz a másik után és sűrü sötétség vett körül.

Január 23-án több daják tanya előtt mentünk el ;

délután az egyiknél kiszálltunk. Itt nem jól éreztem magam, mert a lakosság csak két nap előtt tért vissza háborúból és egy fejet hozott magával, amely más, csaknem száraz fejekkel együtt éppen az én fekvőhelyem fölött függött. Tudniillik az kitüntetés volt, hogy ott fekhettem. A légvonatban összeütődő koponyák koppanása és a friss fej fojtó szaga, a tüzek kialvása után is körülöttem járó-kelő izgatott emberek látása egészen kiverte szememből az álmot. Úgy féltem, hogy valóságos lázban voltam; feküdni sem mertem, fölkelni sem mertem; fölültem és vártam, mikor vágják már a nyakamat; csak hajnal tájban aludtam el.

Másnap tovább eveztünk. Mindig szebb tájra jutottunk; itt a partok már magasabbak voltak és a mocsarakat dús rizsföldek váltották föl. A folyótól távolabb barátságos dombok látszottak. A gyönyörű fák némelyike 120—140 lábnyi magas volt; mások ágai mélyen alácsüngtek majd a víz tükréig és hűvös lugast képeztek fölöttünk. Magas, karcsu fákon néha nagy méhrajok laknak. Az ilyen fákra bambuszból fokokat csinálnak, hogy fölhághassanak és a mézet kiszedhessék.

Minden este dajákokhoz tértünk be. Maláj tolmácsom segélyével beszéltem velük. Egyszer kérdeztem, hisznek-e egy nagy szellemben és vannak-e papjaik és bálványaik. Feleletüket a szellemet illetőleg talán nem jól értettem; de úgy látszik, nem hisznek semmiben és hogy papjaik, bálványaik nincsenek, azt magam is láttam. Amikor így beszélgettünk, egy fiu egy vadgalambot hozott, melyet az erdőben fogott. Egy férfiu elvette tőle, kitekerte a nyakát és a tűzbe dobta: alighogy a tollai elperzselődtek, kivette a tűzből, letépte fejét meg a szárnyai végét és odaadta egy mellette álló fiunak, aki már alig győzte várni. Azután a törzsét

Cölöpökön álló házak a Szunda szigeteken.

megint a tűzbe tette, de csak néhány percre, azután kivette, hat darabra szakította és elosztotta a körülötte álló hat fiu között. Ő maga meg sem ízlelte. Már sokszor láttam, hogy a dajákok igen szerető szülők.

Éjjel rettentő zivatar volt; elaludtak a tüzek és minden pillanatban vártuk, hogy a lombtetőt lekapja a szélvész. Mikor a zivatar elmult, a lakosság nagy zajt ütött, ordított és verte a réztányért; reggelig abba se hagyták. Azt hittem, a zivatart akarják túlkiabálni. Később megtudtam, hogy ez ünnepély volt, előkészület a háborúra.

Január 28-ától kezdve gyalog mentünk tovább befelé, a hegység gerince felé. Folyton keskeny völgyekben jártunk, szörnyű vad utakon; szakadatlanul patakokon, mocsarakon, állóvizeken kellett átgázolnunk. A tetőkről három hegysort láttunk egymás fölé tornyosulni; közöttük nagy völgyek nyíltak, amelyeket szép folyók szeltek; de mintha minden mély álomba merült volna, a lejtőket borító sűrü, járhatatlan rengetegekbe temetve. Ritkán értünk kis tisztásokra, ahol dajákok laktak és amelyeken rizs, cukornád és ubi (édes burgonyafaj) volt ültetve. Ha ilyen helyhez közeledtünk, embereink egy része előre ment vizsgálódni és engedelmet kérni az átvonulásra. Kétszer a daják házak között kellett átmennünk; egyfelől fölmásztunk, másfelől lemásztunk a létrákon. Szándékosan hagyják meg a sűrü erdőt lakhelyük körül, hogy az ellenség közeledését megnehezítsék. Csak keskeny ösvényeket hagynak nyitva, amelyeket könnyen eltorlaszolhatnak. Valahányszor gyanus neszt hallottunk az erdőben, megállottunk; mintha meggyökereztünk volna állóhelyünkön, olyan csendben kellett lennünk; míg néhányan, mint a kígyók, csúsztak előre a fatörzsek és gyökerek között.

Február 1-én hagytuk el a szabad dajákok területét. Bevallom, még szerettem volna köztük utazni. Azt tapasztaltam, hogy igen becsületesek, jólelkűek és szerények. Soha a legcsekélyebb tárgy sem veszett el náluk a holmimból. Sokszor kértek ugyan tőlem valamit, amit nálam láttak; de ha azt mondtam, hogy arra magamnak is szükségem van, nem faggattak tovább. Erre valaki tán azt mondaná, hogy a lefejezések nem bizonyítanak valami nagy jólelkűséget; de vegyük számba azt, hogy e rút szokás műveletlenségből, babonaságból ered. Jólelkűségük kitűnik szép családi életükből, gyermekeik és szüleik iránti szeretetükből.

A szabad dajákok sokkal módosabbak, mint azok, amelyek fölött a malájok uralkodnak. Rizst, kukoricát, némi dohányt és itt-ott cukornádat és ubit termesztenek. Termékeikkel és hazájuk vad termékeivel cserekereskedést űznek; sárgarezet, üveggyöngyöt, sót, vörös posztót cserélnek be, amelyet ők többre becsülnek az aranynál. Baromfiuk, sertésük is van elég; de csak ünnepi alkalomkor élnek vele.

Nejükkel jól bánnak; nem halmozzák őket el munkával, a nehezét maguk végzik. Az asszonyok ritkán dolgoznak a mezőn; gyékényeket és lombfalakat fonnak kunyhóik felépítéséhez, és otthon a ház körül forgolódnak. Rizsaratás idején néhány órára a mezőre mennek, egy kosárral rizskalászt szednek és hazaviszik. Borneo szigetén a kalászt úgy metszik le, hogy az egész szalma megmarad a tarlón és ott elégetik. Ami a gyékényfonáshoz kell, azt a férfiak viszik haza; a nők az árnyékos tornácon ülnek és azt tesznek, amit akarnak, senki sem nógatja őket. Ha ma el nem készül, amit csinálnak, elkészül majd holnap vagy holnapután. A gyermekekkel nincs sok bajuk; mezte-

lenül futkosnak, játszanak azok. Ami az ételt illeti, a tűzhelyen ritkán fő egyéb mint rizs. A disznókra, tyúkokra sincs gondjuk ; azok maguk keresik élelmüket.

Jáva.*

Örömest mentem, mikor egy ismerősöm meghítt jószágára. Tudtam, hogy ott megismerkedem e gyönyörű sziget csodáival.

Mindjárt első este, mikor a tornácon ültünk, bámulattal vettem észre, hogy alkonyatkor sas nagyságú, de sokkal furcsább alakú teremtmények röpködnek körülöttünk. Eleinte nem hittem, hogy röpülő kutyák és rókák ; de egy jól irányzott puskagolyó az egyiket leterítette. Gyümölccsel táplálkoznak és e tekintetben különböznek a rovarevő denevérektől. Azonkívül sokkal nagyobbak ; némelyik egyik szárnya hegyétől a másikig $2^1/_3$ méter.

A fogadószobában néhány béka ugrált és szépen, ártatlanul ráültek a kárpitok földre érő szélére, mintha csak ők is a házi néphez tartoznának. Nem is háborgatta őket senki, sőt csúnya kuruttyolásuk dacára — máskép kuruttyolnak, mint a mi békáink — szeretik őket, mert pusztítják a szúnyogokat. Ugyanezt mondhatjuk azokról a nagy gyíkokról is, amelyek olyan nyugodtan, mereven néznek az emberre, mintha bronzból volnának kivésve, de hirtelen sebesen szaladgálni kezdenek a meszelt falakon, elbujnak egy tükör vagy egy olajfestmény mögé, ahova gyakran diónagyságú tojásaikat tapasztják. Ha kép meglökése vagy felemelése következtében leesnek, csaknem mindig letörik a farkuk, mely a földön heverve úgy mozog, mint valami kígyó.

* Zöller Hugótól.

Jávai országút.

Ez egy kissé furcsa látvány; a gyík azonban fürgén tovább fut, nem is nagy a bajuk, mert amint mondják, újra kinő a farkuk. A nagyobbak csettintő hangját gyakran egész éjjel hallani a hálószobában. Légy, szúnyog, patkány és egér kevés volt, de a sokféle rovar és féreg csakúgy hemzsegett. Kivált az étkezésnél alkalmatlankodnak. Ha két vagy több tányér van előttünk és a fölsőt fölemeljük, a másikon bizonyára egy egész állatgyüjteményt látunk.

Ilyenek a ház hivatlan vendégei; künn a kertben pedig a kókuszpálmák, tamarindok és örökké virító rózsák között még nagyobb az élénkség. Egyszer, mikor reggel fürdés után a hintaszékben pihentem, azt hittem, hogy két nagy krokodilust látok a gyepszőnyegen sétálni. Mikor bámulatomban fölkiáltottam, gyorsabban kezdtek mozogni és néhány másodperc mulva eltüntek a parti bokrok közt. Házigazdám azonban fölvilágosított, hogy ezek csak leguánok, óriás gyíkok, amelyek kitünően értenek a tyúklopáshoz, de az emberre sohasem veszedelmesek. A következő napokban lelőttem néhányat a kertben és a széles csatornákban, amelyek a cukornádföldek szélén vannak; az egyik $2^1/_3$ méter hosszú volt (a farkát is számítva). Igazi krokodilust a folyó ezen részében már rég nem láttak.

Jáva egész északi részében a síkság felé mindinkább alacsonyodnak a hegyek; a síkon magán kevés halom és dombsor emelkedik. A síkság, amelyet bővízű folyók öntöznek, itt keleten merő termőföld és rizzsel, de még inkább cukornáddal van beültetve. A magasabb tájakon kávé- és khínahéj-ültetvények vannak. A mi nyaralónkat csupa falu és cukornádföld környezte, úgy hogy házigazdám kertjén kívül az egész környéken talpalatnyi használatlan terület sem volt. Már ezen is elcsudálkoztam; de hát még akkor mennyire bámultam, mikor

arról győződtem meg, hogy az északi part mindenütt ilyen jól meg van mívelve, kivévén a leghegységesebb tájakat. Azt hiszem, hogy Németországnak nincsen olyan vidéke, ahol így kihasználnák a talajt ; de még talán egész Európának sincs. Azért a síkon nincsen semmi vadon, mindenütt rendkívül kedves a táj képe. Mindenütt jól mívelt, szabályosan kicirkalmazott szántóföldek dús lombozatú kedves ligetekkel váltakoznak. E ligetek azonban egytől egyig nem egyebek, mint a bennszülöttek falvai ; ezeket egészen elborítja a bambuszbozót, a kókuszpálma, a banán és még más fajta gyümölcsfák, úgy hogy ha a falutól kissé távozunk, nem látunk egyebet a sűrüségnél. Habár sok ilyen látszólagos erdő volt, valóságos erdő több kilométernyi területben sem maradt. De azért éreztette hatalmát a vad természet, mert ahol csak lehetett, az utak mentén, a folyó partján, minden pataknál, minden tenyérnyi helyen, amely éppen rövid ideig nem volt megmívelve, fákat, bokrokat fakasztott nagy sietve, mintha minél gyorsabban akarná mulasztását pótolni. Azonban mindez csak csinos volna, de nagyszerű volt a kép, mikor a lenyugvó nap a távoli hegyeket olyan tüzes színnel árasztotta el, mintha rettentő tűzben meggyulladtak volna a föld ez óriási kinövései.

Sétára sokszor volt alkalmunk. Majd meg kellett nézni, hogyan áll a cukornád, majd új bírót kellett kinevezni valamely faluba, majd ezt vagy azt a majorságot kellett meglátogatni, majd egy alázatosan leguggoló futár azt a hírt hozta, hogy ezt vagy azt a gátat áttörte a víz nyomása, majd a szolga hozta utánunk a puskát, ha vadászatra mentünk, de csak apró vadra, mert nagy nem volt. A bennszülöttek falvaiban szinte hemzsegtek az énekes madarak, seregélyek, sólymok, rizsmadarak és varjak ; a kissé mocsaras rizs-

földek tarlóin százával sürgölődött a szalonka és valamely bambuszsűrüségben ama vad tyúkok egyikére bukkanhattunk, amely a szelid tyúk őse és pompás tollazatánál, valamint finom ízénél fogva e vidék legnemesebb vadja. Este sasok, vércsék és repülő kutyák lebegtek a levegőben.

Kígyók is voltak, de köztük kevés mérges. Egyszer este hangos, panaszos kuruttyolás egy másfél méteres kígyóra tett figyelmessé, amely egy patak partján éppen egy eleven békát akart elnyelni. Átláboltam a vizen, mire a kígyó megijedve, eleresztette a szegény megkínzott békát és menekült.

E vidék maláj lakosai oly viszonyban vannak földesurukhoz, mint Európa keleti részén a földmívesek. Bérfizetés nélkül bírták házuk telkét, gyümölcsös kertjüket, rizsföldjüket ; ezért bizonyos, nem igen nagy és pontosan kiszabott szolgálatokat kellett teljesíteniök, minden egyébért azonban fizetést kaptak. Falvaik egy tucat bambuszházból állnak, mint valami tanya és ama gyümölcskertekben vannak elrejtve ; csónakok himbálódznak a számos csatornán ; a vizen át valami kókuszfatörzsből készült ingatag padlón jutunk a bambuszsövény valamely nyílásához és azon át a faluba, ahol arca verítékével lustálkodik naphosszat a jávaiak nagy része. Mindenütt meglátszik az általános jólét ; a házak különbek mint nálunk a hegységi földmíveseké. Kevés van, amelynél néhány bivalyt, ponit és tyúkot nem látni, sőt gyakran európai lámpákat és különféle kényelmi cikkeket is. Nem is lehetne másképp, mert saját szántóföldjük oly dús termést ad, hogy az ország viszonyaihoz képest minden szolgálatukat igen jól fizetik. A bennszülött nép eszes és igen nyugodtan, rendesen és tisztességesen viselkedik. A közbiztonság oly jó, hogy jobb nem is lehetne.

A maláj földmíves családi élete is nyugodt, tisztességes természetét bizonyítja. A kis gyermekek ötéves korukig egészen mezítelenül szaladgálnak. Ha este vagy korán reggel valamely falun átsétáltam, elfutottak előlem e kis barna polgárok és elrejtőzködtek, a férfiak pedig alázatosan megemelték süvegüket vagy leguggoltak az útfélen. Mintha az állatokra is elragadt volna ez az oktalan félelem, a csirkék a tyúk köré csoportosultak és a kutyák farkukat behúzva elfutottak. Pedig nincs a nép elnyomva, hanem századok óta szokott hozzá ez alázatossághoz.

Az anamiak között.*

A gőzösünk a nagy Mékong folyó torkolatának egyik iszapos vízű ágában haladt fölfelé, amelynek partját sűrü nipah-pálmák tömegei szegélyezik, 3—4 méter hosszú levélbokrétájuk mintha csak a földből nőne ki, oly rövid a törzsük. A táj elég egyhangú körös-körül — csupa rizsföld és bozót a síkság, ameddig csak ellátni, fölötte pedig a napsugaraktól rózsaszínüre festett sűrü páratömegek. Itt-ott egy kokhinkhínai falut pillantunk meg, azaz egy csoport nagyon is szellős kunyhót, amelyek pálmalevelekkel vannak fedve és cölöpökre vannak építve egy rostélyzaton a folyó fölött! E kunyhók mindegyike mellé egy csónak volt kötve, — látszik, hogy e nép inkább a vizen lakik, mint a szárazföldön. A kunyhók előtt a cölöpzeten pipázó férfiak hevertek, az asszonyok a tűzhely körül forgolódtak, a gyermekek pedig a padlót képező rostélyzaton mászkáltak, henteregtek; csodáltam, hogy a vízbe nem estek. Kunyhóik nagyon rossz állapotban voltak.

* Bird Izabellától.

Végre előtünt Szaigon a folyó egyik kanyarulatánál. Mikor közelébe értünk, láttam, hogy a város parti oldalán árnyékos kávéházak, üzletek, kormányzósági épületek sorakoznak. Mikor a partra szálltam, el akartam képzelni, hogy valóban Kambodzsában vagyok; de nem sikerült. A kávéházak előtt franciák, spanyolok és németek ültek nagy kényelmesen szivarozva.

Az ajánlkozó kalauzt visszautasítva, bejártam Szaigon utcáit, megnéztem piacait, bazárjait, üzleteit, kaszárnyáit és a fasorral beültetett országúton tovább haladva a mezőre értem. Egyszerre csak váratlanul kaktuszsövénnyel szegélyzett ösvények útvesztőjébe tévedtem és észrevétlen a bennszülöttek egy falvába jutottam. A kis kunyhók mindegyikét és a körülöttük álló narancsfákat bambusz és tüskés kaktuszsövény védte idegenek ellen. De kíváncsiságomat nem gátolta a hegyes tüskék szúrása és karcolása, látni akartam, mi van ott benn. Meggyőződtem róla, hogy a szegényesebb kunyhók csak gyalulatlan deszkából, hasogatott bambuszrudakból voltak építve; pálmalevélből volt a tetejük, amely messzire kinyúlt a széles tornác fölé. E tornácokon gyékényfedte nagy bambuszlócák voltak furcsa bambuszvánkosokkal; rajtuk férfiak nyujtózkodtak csaknem pusztán Ádám ruhájában, pipáztak, betelt rágtak és teát szürcsöltek, amely mindig kéznél volt vattával béllelt kosarakba pakkolt kannákban. Amint a házak egyikét nézegettem a sűrü bambuszsövényen át, jött egy ember egy sereg hosszúfülű sovány kutyával, amelyek ugatva nekem jöttek, de a gazdájuk hamar szétkorbácsolta őket. Egy kókuszdió volt a kezében, hát megértettem vele, hogy szomjas vagyok; előbb habozva megnézett, azután megfordult és intett, hogy kövessem a házba.

Három méter magas, eleven kaktuszsövény kerí-

tette az udvart, amelynek nedves talaján szép kókuszpálmák, banánok, kenyérfák s dinnyefák álltak. Lépcső helyett létra vezetett a házba, amelynek két oldalán két tágas tornác volt kőpadokkal; az ajtót és az ablakokat hasogatott bambuszból készült »függönyök« fedték. A több kamrára oszló ház belsejében mélységes sötét volt és mikor beléptem, hallottam, hogy körülöttem ide-oda surrannak. Mikor a szemem már kissé megszokta a sötétséget, akkor láttam, hogy valami húsz asszony, lány és gyermek van körülöttem, akik valóban ünnepélyes nyugalommal és kitartással bámultak engem. Úgy látszik, nyugalmából zavartam föl a társaságot. De nem mindenki zavartatta magát; egy öreg asszony, ki pipát tartott fogatlan szájában, egy sarokban ült és két fiatal leány legyezte. 27° meleg volt és azért nem volt rajtuk más ruha, mint egy rövid szoknya vagy nadrág. Tagadhatatlanul mosdatlanok, nagyon mosdatlanok voltak új barátaim, de e nem igen vonzó sajátságuk nem csökkentette előzékeny és barátságos voltukat. Egy asszony kókuszdiót hozott be, levét egy tökhéjpohárba töltötte és megkínált az üdítő itallal, egy férfi meg egy tál banánt nyujtott elém; kitünően ízlett a pompás lakoma. Fizetést e jó emberek nem akartak elfogadni, sőt inkább egy kendőt teleraktak banánnal, hogy vigyem magammal. Mikor az ajtót mögöttem betették, ellenkező irányban mentem, mint amerre jöttem és csakhamar egészen eltévedtem. A kaktusszal szegélyezett utak mögöttem maradtak; pálmák és banánok sűrüségébe jutottam, amelyek ágait és törzsét kosbor-indák hálózták be, a talaját pedig sokféle apró és nagy haraszt borította. Megfordultam, visszamentem újra a faluba, keskeny ösvényeinek és magas kaktuszsövényeinek útvesztőjébe. Sötétszínű kis gyermekek játszottak a porban.

Megismervén saját lábam nyomát a mély porban, visszatértem egy ösvényre, amelynek egyik oldalán óriási bambusznövény volt, másik oldalán terjedelmes rizsföld ; ennek közepén iszapos tó volt rózsaszínű vízililiomok remek keretében ; benne néhány hatalmas bivaly hempergett, hogy az érzékeny bőrükre tapadó sár megvédje őket a szúnyogok csípése ellen.

Majd egyenesen, majd zeg-zugos uton haladva Kholenbe értem, a bennszülöttek egy városába, mely Szaigon közelében van. Nagy utat tettem meg, a hőség rettentő volt, végre is le kellett ülnöm pihenni egy hatalmas fa árnyékában ; onnan nyugalmasan szemlélhettem a körülöttem levő hangyák és anamiak szokásait. Barna orcájú gyerkőcék, akik még sohasem mosakodtak és nem is fognak mosakodni, sorba álltak velem szemben és némán, türelmesen bámultak ; egész meztelenek voltak, jól megnézhettem hát helyes formájukat. Azután fiatal lányok mentek el előttem vásárra ; fejüket száraz levelekből font kalap borította, mely volt 60 cméter széles és 15 cméter magas ; szépen jártak és arcuk derült volt. Valamivel később egy sor üres kordé vonult el előttem. Sulyos fakerekeik rettentően nyikorogtak, amint a kenetlen tengely körül forogtak. Minden kordéba két bivaly volt befogva és minden pár az orrán áthúzott kötéllel az előtte járó kordéhoz volt kötve, úgy hogy tizenegy kocsihoz elég volt egy fuvaros. Az anamiaknak igen csunya szokásuk a betelrágás, amely különben délkeleti Ázsiában általánosan el van terjedve ; a foguk egészen megfeketedik tőle, a nyáluk vörös és úgy csurog ki a szájuk szélén, mint a vér.

A Mékong vagy egy ága folyik a város alatt ; partjain cölöpépítmények sorakoznak. A házak oly kicsinyek, hogy némelyiknek széle-hossza nem volt sokkal

több 2—2 méternél. Még sohasem láttam ilyen ingatag épületeket ; azt hinné az ember, hogy egy szélroham a bennlakókkal együtt a vízbe dönti. A házak mindenikét keskeny, alig 30 cméternyi szélességű padló kapcsolja össze a parttal ; könnyen elszédül rajta, aki nem szokott hozzá ; valamint a kunyhó rostélyzat-padlóján se kellemes idegennek járni. Két kunyhóba bementem, nyomorult oduk, de úgy látszik, lakóik meg vannak elégedve, ha csak a nap és az eső ellen védi őket. Természetesen bútorzatuk is a lehető legegyszerűbb volt : nem volt bennük egyéb, mint gyékénnyel fedett lócák, néhány fazék és tök-kobak.

E cölöpfalun alul egy másik úszó helység van, tudniillik csónakok, százával ; a parthoz vannak kötve és egymással is össze vannak kapcsolva ; egyetlen egy könnyű csónakban gyakran több család lakik. Gyermek rendkívül sok volt ; de még inkább bámultam azon, hogy mindnyája erős, egészséges volt. Magános sétámon sehol sem voltak hozzám gorombák vagy barátságtalanok az emberek, sőt inkább illedelmesen és jóindulatuan viselkedtek, majdnem mint a japániak, csakhogy kevesebb formasággal.

Miután minden látnivalót megtekintettem, visszamentem a hajóra.

Egy sziami elbeszélés.*

Valaha régen volt egy hatalmas király, akit Humajumnak neveztek. Egyszer, amikor seregével utazott, igen megszomjazott ; kerestek vizet mindenfelé, de nem találtak az egész környéken. Amint a király körülnyargalt, egy gyümölcsöskertet pillantott meg, amely

* Bastian : Geographische und ethnologische Bilder.

tele volt gránátfával. Kérdezte az öreg kertészt, nem adhatna-e neki vizet, hogy szomjuságát olthatná. »Nincs itt víz«, válaszolt a kertész, »de van gránátalma, amennyi csak tetszik. Ha akarsz néhányat enni, kérlek, jöjj be és pihenj ki a lugasban, mindjárt készítek italt a gyümölcs levéből.«

A király belépett, leült a lugasban; a kertész letépett egy szép gránátalmát és egy tiszta fehér kendőre tette. Amint elkezdte kifacsarni, átlátszó levével csordultig megtelt a pohár, amellyel megkínálta a vendégét. Miután a királyt az ital fölüdítette, megkérdezte az öreget, fizetnek-e adót ezekért a fákért. »Sohasem fizettek e gyümölcsfákért«, válaszolt a kertész, »és most sem fizetnek. De vannak itt nem messze olyan gyümölcsösök, amelyek gazdáinak kell adót fizetni.« A király újra kérdezte, hogy mennyiért szokta eladni e kert termését. A kertész azt felelte, hogy háromszáz aranyszalüngot jövedelmezett neki a mult évben és még maradt belőle, amennyi csak kellett.

A király elgondolkozott ezen és így okoskodott magában: »Jó nagy ez a gyümölcsöskert; ha a fákat megadóztatnám, szép pénzecskét kapnék.« Amíg így gondolkozott, kérte a kertészt, hogy préseljen ki neki még egy gránátalmát és töltse meg újra a kelyhet, az öreg hozott egy másik gránátalmát és kifacsarta a király szeme láttára; de még egyet kellett neki hozni, azután még egy harmadikat is; talán tizet is hozott és bármint nyomta, préselte, nem telt meg a kehely.

»Mi dolog ez?« kérdé a király. »Az imént egy gránát levétől megtelt a kehely, most pedig már tizet is kifacsartál és mégsem telik meg.«

Az öreg kertész a fejét csóválta és így felelt: »Tudod barátom, majd megmagyarázom neked, hogyan van ez. Ő fölsége, a nagy király, aki fölöttünk uralkodik,

bizonyosan elhatározta éppen most, hogy ezekre a gránátokra is adót vet ki. De mihelyt megadóztatja, elszáradnak és nem lehet belőlük semmit sem kipréselni.«

A király ekkor így gondolkozott: »Mikor elhatároztam, hogy adót vetek e gyümölcsre, kiszáradt a levük; hátha most másképp határozok, akkor mi történik?« Meghányta-vetette hát ezt elméjében a fölséges úr és így beszélt magában: »Mégsem vetek adót e gránátokra.« Ekkor kérte a kertészt, hogy hozzon egy másik gránátot és tegyenek még egy próbát.

Az öreg teljesítette kívánságát és mikor a leszakított gyümölcsöt facsarni kezdte, nemcsak hogy színig megtelt a kehely, hanem még jó sok lé le is csordult.

Ekkor fölvidult az öreg kertész, nevetett örömében és így szólt: »Tudod barátom, megfejtem neked, hogyan van ez. Ő fölsége a nagy király, aki országunk fölött uralkodik, bizonyosan elhatározta most, hogy nem adóztatja meg e gyümölcsfákat. Őseinktől nemzedékről nemzedékre szálló hagyomány az, hogy valahányszor a király adót vet ki az olyan fákra, amelyekért azelőtt nem kellett fizetni, a fák megromlanak, gyümölcsük elveszti a zamatját és édességét és lassankint egészen tönkremennek. Mindennel ugyanez történik, még a megadóztatott tárgyakkal is, ha a rendes adót fölemelik. A fák kezdenek kiszáradni, mívelésüket elhanyagolják, a kertek és az ültetvények vadonná változnak. Aki sokat akar, az keveset kap; aki kevéssel megelégszik, annak sok haszna lesz.«

A király kérdezte, hogy mi az oka ennek. A kertész pedig a következő magyarázattal világosította föl: »Ha nagyon fölemelik az adót, akkor a kertek, földek, ültetvények tulajdonosai nem dolgoznak többé, inkább elhagynak pusztulni mindent. Akkor az adójövedelem is csökken. De ha az adó nem nagy, akkor a gazdák

szorgalmasan mívelik kertjüket, földeiket és jókarban tartanak mindent. Minthogy látják, hogy maguknak is hasznuk van belőle, igyekezettel dolgoznak és egymást buzdítják. Azok, akik azelőtt csak két-három fát szoktak ültetni, most többet, kilencet, tízet is ültetnek, úgy hogy az adójövedelem növekedik és nagyobb lesz mint azelőtt volt.«

A király belátta e beszéd helyességét. Azalatt odaért egész kísérete és a nemesemberek, akik keresték. Mikor a lugas előtt sorba álltak, akkor vette észre a kertész, hogy a király fölséges személye az, akivel beszélt. Igen megijedt ; dobogott a szíve és elhalványodott az arca. A király azonban megparancsolta miniszterein, hogy adjanak írást az öregnek arról, hogy nem fog adót fizetni ; azonkívül kinevezte őt az egész kerület teljes hatalmú kormányzójává.

Miután a király székhelyére visszatért, tisztviselőihez a következő tartalmú rendeletet intézte : »Olyan tárgyak, amelyekért eddig nem fizettek adót, ezentúl is mentesek maradjanak. A vámhivataloknál és a vásárhelyeken minden adót le kell szállítani. Minden közigazgatási tisztviselő így cselekedjék, ahogy én rendelem.«

Ezóta évről évre nagyobb lett az adó- és a vámjövedelem ; a nép pedig boldogan és megelégedetten élt a nagy fejedelem uralma alatt.

Bangkok, Sziam fővárosa.

Amíg a Malakka félsziget keleti partja mentén Bangkok tündéries városa felé haladtunk, hajóskapitányunk folyton magyarázgatta a legszembetünőbb helyeket. Négy nap mulva gőzösünk a Menam torkolatához ért és egy hajókalauz szállt a födélzetre, hogy átvezessen bennünket a veszedelmes torkolati zátonyon, amely a folyam homokjából képződött és eligazítson bennünket a sok ezer halfogó és csapda között, amely egészen ellepték a partot és a zátonyokat. A zátonyon túl a folyamnak egy kis szigetéhez értünk, amelyen egy templom, »Paknam pracsedi« áll ; aranyozott tornyai, amelyeket több pracsedi, azaz templomépület környezett, fölülemelkedtek a fasudarakon és ragyogtak, csillogtak az alkonyati napsugaraktól. Éreztem már, hogy a templomok és elefántok hazájában vagyok.

Ha az utas Paknamban látja meg először Sziamot, már kóstolója van abból, hogy mit lát majd az egész országban. Mint Konstantinápolyt a mecsetek városának mondják, Bangkokot még inkább a templomok városának lehetne nevezni. És nem csak Bangkokban és környékén, hanem az ország legtávolabbi részében is, ahol csak néhány ember lakik vagy lakott, látni templomot Buddha szobrával, számtalan pracseditól környezve, amelyekkel az istenségnek akartak kedvezni, vagy bűnbocsánatot akartak szerezni. A dús termékeny rónaságokon, az erdők árnyában, a magas hegyek csúcsán — egy szóval mindenhol a hithez való ragaszkodás jeleit látjuk. Ki sem lehet számítani, mennyi munkát, időt és pénzt pazaroltak ezekre az épületekre.

* Bock Károlytól.

Paknamban azonban, amint a gőzössel haladva mind más és más templomok tüntek szemünkbe, valóban meseszerű a ragyogó aranyos tornyok hatása. Paknam igen látogatott búcsujáró hely ; a száraz évszak kezdetén mennek oda a zarándokok és nagy áldozatokat hoznak, aranyat és más kincseket, amelyekkel a papok mindig kijavíthatják a templomok diszítéseit. Nemcsak az aranyozott tornyokon, hanem a feketére lakkozott, arannyal kirakott és aranyozott alakokkal diszített ajtókon is meglátszik a bőkezű áldozatkészség, valamint a márványon is, amellyel a templomok környéke ki van kövezve. »De nagyszerű !« Mondogatta szomszédom. »De nagyszerű !« És igazán gyönyörű volt a valóságos Sziam e kis képe.

Paknam templomai mutatják, hogy mi volt Sziam és mi jelenleg ; tőszomszédsága azonban arra figyelmeztet bennünket, hogy mi lesz még ezután. A templommal szemben a bal parton van a vámház és — ami még nevezetesebb — a távíró-hivatal, amely a királlyal és főtisztviselőivel közli a hajókkal érkező híreket, — mert még körülbelül 40 kilométernyire vagyunk Bangkoktól, a fővárostól.

8 kilométernyire Paknamon fölül van Paklatlang, a folyam nyugati partján egy csatorna bejáratánál, amelyen át gyorsabban érünk Bangkokhoz, mint a kanyargós folyamon. Igy hát még jókor horgonyt vetünk a főváros előtt.

Mivel Bangkokban kivált a nedves évszakban rosszak az utak, többnyire csónakon járnak az emberek és mivel néhány kilométernyire terjed a város a két parton, a folyam igen élénk közlekedő út ; számos kis csatorna, mint mellékút vezet a város belsejébe. Igaz, hogy az utóbbi években a király rendeletére sok utat építettek, de mindnyáját elborítja az áradat ; Bangkok

Bangkok, Sziąm fővárosa.

ugyanis egy nagy rónaság szélén áll, amelyet az esős évszakban elborít a víz. Az utakat tehát magasra kellene építeni, hogy mindig használhatók legyenek.

Ezért és mivel az itt lakó európaiak és a vagyonos bennszülöttek el akarják kerülni a nagy város belsejének nem éppen kellemes illatát, legdrágábbak a folyam partján levő házak és a házbér is ott a legnagyobb.

Bangkok a víz felől és magának a víznek látványa is igen elragadó. A széles, mély folyam közepén nagy gőzösök árbocai merednek az égnek ; óriási testük magasra emelkedik a legnagyobb belföldi hajók fölé, amelyek a gőzösök és a part között ide-oda járnak. A part hosszában öt-hat sorban vannak a bennszülöttek csónakjai ; az első sor a parthoz van erősítve, vele a többi sorokat padlót képező deszkák, vagy 2—3 összekötözött bambusz kapcsolja össze ; a födélzetre félkör alakú tető borul, amely a hajósnak és családjának hajlékát képezi. A csónakok fölött mind a két parton, ameddig csak el lehet látni, a rézsútos háztetők emelkednek, melyek egyhangúságát hellyel-közzel a csillogó templomtornyok vagy pracsedik vagy a királyi paloták oromzatai szakítják meg. Azt mondják, a számtalan pracsedit nem is számítva, több mint száz templom van a városban ; verőfényes napokon a csillogó tornyok, amelyek némelyike egészen a csúcsáig be van aranyozva, valóban nagyszerű látványul szolgálnak.

A vizen a királyi tolmács lakása előtt valami hetivásár-féle van. Csapatosan siklanak idestova kis csónakok, amelyek »legénysége« egy vagy két asszony, szűk fehér kabátkában ; arcukat alig lehet látni a szélesperemű pálmalevél vagy szalmakalap alatt, de mindenütt hallani hangjukat, ahogy a vevőikkel alkszanak és dicsérik gyümölcsüket, zöldségüket, tüzelőfájukat és egyéb árulnivalójukat, amit a környékről hoztak.

Itt-ott khínai lacikonyha úszik, amelynek khínai gazdája néhány krajcárért egy kis fűszeres rizst, kész főzeléket, disznóhúst vagy szárított halat és süteményt ad.

Másutt magáncsónakokat látunk, amelyen tisztviselők vagy kereskedők sétacsónakáznak. Sétálni gyalog nem szokás Bangkokban; mert habár a partokat zöld lomb szegélyezi és a templomkerteket is válogatott örökzöld fák díszítik, sőt sok szűk utcán kis kókuszpálmák, beteldiófák, platánok állnak és a házak közét bokrok töltik ki; nyilvános kertek nincsenek. A királyi kert is hetenként csak egyszer van nyitva a nagy közönségnek. Azért csak a vizen lehet friss levegőt szívni; aki teheti, csónakot tart és legalább egy hajóslegényt. A hajósok állva eveznek, még pedig nem maguk felé húzzák, hanem inkább tolják a magasra támasztott evezőt, úgy hogy nem hátra, hanem mindig előre néznek.

A folyóról, mint már mondtam, Bangkok valóban nagyszerű; de ha túlmegyünk a főúton, amely a Menamtól a palotához vezet, akkor nagy különbséget veszünk észre. E főutat, amely néhány kilométernyi, a délnyugati szelek idején sok helyen víz borítja, a mellékutcák pedig vagy piszokkal, vagy vízzel vagy porral vannak tele. A házak legnagyobb része bambusz- vagy fakunyhó, téglából kevés van; egymástól távol állnak és látszik rajtuk, hogy nem nagyon viselik gondjukat; a ferde utcákon burjánzó gaz se kedves látvány. Mindenfelé találhatók khínai boltok, khínai kocsigyártók és khínai asztalosok, akik durvább és finomabb eszközöket készítenek. Ahol csak valami műhely van, bizonyosan khínai a tulajdonosa; csak itt-ott látni egy-egy sziami fazekasműhelyt, ahol a hordozható, törékeny kályhákat, fazekakat, korsókat készítik. A cserép fénytelen; a fényes máz készítéséhez a bennszülöttek nem érte-

nek. Távolabb, túl ama kis vashidak egyikén, amelyek a hajózható csatornákon át vezetnek, magas téglafal van, rajta büszke nagy kapu ; ezen át egy terjedelmes téglaépülethez jutunk, amely kizárólag csak a Bangkokba jövő küldöttek használatára van szánva. E körül van a város legélénkebb része. Vannak itt khínai zálogházak, sziami és khínai éttermek, khínai kacsatenyésztő házak, khínai növényesboltok, sziami fazekasműhelyek, khínai és sziami pálinkásboltok, utcai kereskedők, khínaiak, akik honi limonádéjukat árulják vagy tányérszámra adnak kész főzeléket, melynek fő alkatrészét hagyma képezi, néhány falat kövér sertéshúst vagy sovány kacsahúst ; odább egy sziami szakács kínálgatja a járókelőket rizs- és kagylókeverékkel és szárított vagy bűzös hallal. De legtöbb van khínai játékház és azok közelében khínai színház. A játékházak nagy födött bambuszbódék, bútorzat nélkül, sőt sok mesterséges padló nélkül, úgy hogy a puszta földre gyékényeket tesznek és arra ülnek le a játékosok. Minden gyékénynél vagy legalább minden játszótársaságnál egy könyvvezető áll, aki gazdájának, a bódé tulajdonosának hasznát tartja számon.

A játszószoba egyik végén oltár van és rajta sok égő lámpa, melyek világossága a sok használattól kifényesedett kockákban tükröződik. Az oltáron egy szobor trónolt, amelyet én közönséges Buddha-szobornak véltem, de azt mondták, hogy az a szerencse istene. Nékem nem volt kedvem szeszélyét próbára tenni, visszamentem hát lakásomba.

A szent Benaresz.*

A Gangesz partján álltunk. A mellettünk elfolyó széles folyamon túl előttünk állt a szent Benaresz, a soktornyú, híres város. Egy révész vitt át bennünket. Közeledünk a képhez; mindinkább szembetünővé válik a város homlokzatának bizonyos romszerűsége. A partlejtő meglehetős meredek, azért sok széles lépcső vezet le a vízhez. Egyes hatalmas épületek messzire előrenyúlnak vagy nyilván rosszul vannak megalapozva, úgy hogy a Gangesz alámosta a tövüket és hasadások, süppedések és beomlások támadtak rajtuk. A város homlokzatának körülbelül a közepén, a magas partszélen egy templom emelkedik ki bámulatosan karcsú, magas minaretjeivel; lassanként tüntek elő köztük kisebb tornyok és hegyes kupolák. Egészen a vízparton, tőlünk nem messze, egy csoport kis kunyhószerű épületet láttunk, amelyek részint magából a vízből emelkedtek; mellettünk magas, ingó bambuszpóznák álltak. Közöttük a nyílt parton és a falakon vagy az alacsony lapos tetőkön nagy, kerek, merev ernyőket láttunk, amelyek fonva voltak és igen hasonlítottak a mai piaci ernyőinkhez; némelyikre ruha volt teregetve száradni.

A város felső végénél kötött ki a komp és tíz perc mulva egy födött, de körül nyílt gariban ülünk, amelynek kettős fogatát csakhamar megindítja a sötétbarna kocsis. Legelőször egy külváros meglehetős döcögős útjain gördült végig kocsink magánosan álló házak között, amelyek rendetlen utcákká sorakoznak; itt-ott facsoportok sűrü árnyéka védi a kunyhókat és a házakat.

* Reuleaux F.

Azután a városba jutottunk. Az út két oldalán kézművesek, munkások lakásai állnak, többnyire egyemeletesek ; műhelyeik elől nyíltak ; nagy az élénkség, sürgés, forgás mindenfelé. Majd a csinos, tiszta angol városrészbe érünk ; végre egy nagy kapun át tágas, gyepes udvarba hajtatunk és a barátságos vendégfogadó előtt szállunk ki.

Másnap korán reggel elindultunk megnézni a híresnevezetes reggeli vallásos fürdést a szent folyamban. Tegnapi kikötő-helyünkön valamivel alul elhagytuk kocsinkat, egy széles, nehézkes csónakba szálltunk és víz ellen evezve, lassan ereszkedtünk alá. Felejthetetlen látvány tárult föl előttünk. A tegnap messziről látott lépcsőzetek most előttünk voltak. Mögöttük a parton, amely körülbelül 25 méternyire emelkedik a víz színe fölé, majd előbbre, majd hátrább templomok és paloták állnak, nagyobbára dúsan diszített hatalmas kőépületek, némelyik hat emelet magas. Egy közelálló épület ferdén süppedt és meg van hasadozva, de azért sok szegény ember lakik benne. A parti lépcsők a folyó hosszában négy kilométernyire el voltak lepve emberekkel, akik vagy a Gangeszhoz mentek le és beleálltak vizébe, vagy pedig fölfelé mentek, vissza a városba. Benareszben minden hindunak a vallás parancsolata szerint minden reggel meg kell fürdeni a szent folyamban ; csak a négy éven aluli gyermekeknek nem kell és a nagybetegeknek. Négy-öt órától kezdve kilencig tart a lakosság fürdése. A legelőkelőbb néposztály legkorábban jön a vízhez, az alsóbb osztályok legutoljára. Félhét óra tájban, mikor mi ott voltunk, a fürdőzőket százezernél többre becsülték.

Az asszonyok más helyen, följebb fürödtek ; egy vasrácsozat jelölte a választóvonalat. Némelyiknek igen szép tarka ruhája volt. Egészen mellig bementek a

Benaresz.

vízbe, többször alábuktak, fecsegtek a szomszéd asszonyokkal és a gyermekeket kezüknél fogva vezették a vízbe. A fiatalabb férfiak némelyike az alámosott palotafalak félig besülyedt kőlapjairól nevetgélve, tréfálva a vízbe ugrott és befelé úszott, de sohasem távoztak messzire a parttól. Mindenkin volt ruha, ha egyéb nem, legalább egy öv. A fürdők közül sokan, valószínűleg mindnyájan, imádkoztak és egyéb ájtatosságot végeztek. Így például némelyek kis vörösréz és sárgaréz edényekbe vizet merítettek és az edény szűk csövén lassankint kibocsátották, mialatt imákat mormoltak. Mások olvasóval imádkoztak ; itt és India más vidékein is meggyőződhettünk arról, hogy az olvasó keletről származott hozzánk. Mások bizonyos imádságok után, pontosan megtartott szabályos mozdulatokkal, kis kerek edényekből vizet öntöttek a fejükre. Sokan, az asszonyok csaknem mindnyájan, a Gangeszból vizet vittek magukkal a városba, csillogó vörösréz edényekben.

Miután jó félóráig néztük ezt a tarka fürdési jelenetet, az asszonyok fürdőhelyének tőszomszédságában, a nagyparti lépcsők egyikénél kötöttünk ki. Ghatnak nevezik e lépcsőket. A Man-Mandír-ghatnál léptünk partra. A nagy ghatlépcső fölül elágazott és kapuboltozatokon, nyílt és zárt folyosókon át a hindutemplomok, mecsetek és más szent helyek területére vezetett bennünket.

Legelőször is a híres aranytemplomba mentünk, amelyet azért neveznek így, mert kupolái arannyal vannak beborítva. El se képzelhetjük, hogy egész környezete milyen szűken és szorosan van egymás mellé és egymásra építve. Keskeny emelkedő és ereszkedő, élénk közlekedésű utcákon át jutottunk a főbejárathoz. Előtte koldusok nyujtották felénk kiaszott

kezüket, azután virág- vagy inkább virágzat-áruló nők kínálták portékájukat. Hosszú sorokban ültek a kőpadokon, lépcsőzeteken és párkányokon. Szinte kábító illat szállt föl kosaraikból, amelyek tele voltak szárat-lan, sőt néhol zöld csészéjüktől is megfosztott virágokkal; szebbnél szebb volt a formájuk és a színük; részint csoportosan voltak összekötve, de sok koszorúba volt összetűzve, mint ahogy nálunk a gyermekek az orgonavirágot szokták koszorúba tűzni. A virágokat áldozatul viszik a templomba, kettesével, hármasával, de marékkal is vagy egész koszorúban, amint az ájtatos áldozótól telik. Beléptünk Biseszvar templomába.

A templom szűk helyén, ahova egy pap vezetett be, nagy tolongás volt. Kupolával fedett három kis terem volt itt. Azt hittem, valami nagy szertartás lesz. De nem volt. Az ájtatosok magukban imádkoztak és folyton jöttek-mentek. A középső terem boltozatáról egy dús diszítésű kis harang csüngött le, akkora, mint egy hajónak a harangja. A távozók, legalább egyesek, mintha ájtatoskodásuk befejezését akarták volna jelezni azzal, hogy megkondították a harangot úgy, hogy megfogták a nyelvét és egyszer vagy kétszer hozzáütötték. A harang közelében egy oszlopon két gyönyörű páva ült; pompás farkuk, mint valami köpeny, borította a követ. Úgy látszik, egészen megszokták a zummogást, a beszédet, a járás-kelést és harangütést. A gyónó gyermekek, férfiak, asszonyok áramlata ömlött kifelé és befelé a három terem kis szentélyébe. Mindegyikben egy-egy lingam áll. Mahadeva istennek híres oltárköve. Nem reméltem, hogy közelről megnézhetem valamelyiket. Vezetőnk azonban utat szorított és a szentély ajtajához léphettünk. Csak az ajtón át jutott bele némi napvilág; a falain

azonban viaszgyertyácskák és lámpák égtek, kicsinyek és nagyok, amelyekbe a brahmin néha-néha fűszereket vetett, hogy gőzölgött és illatozott. Egész virágeső és sok fehér rizsszem hullott a kőre, amelyet erre a brahmin megint Gangeszvízzel öntött le. A virágok és a fűszerek illata, a tömeg zummogása, a harang kongása, mindez együtt szinte elkábított. Örültünk, mikor megint a rózsás napfényre jutottunk ki.

Tovább körüljárva, más oldalon ahhoz a kőhöz értünk, amelyen a pávák ültek ; csak most láttuk, hogy az nem egyszerű kőoszlop, hanem a szent tehénnek vagy szent bikának fekete márványból vésett szobra.

Sok templomépület sorakozott a szent templom körül ; barnavörös kövük dúsan volt diszítve faragványokkal. Nem mentünk be egybe sem ; beértük azzal, hogy csak kívülről néztük meg és újra a város felé fordultunk. Lassan haladtunk a kanyargós utcákban. Egyszerre csak egy kis téren halottas-menet tünt szemünkbe. Talán harminc férfiu ment el mellettünk gyors lépéssel, párosan vagy hármával. A menet közepén négy férfiu egy ravatalon vállán vitte a halottat.

A holttetem tarka, sokszínű szövetbe volt takarva, amely szorosan rája símult ; karjai a testéhez símultak ; még a feje is be volt varrva a burkolatba. A ravatal bambuszrudakból volt és kissé föl volt diszítve ; előtte valami jelvényt, talán egy kis bálványszobrot vittek. Néhányan új, színes ruhát viseltek. Menetközben a halottvivők a következő iszonyú hangzású kiáltást hallatták : Harri, harri, bol ! Harri, harri, bol ! Harri, harri, bol ! Rövid időközökben ismételték, mindig háromszor egymásután. Egy sajátszerű, befüggönyözött indiai kocsi követte a menetet, de csakhamar eltünt. A holttetemet a folyóhoz viszik, nemcsak Benareszben, hanem mindenütt, akármilyen messze van ;

ott elégetik és hamvait a vízbe szórják. Az indiaiak boldognak tartják azt, akit a Gangesz partján elégetnek és akinek a hamvát a Gangesznak, ez anyának adják át.

Halottégetés Indiában.

Másnap, vasárnap, korán reggel a város északi végére kocsiztunk, ahol Durga istenasszony híres templomát akartuk meglátogatni. Kellemes, hűvös volt a levegő, azaz hogy kissé kevesebbet izzadtunk, mint

rendesen. Sok emberrel találkoztunk, akik gyümölcskosarakkal és más teherrel mentek a város belseje felé. Nemsokára úgy látszott, mintha kiértünk volna a városból, pedig csak a nagy Benaresznek egy elpusztult részébe értünk, amelyet most kerteknek, szántóföldeknek használnak.

Végig kocsiztunk e falusias tekintetű helyen, ahol csak szétszórtan álltak a házak. Amint a Durga-templomhoz közeledtünk, amelynek hegyes kupolái föltüntek, újra sűrübben álltak a házak. E templom sajátsága, hogy benne és körülötte sok szent majmot tartanak. Nyilván azért tisztelik őket, mert Hanumannak, a vitéz majomkirálynak utódai, aki a rege szerint Rama istenséget segítette Cejlon meghódításánál ; még pedig úgy segítette, hogy hidat épített neki a szárazföldtől a szigetig.

Valóban csakhamar előtünt a majomtársaság. Az indiaiak általában igen szeretik és kímélik az állatokat. Ez állatokkal azonban még jobban bánnak, mert szentnek tartják őket. A templom volna a lakásuk, de mindenfelé kószálnak kedvükre. Néhol az ablakban ültek, máshol a kertfalon vagy a háztetőn. A gyümölcs- és virágárusok csak gyenge kézmozdulattal űzték őket tova.

Leszálltunk, mikor Durga nagy tavához, a Durga-kundhoz értünk. Kitünő kockakövekből rakott fal fogja körül a tavat, amelyhez széles lépcsőzetek vezetnek le. Azt mondják, hogy a Durga tavában fürdeni éppen olyan áldásos vagy majd olyan áldásos, mint a Gangeszban. Egészen a tó partján áll a templom, amely szabályos, tervszerű épület. Az útról egy oszlopcsarnok vezetett az első udvarba. Ide mindjárt bebocsátottak bennünket. Néhány virágárus asszony ült itt is, néhány asszony pedig egy szárított mag-gyümölcsöt árult, melyet koi-nak neveznek. Egy fiatal brahmin fogadott

bennünket és figyelmeztetett, hogy a majom uraknak vigyünk koit. Megfizettük neki a szokásos díjat fáradságáért és ő vett nekünk egy nagy kerek réztállal a száraz magvakból. Erre vele mentünk és ő hangosan kezdte híni a majmokat; hívásában többször említette a koit. Már messziről kíváncsian néztek bennünket a majmok; most azonban a kapukból, a folyosókból, kívülről, a szomszédos házakból, a fákról mindenünnen hozzánk csődültek éhesen vagy legalább jó étvággyal; folyvást röfögtek és szemüket hunyorgatták sebesen.

A szétszórt koi-magvakat mohón fölkapkodták, hajba is kaptak egymással és folyton »hohoho, höhöhö« hangjukat hallatták; néhány vakmerő villámsebesen belemarkolt a tálba. Én is vettem egy marékkal és lehajolva feléjük nyujtottam. Eleinte meghátráltak, de a brahmin biztatására végre a bátrabbak vettek maguknak puha kezecskéjükkel; a nagy hőstett után azonban nagy szökéssel menekültek. Áldozatunkat csakhamar elfogyasztották Hanuman fürge utódai és újra szétoszoltak.

Néhány lépcsőfokon fölfelé haladva, beléptünk a templomba vagy inkább templomcsarnokba. A templom épületét fogja körül e négyszögű oszlopcsarnok, amely igen csinosan van építve vörösbarna homokkőből; külső részén van a zárt fal, belül az oszlopsor. A födetlen tér közepén, amelyet az oszlopcsarnok körülfogott, emelkedett hely volt, és azon egy kupola, amelyet tizenkét oszlop tartott, négy-négy a három homlokzatán; hátul pedig a szentély csatlakozott hozzá.

Igen kíváncsi voltam és reméltem, hogy most majd mindent jó közelről megnézhetek, mert még korán volt és nagyon kevesen voltak a templomban. De úgy látszott, csalódom; mert fönn a kupola alatt nyolc-tíz

brahmin ült vagy feküdt, oly kényelmes semmittevésben és oly közönyösen, sőt nekem úgy tetszett, hogy dacosan tekintettek a belépő idegenekre, hogy már attól tartottam, nem lesznek szívesek hozzánk. Egyikük se mozdult és amelyik bevezetett, az sem segített rajtunk. Nem tudtam, mihez fogjak. De hamar elhatároztam magam ; szép lassan fölmentem a lépcsőn, kísérőm pedig nyomomban jött. Ott fönn még két lépést tettem, megálltam és azt mondtam : »Szalám !« (Béke veletek !) Rögtön talpraugrottak a heverők és karban viszonozták köszöntésemet, udvarias meghajlással és kézmozdulattal. Önérzetüket kielégítettem. Az öregebbek egyike vezetett bennünket tovább. Figyelmeztetett bennünket a kupola közepéről alácsüngő szép diszítésű harangra, amelynek ugyanaz a rendeltetése, mint azé, amelyet Biseszvár templomában láttunk.

Miután megcsodáltuk a harangot és a csarnok faragványokkal elhalmozott oszlopait, egyenesen a szentélyhez vezetett bennünket, amelynek kődiszítményekbe foglalt ajtajában megállhattunk. A szentélyben éppen egy fiatal ember gyónt, akinek igen egyszerű volt az öltözete ; nem volt ugyanis rajta egyéb egy széles övnél. Csak egy turbánnal volt több ruha a brahminon, aki gyónását fogadta. Több lámpást gyujtott meg és egy öt részre osztott bronztartóból az áldozati kanállal különféle fűszereket vetett a lángba. Azután festéket vett elő valahonnan és kis pálcikákat és az ifjunak homlokára festette a föloldozás jelét. Az ifju egy virágkoszorut hozott magával, amilyent már láttunk. Ezt a fejére, azután a nyakára tette a gyóntató. Meghajolva, összetett kézzel áll előtte az ifju ; még egyszer megáldotta, jelet csinált a feje fölött és elbocsátotta. Mi természetesen meg se moccantunk az érdekes szertartás alatt. Mikor vége volt, az öreg

brahmin megmutatta az istenképet. Nevezetes látvány volt! A szentély hátsó falában volt e faragvány. Kivált a szemére figyelmeztettek bennünket, amely sötétkéken ragyogott, villogott. Azt mondták, hogy igen becses zafirból van. Megnéztük még a szentély homokkőből faragott dúsdiszítésű kupoláját is. A brahmin mindent előzékenyen megmagyarázott. Hol laknak a majmok? Különféle helyen, a külső épületek padlásain, de többnyire itt a szent fában. Hatalmas banánfa volt ez, odvas, föl egészen a csúcsáig. Egy riasztó intésére a fa tövénél guggoló majomcsapat fölugrált és fölrohant a fán és odvában, némelyik a legfölső sudárig. Adományunkat köszönettel elfogadták és miután mindnyájan szalámot mondtunk, eltávoztunk.

Azalatt egy csendes eső lehűtötte kissé a levegőt. Délben már a fogadónkban voltunk és délután elbúcsuztunk a szent várostól, ahol még annyi érdekes látnivaló lett volna.

Bombay környéke és a parszik.

A következő két leírás Haeckel Ernőtől, egy híres német természettudóstól való, aki azért utazott Indiába, hogy a természetét tanulmányozhassa.

Bombay lakosságából a legnevezetesebbek közé tartoznak a *parszik,* akik talán ötvenezren vannak ebben a nagy városban; tehát lakosságának körülbelül csak tizenketted részét képezik, mégis okosságuk, szorgalmuk és munkásságuk által igen kitünnek. Az európaiak is minden tekintetben többre becsülik őket a többi indiaiaknál. Azoknak a régi perzsáknak az utódai ők, akiket a hetedik században a hódító mohamedánusok kiűztek hazájukból, mert zoroaszter vallását nem

akarták elhagyni. Először Ormuszba menekültek, onnan pedig Indiába költöztek és szétoszoltak. Mivel csak maguk között házasodnak, nem keverednek össze az indiaiakkal és egy pillantásra is meg lehetne őket különböztetni, még ha nem is viselnének másféle ruhát. A férfiak nagy, erős emberek, arcuk színe sárgás és sokkal izmosabbak mint a hinduk. Bő és hosszú fehér pamutkabátot és nadrágot viselnek, a fejükön meg nagy fekete süveg van, majd olyan, mint egy püspöksüveg. Takarékosak, mértékletesek és többnyire nagyon vagyonosak is.

Bombay leggazdagabb kereskedői közül sokan parszik ; azonkívül igen jó hírük van a parszi vendéglősöknek, hajóépítőknek, gépészeknek és mérnököknek. Azt mondják, hogy igen szép családi életet élnek. A parszi nők is szép magas termetüek, okos és bátor arcuak ; bőrük sárgás, hajuk és szemük koromfekete. Ruhájuk hosszú és egyszerű, de rikító színű : zöld, piros, sárga stb. A gazdag parszik gyermekei gyakran aranyos, ezüstös hímzésű ruhában tesznek sétakocsizást. Sokan szép nyaralókban laknak, szeretik a szép kerteket, úgy hogy sok európai ember is irigyelheti őket. Azonkívül a gazdag parszik dicséretesen érdeklődnek a közügyek iránt ; közülök sokan hasznos és jótékony intézeteket alapítottak, amiért az angol kormány ki is tüntette őket.

Vallásukban leginkább tisztelik a napnak, ez örök tűznek, világosságát és melegét. Azért a tengerparton napkeltekor és nyugtakor sok jámbor parszit találunk, akik állva vagy egy leterített szőnyegen térdelve imádkoznak és hódolattal üdvözlik a felkelő vagy a lenyugvó napot. Soha egy nép istentisztelete se hatott meg engem annyira, mint e »napimádóké« vagy tűzimádóké, mert hiszen mi természettudósok legjobban tudjuk, hogy

mennyit köszönhetünk a nap melegének és világosságának.

A legnevezetesebb szokások közé tartozik a parszik temetkezése. Magasan fönn a Malabar-hill sziklahátán, annak is a legmagasabb helyén, ahonnan egész Bombayt

Indiai köznép.

látni, a parsziknak egy magas pálmákkal és virágos fákkal diszített pompás kertjük van. Ez a temető. Benne hat dakhma van, azaz a »hallgatás tornyai«. Fehér, kerek tornyok ezek, amelyek átmérője 10—15 méternyi; magasságuk sem több. Belül három egyközepű gyűrüre vannak osztva, mint valami színkör;

mindenik gyűrüt küllőirányú falak számos nyílt kamrára osztanak föl. Minden kamrába egy halottat fektetnek, még pedig a legbelső körbe a gyermekeket, a másik körbe a nőket, a legkülsőbe a férfiakat. Mihelyt a fehérruhás temetőőrök a családtagoktól átveszik az ideszállított holttetemet, éneklő papok kíséretében a nyílt kamrák egyikébe teszik és eltávoznak. Csakhamar megjelennek Ormuzd szent madarai, a hatalmas barna keselyük, amelyek sűrü csoportokban ülnek a szomszédos palmyrapálmák koronáin. Mohón rárohannak a nyílt toronyban kitett halottra és néhány perc alatt fölfalják a húsát. Amit a csontokon hagynak, azt hollók serege fogyasztja el. A puszta csontokat később a torony közepén gyüjtik össze.

El nem fogom felejteni azt az alkonyatot, amikor Blaschek asszony és gróf Hunyadi kíséretében a hallgatás tornyainál voltam. A lemenő nap a látóhatárt a forró égöv gyorsan enyésző, csodálatos színárnyalataival árasztotta el, amelynek ragyogását és szépségét sem tollal, sem ecsettel le nem lehet festeni. Keleten hosszú sorban tornyosultak a bíborfényű aranyos szegélyű bárányfelhők; alattuk a Dekán fennsík szélén ibolya színben csillogtak a Bhor-Ghat falai és tornyai. Alattunk pedig a tágas kikötő síma tükrében az égboltozat egész színpompája meglátszott. A vizen túl az erősség palotái sorakoztak a hajók árbocerdeje mögött. Jobbra egészen a Malabar-point szirtes hegyfokáig ért tekintetünk, balra Girgaum sűrün csoportosuló kókuszpálmái rejtették el előlünk a »fekete város« tarka sürgés-forgását. Előttünk a hallgatás tornyai álltak a magas legyezőpálmák között, amelyek koronáin sűrü csoportokban a jóllakott keselyük pihentek; tövükben pedig a fehérruhás parszi-papok. Egy nagy festőnek kellene ezt lefesteni!

Egészen más hely a Cumbala-hill, amelyet másnap reggel látogattam meg. Egy órával előbb keltem föl, mint a nap, és a szürkületben egyedül indultam útnak és a hallgatás tornyain túl egy negyed óra alatt a Malabar-hill legmagasabb északi emelkedésére jutottam, ahol a »Flagstaff« áll. Igy nevezik a magaslaton álló őrtornyot, ahonnan a messzetekintő őr a Bombayba érkező nagy gőzösöket jelzi és két ágyulövéssel jelenti a póstahajók érkezését. A meredek sziklákat részint tüskés bozót, részint datolyapálmák borítják, amelyek alatt számos hindu kunyhó áll szétszórva. Innen nemcsak az egész várost és az öblöt látni, hanem tovább északra Mahim nagy pálmaerdejét is, amely Bombay szigetének északi végén van ; sőt még távolabb Salsette nagy szigete és a szomszédos szárazföld is látszik. Könnyű ködfátyol borította e nagyszerű tájképet, mikor a hegytetőre értem, egy negyedórával napkelte előtt ; azonban alig emelkedett a tündöklő Héliosz a Bhor-Ghat csipkés sziklafalai fölé, eloszlott a köd és csakhamar mindent jól lehetett látni.

Vasárnap reggel, gyönyörű időben, kirándulást tettünk Mahim pálmaerdejébe. A forró égöv alatt már napkelte előtt útnak kell indulni, ha a hűs levegőt akarjuk élvezni ; azért e pompás vasárnap első napsugarai már könnyű kocsinkban találtak bennünket, óriási öreg benyánfák között, a Cumbala-hill tövében. E fügefák árnyékában, néhol egészen elrejtve a légi gyökerek között és a belőlük támadt törzsek között, indiai kunyhók álltak, amelyek családi jeleneteit kocsinkból is láthattuk. Egész családok ültek az útszélen paradicsomi öltözetben és barna bőrüket kókuszolajjal dörzsölték fényesre. Egyúttal szerető testvérek — szülők és gyermekek is — azokat a lassan mászó rovarokat keresgélték egymáson, amelyek hosszú fekete hajukat népe-

sítették ; minthogy azonban a jámbor hindu nem öl meg állatot, az elfogott rovarokat gondosan félretették. Mások hathatósabban segítettek bajukon ; leberetváltatták tőből a hajukat. Sokan az útszéli kis tavakban fürödtek ; mások, mielőtt a fehér köténynt újra fölvették, kényelmesen nyujtózkodtak a fák ágai alatt, vagy fenn az ágakon.

A mahimi kókuszpálmaerdőben még sokkal érdekesebb jeleneteket láttunk. Itt a hatalmas magas törzsekre, mint a majmok, oly fürgén kúsztak föl a toddycsapolók összegyüjteni a pálmabort, amely az éjjen át a fönn fölfüggesztett edényekbe csepegett. Ügyesen másztak egyik fa koronájától a másikéhoz, a fatörzsek között vízszintesen kifeszített köteleken. Mások a nemes banán sárga gyümölcsét szedték és megint mások a reggeli elkészítésével voltak elfoglalva. Nem győztem eléggé nézni a napsugarakkal játszó, széles kókuszpálma leveleket, a szépen hajló törzseket és a tövüknél álló banáncsoportok óriási üde, zöld leveleit. Hát még a sok pompás virág, meg a szebbnél szebb pillangók ! Milyen nagyok, milyen tarkák : mennyiféle alak, mennyi zamatos illat ! Itt-ott csinos, karcsú bambusznád emelkedett lengő csokorban ; és mindenütt náddal fedett kis nádkunyhók voltak szétszórva. Az utakon mindenféle háziállat : sertés, kutya, tyúk és kacsa között nagy feketeszemű meztelen hindugyermekek játszottak, táncoltak kedvesen.

Miután tovább egy óránál keresztül-kasul jártuk a mahimi pálmaerdőt, a közeli tengerpartra akartunk menni. El is indultunk, de a keskeny út két fal között egy nagy pocsolyánál megszakadt. Szerencsére éppen jókor jött a túlsó oldalról egy kétkerekű ökrös szekér ; jókedvűen fölkapaszkodtunk rája és a hindu legény átszállított bennünket ; de kis híja volt, hogy a sárba

nem rekedtünk. Innen csakhamar a homokos tengerpartra jutottunk, amelyet egész hosszában pompás kókuszerdő szegélyez. Itt szép pandanuszcsoportokat láttunk; e pálmák egészen csavarodottak, hajlott törzsük fönt elágazik, mint valami karos gyertyatartó, mindenik águkon egy agaveforma csavarosan forduló levélrózsa van, lenn pedig egy egész csomó légi gyökér támogatja, mintha karókon állna. Az ágak közt mindenütt hatalmas pókhálók voltak kifeszítve; egy szép rajzú óriási pók lakott rajtuk, amelynek teste hat centiméter és minden lába tíz centiméter hosszú volt. Könnyű volt megfogni a csúf állatot, borszeszes üvegemben lelte halálát. Hálója egy méter átmérőjű volt és vastag fonalai majd oly erősek, mint egy cérnaszál. Amíg alant az izgató pókvadászattal voltunk elfoglalva, fönn a pálmák koronáiból, egy csapat rikoltozó zöld papagály kelt szárnyra; itt láttam először vadon e madarat.

Még más meglepetésben is részesültem Mahim homokos partján, amelyet messzire szárazon hagyott a tenger mély apálya. A visszavonuló hullámok pompás kék medúzákat vetettek a partra, nagyobb volt egy lábnál az átmérőjük; mellettük a tüskésbőrű gömbölyű sünhalak (Diodon) hevertek. Magában a tenger homokjában sok mindenféle kagyló és csiga csillogott, amilyeneket azelőtt csak a múzeumokban láttam. Voltak még ott nagy csövesférgek, rákfélék, nagy halak vázai, emberi koponyák és egyéb emberi csontok. Ugyanis az alsó néposztályhoz tartozó hinduk nem égetik el halottaikat, hanem csak a tenger homokjába temetik.

Mire hazaértünk, egészen megtelt a táskám a gyüjtött állatokkal.

Cejlon.*

Nekünk európaiaknak a forró égöv alatt kevés jelenség oly furcsa, mint az, hogy itt sem hajnalban, sem alkonyatkor nincs szürkület. Alig hogy lenyugszik a kék tengerben a ragyogó nap, amely még az imént aranyozta be az egész tájat, máris kiterjeszti szárnyát a fekete éjjel tengeren és szárazföldön. A hajnal, a rózsaujjú Ősz sem sokáig tart itt. Természetesen annál pompásabb a nappal, mihelyt a nap fölkel, első sugaraiban megvillannak a leveleken csüngő nagy harmatcseppek.

Még napkelte előtt szálltunk kocsira és kirobogtunk a városból a mosolygó zöld kertek közé, amelyek bozótos erdővel, rizsföldekkel és parkszerű rétekkel váltakozva mérföldnyire terjednek, egészen a hegység tövéig. Kolombo külvárosai, mint a sziget valamennyi városáé, észrevétlenül vezetnek hosszannyúló, néhol egész órányira terjedő falvakba és minthogy a bennszülöttek kunyhóit nagy közök választják el egymástól, minthogy minden kunyhót a hozzátartozó kert, szántóföld és erdőrész környezi, néhol alig lehet megmondani, hogy hol van a szomszédos falvak határa. Sőt a lapályos partvidék délnyugati sűrü népességű és jól mívelt részén nincs sehol se nagyobb köz a helységek között és azért azt mondhatjuk, hogy Colombótól Maturáig, a déli fokig az egész vidék egyetlen egy messzeterjedő nagy falu, ahol az indiai kunyhók gyümölcsöskertekkel, bozóttal és kókuszerdővel váltakoznak.

E paradicsomi falukertben mindenütt ugyanazt látjuk: Alacsony, barna földből rakott kunyhókat,

* Haeckel.

kenyérfák és mangófák, kókusz- és arékapálmák árnyékában, pizang között mindenféle hasznos növénytől környezve. A nyílt kunyhók előtt padokon hevernek a rest szingálok, kinyujtózkodva élvezik a semmittevést és szemlélik örökzöld környezetüket vagy hajukkal babrálnak. Az utakon mindenütt meztelen gyermekek játszanak vagy a tarka pillangók és a gyíkok után futkoznak. Az élénk utakon számos kisebb egyfogatú és nagyobb kétfogatú ökrösszekér jár; ezek a bennszülöttek legfőbb, szinte egyetlen közlekedő eszközei. Az ökrök a zebu fajhoz tartoznak, púp van a nyakuk mögött. Egy kisfajta zebu van, mely fürgén, jó gyorsan fut. Ló kevés van a szigeten, szamár egyáltalában nincsen. Kutya azonban sok kunyhó körül látható, csúnya, bozontos faj, barnássárga és minden tekintetben hasonlít a sakálhoz. Apró fekete sertések és tyúkok mindenütt vannak, sok helyen hosszúlábú sovány kecskék is; ritkább a juh, a kacsa és a lúd.

Mindenütt ugyanezt látni és még sem unalmas, mert mindenütt másképp csoportosulnak a kunyhók és a forróövi nap csodálatos fénye világít meg mindent. Azonkívül hol a tengerpart tűnik elő, hol egy folyó, távoli erdőség és a kék hegység. De kivált az szép e cejloni alföldön, hogy rajta kertek és erdők, a mívelt föld és az istenadta természet váltakoznak. Néha azt hinné az ember, hogy vad rengetegben van a pompás magas fák között, amelyeket kúszónövények alácsüngő indái lepnek el. Azonban egy kunyhó, mely egészen el van rejtve egy kenyérfa árnyékában, egy kutya vagy sertés, mely a bozótból jön ki és a caladiumlevelek mögött bujócskát játszó gyermekek figyelmeztetnek bennünket arra, hogy egy cejloni kertben vagyunk. Viszont az erdőkben annyiféle fa és virág van, hogy kertnek gondolhatná az ember.

Megnéztem egy ilyen hosszannyúló falu bazárját. Az is olyan csendes, békés, mint az egész tájék. A legfontosabb kereskedelmi cikk a rizs és a körri, amelyek a legfőbb élelmiszerek, azután meg a betel és az aréka, amelyek a legkedveltebb élvezeti szerek. Ezek, valamint más árucikkek szépen ki vannak rakva friss zöld banánleveleken az egyszerű boltokban, amelyeknek egyetlen nyílása ajtó és egyszersmind ablak is. Látni itt rakásszámra kókuszdiókat, pompás banánfürtöket, illatos ananászt és lisztes yams és colacasiagyökeret. Itt-ott óriási, néha 30—50 fontnyi súlyú, kenyérfagyümölcsöt és hozzá hasonló yackgyümölcsöt árulnak. E gyümölcsös boltokhoz, amelyek némelyikét a szingálok szépen földiszítik virágokkal és ágakkal, vonz bennünket a nemes gyümölcs illata; más boltokat azonban messziről kikerülünk, mert rakásban hevernek és ott a friss és szárított tengeri állatok, kivált halak és rákok.

A szingál nép csendes, szelíd természete meglátszik kereskedésükön is. Sem az eladók, sem a vevők nem lármáznak. A pénzt ugyan ők is becsülik, de sokkal kevésbé van rája szükségük, mint a legtöbb más népnek a föld kerekségén. Mert kevés helyen olyan áldott a természet, mint ezen a boldog szigeten. Még a legszegényebb szingál is könnyen megszerezhet annyi rizst, amennyire szüksége van: 20—30 fillér elég egy napra. A szárazföld annyi gyümölcsöt terem és a tenger annyi halat szolgáltat, hogy körrimártás is jut a rizs mellé és egyéb változatosság is telik.

Miért is keserítenék a szingálok életüket munkával? Ott nyujtózkodnak mindenfelé egyszerű kunyhójukban kényelmes nyugalomban vagy csoportosan a földön guggolva beszélgetnek. Ami kevés munkát kis kertjükben végezni kell, azzal hamar elkészülnek,

azután élik világukat. Csendesen, nyugalmasan élnek, hogy szinte megirigyli őket a nyughatatlan európai ember.

Ti boldog szingálok! Nektek nincs gondotok sem a holnapra, sem jövőre. Amire gyermekeiteknek és nektek szükségtek van, az megterem egyszerű kunyhótok körül. Ha nem vettek és nem arattok, akkor is gondoskodik rólatok a jó Isten.

Egy falusi bíró egyszer csaknem megingatta azt a hitemet, hogy a szingálok paradicsomi békében élnek. Ugyanis sóhajtozva panaszkodott, hogy neki van legtöbb dolga a faluban s hogy néha egész nap se győzi a peres ügyeket elintézni. Valóban meggyőződtem róla, hogy majd mindig néhány tucat, sőt néha több mint száz falusi ember volt a helységháza körül, amely nyílt félszer, valamint az iskola is. Azonban megnyugtatott az, hogy — amint hallottam — a legtöbb pör sértésekből, rágalmazásokból, csalásból, de kivált kerti lopásból eredt. A szingálok ravaszkodnak és hazudnak ugyan, de nem erőszakoskodnak; testi sértés és emberölés ritkán fordul elő, rablás és gyilkosság pedig rendkívüli eset.

A táncot és zenét igen kedvelik; de nekünk nem tetszene sem a táncuk, sem a zenéjük. A legfontosabb zeneszerük a dob, amelyet teljes erővel ütnek, azonkívül a nádsíp és egy igen egyszerű vonós hangszer, amelynek csak egy húrja van. Mikor éjjeli szállásomon meghallottam e siketítő szerszámok zaját, a hang után indultam és rendesen egy tűz előtt, pálmacsoport alatt egy csoport barna, meztelen legényt találtam, akik fehér, sárga és vörös vonalakkal voltak bemázolva és furcsa bakugrásokat tettek. Tágas körben sűrű néptömeg guggolt körülöttük és nagy ájtatosan nézte művészetüket. Karácsonytájon, amikor a buddha-

vallásuaknak is újévük van, gyakrabban voltak ilyen esti ördögtáncok és bizonyos vallásos jelentőséget öltöttek. Akkor a főművészek tarka tollakkal voltak földiszítve, két szarvat tettek a fejükre és hosszú farkot kötöttek föl, ami leginkább tetszett a kedves gyermekeknek. Ilyenkor néha nappal is ugrálva és ujjongatva vonultak végig ez ördögök a falun zenekísérettel; éjjel néha nagyon is hangos volt a mulatság.

December 19-én Dena-Pitia falu bírája egy sajátszerű buddha-ünnepet rendezett. Meghíttak engem is és délután ünnepies menetben jöttek értem. Egy egész csapat öreg, kopaszra nyírt, sárga köpenyes buddha-pap fogadott egy óriási szent fügefa árnyékában és csodálatos énekkel kísértek a templomba, amely virágfüzérekkel volt ékesítve. Itt megmutatták nekem az illatos virágokkal diszített nagy Buddha-szobrot és megmagyarázták a fali festményeket, amelyek az isten élete történetének egyes jeleneteit ábrázolták. Azután egy karszékkel kínáltak meg, amely a templommal szemben egy árnyékos banáncsoport alatt volt és megkezdődött az előadás. Öt dobosból és ugyanannyi fuvolásból álló zenekar siketítő zenét kezdett. Két táncos jött elő 12 lábnyi magas falábakon és mindenféle furcsa ugrálást vittek végbe. Ezalatt a bíró feketefürtös leányai pálmabort, cukorsüteményt és gyümölcsöt kínáltak körül. A bíró egy hosszú beszédet intézett hozzám, de sajnos, egy szót sem értettem belőle; azt mégis vettem észre, hogy arról beszél, milyen megtiszteltetés rájuk nézve az én jelenlétem. Körülbelül ugyanazt fejezte ki az a tíz tarkára festett meztelen ördögtáncos, amely trónusom körül bolondosan ugrált. Mikor végre naplementekor elindultam és ökrösszekeremhez mentem, azt láttam, hogy egészen telerakták

Kókuszpálmaerdő Cejlon-szigetén.

a legszebb banánnal és kókuszdióval, amelyet ajándékba, útravalónak adtak e barátságos emberek.

A feketeszemű lányok koszorúkat kötöttek és csinos virágfüzérekkel diszítették föl a kocsimat. Mikor elindultunk, a fürge gyermekek kocsimmal futottak egy darabig, hangosan kiabálva és pálmaleveleket lobogtatva. Nem győztem csodálni e kedvesek gyors futását. Mikor a sötét erdőbe értünk, pálmafáklyát gyujtottak meg és a kocsi előtt futva világítottak az útra. Az út hirtelen fordulatainál néha illatos virágeső szakadt a nyakunkba a bokrok közül és hangos kacagás árulta el az ott rejtőzőket. A fiuk közül egyik szebb volt a másiknál. Az egyik futás közben gyakran megkapta a kocsi rúdját és ügyesen átvetette magát a gyors zebun. Ilyen és másféle játékkal messzire kísértek, míg végre egymásután elmaradoztak a sötét éjjelben. A fáklyákat most számtalan pompás világító bogár és tüzes légy váltotta föl ; mintha csak egészen kivilágították volna a gyönyörű pálmaerdőt. Kellemes emlékekkel telve tértem nyugalomra csendes éjjeli szállásomon.

Azonban a legcsodálatosabb ünnepély, amelyet ittlétem alatt láttam, egy öreg buddha-pap temetése volt, január 13-án. A közönséges embereket itt egyszerűen a kertben temetik el a lakás mögött, vagy pedig a közeli kókuszligetben. A papokat azonban nagyobb tiszteletben részesítik : elégetik. A falu legöregebb és legtekintélyesebb papja halt meg ; azért a főtemplom közelében a kókuszerdőben pálmatörzsekből nagy máglyát raktak. A halottat virágokkal diszített magas ravatalon végigvitték a faluban. Egy csapat sárgaköpenyes fiatal buddha-pap fölment a máglyára, mely körülbelül harminc láb magasra volt fölrakva, úgy hogy a földben gyökerező négy kókusztörzs

képezte a négy sarkát. E négy fa között a máglya fölött egy nagy fehér kendő volt mennyezet gyanánt kifeszítve. Mindenféle szertartás, ünnepi ének és imádság után délután öt órakor nagy dobolás közben meggyujtották a máglyát. A barna néptömeg köröskörül egészen ellepte az erdőt, lehettek néhány ezeren. Nagy figyelmesen nézték a halott elégését, de kivált azt a pillanatot lesték, mikor a mennyezet meggyulladt. A fölszálló forró levegő magasra dagasztotta a fehér kendőt, mint valami hatalmas vitorlát és már egészen besötétedett, mikor a magas lobogó láng megkapta és fölemésztette. Ebben a pillanatban ezerszavú hangos örömriadás zúgott föl a csendes erdőben : az égő főpap lelke most szállt az égbe. Ekkor egyszersmind megkezdődött az ünnepély víg része. Rizslepényt és pálmabort kínáltak körül és hangos, derült mulatozáshoz láttak, mely majd hajnalig tartott az égő máglya körül.

AFRIKA.

A nagy sivatagon túl délre, Szudánban és Dél-Afrikában laknak a *négerek*. Sok áldott ország van ott, hallal bővelkedő nagy folyók és tavak, vaddal bővelkedő rengeteg erdőségek. De vannak termékettlen pusztaságok is és lakatlan sivatagok. Vannak ott szegény bujdosó népek, de gazdag népek is, amelyek falvakban és nagy városokban laknak, a földet mívelik, értenek a mesterségekhez és olyan, amely hatalmas fejedelmet ural. Vannak vad, emberevő népek, vannak harcias népek; amelyek már nagy európai hadseregeket le-

győztek és békeszerető, szelíd népek, amelyek a tengerparti városokkal kereskednek és az európai árucikkeket messze vidékre elhordják a belső népek közé.

Az európai népek mindenütt elfoglalták a tengerpartot ; a belső tájakat pedig keresztül-kasul bejárták a bátor európai utazók. De azért Afrikának még sok olyan vidéke van, amelyet még híréből sem ismerünk.

Kuka és a kanurik.

E leírás Rohlfs Gerhardtól származik, aki igen sokat utazott északi Afrika különböző vidékein.

Kuka, a Bornu birodalom fővárosa, két részből áll, két hosszúkás négyszögből, amelyet egy tíz percnyi szélességű térség választ el egymástól. A nyugati, nagyobbik városrész neve Garfote vagy Billa Futebe, a keleti városrész neve Gergedi vagy Billa-gebide ; a közöttük levő ház- és kunyhócsoportot Ngimsegeninek híjják. Azonkívül köröskörül mindenütt vannak magános házak és tanyák.

Gergedi a kormány székhelye ; ott székel a szultán, ott laknak fiai és testvérei, valamint a birodalom legfőbb tisztviselői és ott van beszállásolva a legtöbb katona és testőr. Garfote inkább kereskedővárosnak mondható ; a tripoliszi, fezzáni, kairói stb. kereskedők lakhelye és falai közt van a főmecset is. Mind a két városrészt körülbelül hat méter magas sánc fogja körül, mely tövénél majd olyan széles mint a magassága. E sáncok kívül egyenesek, belül azonban lépcsőzetesek, hogy a védők könnyen fölmehessenek a lövőrésekhez, mikor ostromlók fogják körül a várost. Garfotenak öt, Gergedinek négy kapuja van.

Kuka nagyon különbözik az észak-afrikai váro-

soktól, mert benne a legtöbb ház néger szokás szerint van építve. A négerek lakása nem is ház, hanem csak kunyhó ; ügyesen van összeállítva vékony ágakból szép kerekre és kúpalakú, hegyes szalmatető fedi, amelyen át nem hat az eső. A kunyhó átmérője ötödfél—hat, magassága három—ötödfél méter. Nyáron, az esős évszakban, tök és dinnye zöld lombjával van befuttatva a fala ; a tető csúcsát rendesen egy, de néha több structojással diszítik. Egy gyékénnyel zárható alacsony nyílás az ajtó ; ablak nincs. A kunyhó belsejében nincs egyéb, mint néhány tökkobak, fazék, bőrszelence, gyékény és néhány széles nádlóca. A sütést-főzést a ház előtt végzik, egy lapos födél alatt, amely védelmet ad eső és nap ellen. Egy néger család lakásához, amelyet fatonnak neveznek, rendesen három-négy ilyen kunyhó tartozik, amelyeket egy közös gyékény vagy agyagkerítés fog körül. A szultánnak, az előkelőknek és az idegen kereskedőknek a házai földből vannak rakva és lapos a tetejük, úgy hogy az eső nem folyhat jól le róluk és azért minden zápor után javítást kívánnak.

Kukában nincsenek tornyok, sem magas épületek és majd valamennyi udvarát és kunyhóját fák árnyékolják ; azért messziről inkább erdőnek nézné az ember, mint városnak. A fák közül kitünnek : A djedja-fa, egy füge-faj, amelynek hosszú léggyökerei és nagy fényes levelei vannak ; a gunda-fa, melynek szép csipkés levelei vannak és lével teli gyümölcsei akkorák, mint egy gyermekfej ; végre az igazi akácia, melynek sárga virágzatai a heliotropéhoz hasonló illatot árasztanak. A fákon természetesen seregesen fészkelnek a madarak. A korna-fa és az akácia ágaira a szövőmadár, e fáradhatatlan, víg énekes függeszti zacskóforma kis fészkét ; néha ötven is van együtt egyetlen egy fán. Szürke vadgalambok búgnak a legmagasabb sudarak között. Az

esős évszakban a Csad-tó partjaitól is ideszállnak a vízimadarak és mindig, éjjel-nappal keselyük lebegnek az utcák és terek fölött. Ezek gondoskodnak arról, hogy Kuka a pestis fészkévé ne váljék ; gyorsan eltisztítanak minden dögöt.

Mind a két városrésznek csak egy széles, meglehetős egyenes útja van, a »Dendal«. Ettől jobbra-balra valóságos útvesztőt képeznek a keskeny, görbe utcák. Kő nincsen, nincs hát kövezet sem ; a száraz évszakban por borítja az utcákat, az esős évszakban pocsolyák, tócsák és tavak lepik el, melyeken néha még lóháton sem lehet átkelni.

A fővárosban reggel nem kelnek korán az emberek. Legelőször vidéki parasztok járják be az utcákat és hangosan kiabálva hirdetik, hogy mit árulnak : »Kiam, kiam !« (Tejet vegyenek !) »Kandágó, kanda-a-a-a-a-go ! (Vajat, vaja-a-a-a-at !) »Ngábbel koki be !« (Tojást !) stb. Minden terhet a fejükön visznek, még a legnehezebbet is ; néger asszonyok és leányok negyven-ötven liter vízzel töltött edényt visznek a fejükön, azért a nyomás következtében a fejük tetején korán kihull a hajuk.

A városi ember, amikor fölkel, gondosan megmossa a kezét és az arcát, és mindig kisöpör ; mert a kanurik sokkal tisztábbak, mint a berberek és az arabok északi Afrikában. Reggeli után munkához látnak. A legtöbb dolgot a szabad ég alatt végezik ; a pamutszövők, nyergesek, fegyverkovácsok, vargák is az utcán dolgoznak : az ajtajuk előtt van a műhelyük.

A keleti városrész tíz órakor a legélénkebb. Akkor a főtisztviselők, a hercegek, a szultán rokonai tüzes paripákon végiglovagolnak a Dendalon, zihálva követik őket gyalog a rabszolgák ; a tanácsgyűlésbe mennek. Az a lovag ott a dús arab öltözetben Aba-Bu-Bekr, a Mai legöregebb fia, de a kastély bejáratánál, mint min-

denkinek, neki is le kell húznia a sárga csizmáját és le kell tennie a selyemturbánját ; mert akárki fia, ha szegény, ha gazdag, csak mezítláb és hajadonfővel jelenhetik meg a szultán előtt ; neki is le kell borulnia, mikor a szultánt üdvözli, arcát a földhöz kell nyomnia és a jobbkezével egy marék homokot kell a tarkójára hintenie.

A tanácsgyűlés körülbelül egy órahosszat tart ; terefere az egész, nem fontos dolgokról, hanem mindenféle csekélységekről beszélnek. Aki a szultánnak melegében hoz valami ujságot, az kedvében jár. Amíg én Kukában voltam, személyem volt beszédük legkedvesebb tárgya. Hogy a fehér ember maga ment a piacra és ezt vagy amazt vette ; hogy a keresztény sétalovaglást tett, senki sem tudja, miért ; egyszóval minden lépésemet figyelemmel kísérték és megbeszélték részletesen, mint valami rendkívüli eseményt. Mikor a gyűlésnek vége van, a szultán rabszolgái óriási fatálakat hoznak a terembe, tele étellel ; hat-nyolc embernek kell vinni egyet ; így vendégeli meg tanácsát a szultán.

Mikor a tanács tagjai hazaoszlanak, az utcák is elcsendesednek ; mindenki visszavonul lakása belsejébe és pihen vagy alszik, míg a forróság nem csökken. Három-négy óra tájban megint más élet kezdődik. Teve-, juh- és szarvasmarhanyájat hajtanak a szűk utcákon végig és megkezdődik a mindennapi vásár, amely estig tart mind a nyugati városrészben, mind a keleti városrész kapuja előtt. Magában a városban is bódékban vagy szabad ég alatt vajat, tejet, aludt tejet, tojást, fokhagymát, földi diót, hagymát, savanyú kenyeret, tyúkot és naponként friss marhahúst árulnak.

Naplementekor eszik a kanurik ebédjüket. Azután összegyűlnek a kukai férfiak a köztereken, ahol egy hatalmas gumifa alatt az ujdonságokról beszélgetnek, az asszonyok meg látogatásokat tesznek.

Vásár Kukában.

Bornu bennszülöttei, a kanurik egészben véve nem csúnya emberek. A legtöbb néger néptől különböznek abban, hogy van lábikrájuk. A férfiak vannak akkorák, mint az európaiak, a nők ellenben sokkal kisebbek. Fejükön jobban meglátszik, hogy négerek, mint a testük többi részén : Hajuk gyapjas, bodor, arcuk kerek, a pofancsontjuk kiálló, ajkuk vastag, csak az orruk nagyobb a többi négereknél : egész lapos orr náluk igen ritka, sőt soknak valóságos sasorra van. Arckifejezésük, kivált a tekintetük jólelküségre, jóakaratra mutat, csak a szemük fehére kissé sárgás. A férfiak símára lenyírják a hajukat, és kopasz agyukra naphosszat rátűznek a forróégövi nap sugarai. Csak a jómóduak tesznek a fejükre fehér pamutsipkát, az előkelők pedig piros fezt. Az asszonyok ellenben gondját viselik rövid hajuknak ; sok apró fonatba fonják, amelyek köröskörül lelógnak vagy pedig hátulról előre álló, sisakforma kontyba vannak kötve.

Szellemi képességeik tekintetében a kanurik nem állnak szomszédjaiknál alacsonyabb fokon ; békés természetüek és azért Bornuban ritkán vannak, vagy talán nincsenek is verekedések és hasonló csúnya szokások. A köznép szép családi életet él és nem egy embernek egész tucat gyermeke van. Az asszony rabszolgája ugyan a férjének és csak akkor becsülik meg kissé jobban, ha már sok gyermeke van, még sem nehezedik vállaira minden munka terhe, mint a többi középafrikai népnél. A kanurik egyáltalában dicséretes kivételt képeznek a négerek közül, akiket méltán vádolnak restséggel és munkakerüléssel. A férj és az asszony közösen munkálják meg a szántóföldet és termésüket vagy egyéb portékájukat együtt viszik vásárra. Az asszonyok megfonják, megszövik a pamutot ; a férfiak a hosszú szövetdarabokat megvarrják ruhának és

gyakran szorgalmasan elborítják kézi hímzésekkel. Egyszóval a bornuiak valamennyi néger nép közül a legszorgalmasabbak és legműveltebbek. És a nép szorgalmát annál többre kell becsülnünk, mert a fejedelmek és az előkelők nem adnak nekik jó példát, sőt ellenkezőleg, lealázónak tartják a munkát és gyalázatnak tartanák, ha gyalog kellene járniok, vagy maguknak kellene a piacon bevásárolniok; hát még a földet mívelni vagy kézimunkát végezni!

A munka mellett azonban az asszonyok gyermekeik ápolását és nevelését sem hanyagolják el. Iskolák csak a legnagyobb városokban vannak; a lányok onnan is ki vannak zárva.

Bornuban már évszázadok óta a mohamedán vallás az államvallás. A fejedelem, az előkelők és a nagyobb helységek lakosai mohamedánusoknak vallják magukat. A népben azonban nem gyökerezett meg a vallás. Még az isten nevét sem tudják mással kifejezni, mint a »kémande« szóval, ami csak annyit jelent, hogy »ur«. Az arab imádságokat a nép nem is érti. Régente egy erdei ördögöt és egy vízi ördögöt tiszteltek; most csak mindenféle babonaságban hisznek.

A bornuiak szorgalmas földmívesek; leginkább gabonát, még pedig cirokot termesztenek. Kuka mellett termesztenek egy kis búzát, de kizárólag csak a szultán számára. Vizenyős helyeken a rizs vadon terem, vagy pedig csak nagyon kevés gondját kell viselni. A főzeléket és hüvelyes veteményt is nyílt mezőn termesztik, nem pedig kertekben. A legkedveltebb főzelékük a majomkenyérfa fiatal, gyenge levele, amely főve a kelkáposztánkéhoz hasonló ízű.

A fatenyésztés Bornuban igen el van hanyagolva. A datolyát, amelyet itt esznek, Kammból vagy még messzebbről, északról hozzák. A bito keserű és kelle-

metlen ízű gyümölcse a datolyához nem is hasonlítható. A fügéjük nem sokat ér ; a tamarindfa és a majomkenyérfa gyümölcsét pedig csak limonádénak lehet használni, mivel a bornuiaknak nincsen cukruk, hogy cukrozva ehetnék a tamarindfa gyümölcsét. Csak a banánnak és a gunda-fának van ízletes gyümölcse, de mind a kettő csupán az ország nyugati határán található. Barth, aki szintén erre járt, a gunda-fát dinnyefának nevezi és külsőleg valóban nagyon hasonlít gyümölcse a dinnyéhez, de egészen más a kedves íze, amelyet nem tudok másképp leírni, mintha azt mondom, hogy a gunda-gyümölcsnek olyan a zamatja, mint a jázminvirágnak az illata. Bornu erdeiben azonban sokféle vad gyümölcsfa van ; ha gondjukat viselnék és nemesítenék őket, akkor valószínüleg többnyire élvezhető gyümölccsel jutalmaznák a munkát.

A bagirmik háboruja a gaberik favárai ellen.

A következő szomorú eseményt Nachtigal nevű híres német utazó beszéli el, aki olyan helyeken járt, ahol előtte európai ember nem járt.

A gaberik, akiket a bagirmii fejedelem megtámadt, pamutfáik biztos magaslatára vonultak vissza és rá sem hederítettek a bagirmik szép vagy fenyegető szavaira. Abu Szekkin, aki tapasztalásból tudta, hogy tehetetlen ezekkel a légi várakkal szemben, megérkezésem után nemsokára éjjeli összejövetelben tanácsot és támogatást kért tőlem és másnap ajándékul küldte az egyik feleségét. Én eleinte nem értettem, hogy nem tudnak elbánni oly ellenséggel, amely fára menekül. Április 14-én újra megpróbálták őket erőszakkal meghódolásra kényszeríteni ; akkor én is velük voltam és

meggyőződtem arról, hogy társaim csakugyan rosszul vannak támadásra fegyverezve.

Éjfél után egy órakor megszólalt a hosszú kürtök egyike, amelyek a fejedelem jelvényeihez tartoznak; a tábor előtt összejöttek mindazok, akik részt akartak venni a zsákmányolásban; nem jöttek katonás pontossággal, de egy fél óra mulva indulhattunk. Először délkeleti, azután déli irányban haladtunk. Amennyire a sötétségben láthattam, eleinte Broto szántóföldein mentünk keresztül, azután fátlan síkságon, melyen a fű is kevés volt, utána bozótos erdő következett és végre Kimre vetései. Mire a nap fölkelt, az erdő előtt, az üldözöttek természetes vára előtt álltunk. A környék talaja termékeny fekete agyag volt, itt-ott tócsák csillogtak és elefánt-ösvények szelték a mezőt. A szántóföldeken már sarjadzott az új vetés, pedig még kevés eső volt ebben az évszakban. Az erdőből itt-ott füstfellegek száltak föl, amelyek a távolabb lakókat figyelmeztették a veszedelemre és azt bizonyították, hogy közeledésünket már észrevették.

Mielőtt az erdőbe léptünk, a fejedelem szemlét tartott a serege fölött, amely itt lassanként összegyülekezett. A bagirmik és rabszolgáik együttvéve ötödfélszázan voltak, köztük körülbelül hatvan lovas, melyek nagy része a vattapáncélba volt öltözve; a gyalogosok fegyvere lándzsa és kés volt, némelyek pajzsot is hordoztak. Ugyanannyi pogány kísért bennünket, de lovasság nélkül. A fejedelem megállította a sereget, egy sötét posztóval bevont két arasznyi pálcát, mint egy vezéri botot vett a kezébe, azután egy rabszolgától egy legyezőforma jelvényt vett át, amely szintén posztótokban volt, és a sereg előtt föl-alá vágtatva lebegtette. E szertartás után, mely egy bátorító beszédet helyettesített és amelynek eredetét sem a fejedelem, sem más

nem akarta vagy tudta megmondani, és miután a jelvényeket újra tokba tették és megőrzés végett egy rabszolgának adták, megindult a tömeg és beléptünk az erdőbe.

A tisztásokon itt is szántóföldek voltak és gyönyörű helyen álltak pompás fák árnyékában a népesség szétszórt kunyhói, amelyek most el voltak hagyatva. Ahol még nem pusztultak el — mert már hetek előtt átköltöztek lakosaik magas harci lakásukba — elragadó kedves tájkép tárult föl előttünk. Ez egyszerű, de csinos szalma- és agyagkunyhók körül bársonyos pázsit zöldelt, hatalmas lombos erdei fák nyujtották föléjük ágaikat, amelyek között az emelkedő nap sugarai belopódzkodtak e csendes, barátságos zugokba.

Csakhamar megláttuk azokat, akiket üldöztünk és akik látszólag a legnagyobb lelki nyugalommal nézték biztos magasságból esküdt ellenségeik közeledését. Magasra emelkedik a többi fa fölé az Eriodendron; úgy látszik, csakis ezen a fán tartózkodnak veszély idején. Valóban nagyon alkalmas lehet ez a fa erre a célra. Igen magas; keményfájú törzse egyenes, mint egy gyertyaszál; ágai küllősen mennek szét, több emeletben és azonfölül csaknem vízszintesek. Az alsó emeletet, amely még nagyon közel van az ellenséghez, rendesen használatlanul hagyják. A második emeleten a szomszédos vízszintes ágakra rudakat tesznek keresztben, úgy hogy egy emelvény keletkezik, arra tartós, vastag szalmafonatot erősítenek és ráépítik hajlékukat. Ez rendesen egy kis kunyhó; abban tartják a gabonát is, a vizeskorsókat és a házieszközöket (például famozsarakat, amelyekben a lisztet készítik) és még a háziállataikat, kecskéjüket, kutyájukat, tyúkjaikat is fölviszik magukkal. Ez emeleten fölül, gyakran magán a törzsön, egy ágakból és szalmából font erős kosár van,

A fejedelem egyik feleségét ajándékba küldi Nachtigalnak.

amelyben egy vagy két ember elfér ; olyanforma, mint egy árbockosár. A fán levő emberek benne tartják fegyverkészletük legnagyobb részét. A főharcos vagy a főharcosok ebben a kosárban vannak, amelynek oldalai körülbelül egy méter magasak ; onnan röpítik le ártatlan nádnyilaikat és készen tartják a késüket meg a lándzsájukat arra az esetre, ha az ellenségnek sikerülne az első emeletre jutni. A fák nagysága vagy terjedelme szerint egy vagy több család lakik rajtuk. Éjjel, amikor nem kell támadástól tartaniok, ha szükséges, leereszkednek a lakók vízért és gabonáért, amelyet elrejtett vermekben tartanak. A föl- és leszálláshoz egyszerű létráik vannak vékony póznákból, indás növényekből és növényi rostkötelekből összekötözve.

Részünkről szó sem volt valami tervszerű, közös támadásról. Mikor a lakott fákkal szemben álltunk, a legtöbben nem tettek egyebet, mint hogy fenyegetve lóbálták lándzsájukat és nagy óvatosan betakarták magukat pajzsukkal vagy akinek nem volt, a félig szétrombolt kunyhók szalmafonatának darabjaival vagy erősebb gyékényekkel. Mások az erdőben szanaszét kószáltak, abban a reményben, hogy talán valami lennrekedt kecskére, kutyára vagy egy pár tyúkra bukkannak, vagy egy gabnásvermet találnak, vagy egy embert, aki szerencsétlenségére leszállt a fáról és a támadástól meglepetve, talán nem érhette el menedékhelyét. Ez a nagy sereg egész tehetetlen volt. Százával állták körül a fegyveres emberek az egyes menedékhelyeket ; szavakkal és taglejtésekkel fenyegetődztek, de nem volt bátorságuk a támadásra, mert tudták, hogy amíg fegyveres védője van a fának, az első támadók okvetetlenül elvesznek. A fákat levágni, ledönteni nem volt eszközük és a közönséges fegyverek nem értek a védőkig. Voltak ugyan a fejedelemnek puskával fegyverzett

Bagirmi csapat.

rabszolgái, de egyik sem volt képes a puskáját jól tartani, célozni és találni. A gyilkos fegyvert minél messzebb tartották testüktől, mihelyt tüzelni kezdtek ; így hát legföljebb saját társaik élete volt tőlük veszedelemben. Még leginkább sikerülhetett az ostromlóknak tűzzel szétrombolni a fán lakók szalmafonadékát, miáltal a védőknek följebb kellett vonulni a fára és így lassanként bevehették az erősséget. Ahol a támadók eléggé védve voltak a védők fegyverei ellen és baj nélkül fölmászhattak az első emeletre, hosszú póznákra kötözött égő szalmacsomóval próbálták fölgyujtani a kunyhót és az »árbockosarat«. De ritkán sikerült ez és ha már valahol meg is gyulladt a szalma és a fa, a védők könnyű szerrel eloltották vízzel.

Már nem igen féltettem a mi szegény ellenfeleinket, amikor egyszerre csak éppen az én szolgáim által fordulni kezdett a sorsuk. Almász és Hammu részt vettek a küzdelemben, amely nekik csak vadászati élvezet volt és sem olyan veszedelmes, sem olyan fárasztó nem volt, mint más vadászat, sőt még nagyon ügyesnek sem kellett lenniök, mert a cél állandó volt. Ez elvakult emberekre nem hatott az, hogy gyáva embertelenségükön fölháborodtam ; tekintélyemnek itt vége volt, mert ők ezt vallásos dolognak tartották, amihez egy keresztény nem ért. Éppen nem sajnálták az »átkozott pogányokat«, mint a gyöngytyúkot lelőni, hiszen nem akartak meghódolni egy mohamedán királynak és az izlam törvényeinek ! Ha szerencsére Almász nem lett volna középszerű, Hammu pedig igen ügyetlen lövő, akkor e napon a szerencsétlen kimrék közül sokan életükkel lakoltak volna azért, hogy túlságosan bíztak a pamutfáikban.

Ott voltam, mikor az első áldozat elesett. Egy fáról, amelyen több család lakott, egy magastermetű ifju

Az egyik favár ostroma.

harcos egyre-másra röpítette alá ártatlan nádnyilait és lehetőleg pajzsával és a kosár oldalával fedezte magát. Néha egészen fölegyenesedett, üldözőit haragosan megfenyegette az öklével, csúfolta őket és megvetését fejezte ki; bátorító kiabálással feleltek neki a közellevő asszonyok. Egyszer, mikor így fölegyenesedett, Almász golyójától találva, szó nélkül rogyott vissza. Csakhamar halálos sebet kapott a fának egy másik védője is, aki még följebb egy kihajló ágon ült; néhány másodpercig görcsösen kapaszkodott az ágba, azután holtan bukott alá a magasságból. Erre iszonyú jelenet támadt. A mi embereink rárohantak a holttetemre és egy perc alatt szétvagdalták és szétszaggatták. Nem is a bagirmik voltak a legdühösebbek, hanem pogány szövetségeseik, akik az áldozatnak némileg törzsrokonai voltak és nemsokára maguk is így járhattak. Egy harmadik védő, az utolsó férfi azon a fán, szintén megsebesült; összeszedve minden erejét, családostul fölmászott a fa sudaráig és ott hallgatagon megkapaszkodott, vére pedig hosszú vonalban csorgott alá a fatörzs szürke kérgén. Csak most mertek a gyáva üldözők a fára mászni. Csakhamar leadogatták vagy ledobták a kecskéket, a kutyákat és a tyúkokat, alávetették a halottat és a sebesültet, hogy alant álló vad társaik kegyetlenül széttéphessék és egyenként lerángatták az asszonyokat, a gyermekeket és egy öreg embert. Akik élve maradtak, egy szót sem szóltak; nem kiabáltak, nem panaszkodtak. Kétségbeesett megnyugvással hagyták magukat összekötözni; védőjüket és hazájukat elvesztve, gyászos rabszolgaságba mentek.

Egyetlen egy fát a puska segítsége nélkül lassanként megmásztak és így mintegy bevették; de azon csak egy harcos férfiu volt, aki látta a szomszéd fának szerencsétlen végét és nyilván elvesztette bátorságát.

Miután a támadóknak sikerült kunyhóját fölgyujtani, magasabbra vonult és ott néhányan lándzsával támadták meg, míg mások az ágak közé rejtőzködő asszonyokat és gyermekeket fogták meg. A férfiut megsebesítették, levetették és ha még élve jutott le, ott lenn a gyilkos csapások következtében kilehelte életét. Mikor ezt két tizennégy-tizenöt éves fia a fáról látta, a legfölső sudárra és ágra másztak; mikor üldözőik már csaknem elérték őket, kétségbeesetten leugrottak a mélységbe. Azt hittem, megszakad a szívem ez iszonyú látványtól, behunytam a szemem; mikor újra körültekintettem, emberi tetemek helyett csak alaktalan tömegeket pillantottam meg. E barbárok néhány pillanat alatt levágták áldozataik fejét, kitépték beleiket, szétvagdalták, szétmarcangolták őket.

Végre megtalálták azt a fát, amely Kimre fejedelmének a menedékhelye volt. Egy alsó emeleten sűrün össze volt zsúfolva az aprómarha, mely kíváncsian és ártatlanul tekintett alá a kerítés mögül. A fővédő kosarából nagy ügyességgel távoltartotta a támadók gyujtószerszámait és az ellenséget, amely, az eddigi rendkívüli sikertől fölbátorodván, fölmászott az első emeletre, bámulatos óvatossággal megakadályozta a továbbnyomulásban. A fejedelem két feleségével és négy gyermekével, három hatalmas ág elágazásánál ült és onnan röpítette gyenge nyilait. Ami puskaporuk és golyójuk a bagirmiknak még volt, erre a fára pazarolták, de szerencsére nem nagy sikerrel, pedig a fejedelem és családja nem igen volt fedezve. Mikor az ifjabb harcost sikerült megsebezniök és a fölsőbb részekbe visszavonulásra kényszeríteniök, a bagirmik is följebb akartak mászni. A fejedelem azonban egy pillanatra sem ijedt meg, hanem állását megtartani iparkodott, bármily kétségbeesettnek látszott is az. Az asszonyo-

kat és a gyermekeket a puskatűz közepette följebb küldte. Pedig nem volt könnyű dolog, mert a gyermekek kicsinyek voltak; mindegyiket külön kellett fölvinni az anyjának, míg a bátor férj lándzsával tartotta távol az ostromlókat. De előbb-utóbb bizonyosan ők is szerencsétlenül jártak volna, ha a mi embereink puskapora el nem fogyott volna. Csupán kézi fegyverekkel megostromolni a fát, habár csak egy ember védte, veszedelmes lett volna az első támadóknak; egyikük sem akarta életét kockáztatni egy kecskéért, egy kutyáért vagy egy kis gyermekért. Igy hát a fejedelem és családja nagy örömömre megmenekült.

A bagirmiknak még sohasem sikerült így a támadás; azért a nagyszerű eredménnyel igen meg voltak elégedve és déltájban félbenhagyták a vadászatot. A legtöbb favárat meg sem támadták. Visszaindultunk Broto felé, amelyet este értünk el. Az én viselkedésem nem nagyon tetszett a bagirmiknak, akik nagyon csalatkoztak abban a reményükben, hogy majd segítek nekik. A vállamon volt hátultöltő karabélyom, de sem magam nem lőttem, sem másokat nem hagytam vele lőni. Szomoruságomban nem titkoltam utálatomat kísérőim gyáva kegyetlensége fölött és nem igen okosan beszéltem, ha számbavesszük védetlen helyzetemet. Később hallottam, hogy az üldözöttek nem méltatták kellőleg az én békességemet. Sőt ellenkezőleg, azt hitték, hogy az én ártatlan messzelátóm, amelyet lakásuk felé irányoztam, igen előmozdította a támadók ügyét; pedig láthatták, hogy semmi hatása sem volt. — Egyébiránt a nap eredménye egy félszáz rabszolga volt, nem pedig a kimréi nép meghódítása. Azok elköltözködtek szép erdejükből egy keleti szomszédos faluba, Kariatuba, amelyet egy sánc véd a támadások ellen.

A rabszolgák sorsa.

Bagirmiban * jól sikerültek a rabszolgavadászatok és tanyánk aggasztó módon megtelt rabszolgákkal. De minél inkább szaporodtak és minél bajosabb volt őket eltartani, természetesen annál inkább csökkent az értékük. Az öregebb férfiakat olyan áron vették, ami a kukai vásáron tíz-húsz koronát ért volna. Az öregebb asszonyokat, akiket jobban lehetett munkához használni és akik mindig engedelmesebbek a férfiaknál, harminc koronáért adták, és a fiatal lányok is legföljebb csak kétszerannyiba kerültek. Fiatal gyermekeket, akikről tudták, hogy nem bírnak jól gyalogolni, majdnem ingyen lehetett kapni; e hat-nyolcéves gyermekek ára sohasem volt több egy közönséges bagirmi vagy bornui ingnél, amely Kukában körülbelül négy-öt koronába került.

Csak kevés rabszolga volt védve a nap sugara és a mindennapi eső ellen. A rossz időjárás, a nagy embertömeg csoportosulása, a rossz táplálék, az elveszett boldogságukon való szomorkodás és a jövőért való búsulás csakhamar annyira elgyengítette és elbátortalanította a rabszolgákat, hogy nem voltak képesek a betegségeknek ellenállani. Egész Szudánban tudják, hogy a messze déli tájakról való rabszolgák, kivált fiatalok, gyakran kapnak bélbajokat, amelyek könnyen járvánnyá fajulnak. A tanyánkban uralkodó szomorú viszonyok között el se maradhatott az ilyen állapot és csakhamar járvány keletkezett, amelynek sokan áldozatul estek. Minthogy a szegény betegek vagy gyengeségük miatt nem hagyhatták el a tanya környé-

* Nachtigal.

két, vagy uruk akadályozta őket, hogy esetleg szökési kísérletet ne tehessenek, mind nagyobb lett körülöttünk a szemét. Uruk kunyhója közelében sekély gödröt vájtak maguknak és ide-oda csoszogtak, amíg járni tudtak. Azonfölül a társaikkal össze voltak láncolva. Vaslánc nem volt, hanem friss bőrökből hasított, összecsavart széles szíjak, amelyek bizonyos közökben nyakgyűrüt képeztek és minden egyes rabszolgát az egész sornak kísérni kellett. Ha egy beteg annyira kimerült már, hogy képtelen volt menekülni, akkor kiszabadították a nyakát a láncból; de akkor már rendesen mozdulni sem tudott a helyéről, ott maradt, míg meg nem halt. Akkor az emberi kegyetlenség szerencsétlen áldozatát kivitték a kerítésen kívül és ott hagyták az esőnek és napnak, a saskeselyüknek és hiénáknak. Képzelhető, lassanként hogy megromlott a levegő a tanyánk körül.

Valóságos megváltás volt hát, mikor végre visszafelé indultunk Bornuba. Első nap talán hat óráig mentünk nyugat-északnyugati irányban. Délelőtt többnyire homokon jártunk, amelyet sok helyen víz borított; déltájban azonban a Ba Ilihez közeledtünk, és tágas, fátlan, mocsáros réteken haladtunk keresztül, amelyek többé-kevésbé összeköttetésben voltak az említett mocsaras vizekkel; fáradságos út volt ez. Még két óráig mentünk, míg egy terjedelmes elárasztott lapályhoz nem értünk; láttuk, hogy aznap már nem tudunk vele megbirkózni, hát nem is mentünk tovább.

Ezalatt rabszolgáink nyomorusága mindinkább fokozódott. Minduntalan elmaradoztak a betegek és őrt állt mellettük az uruk, kezében ostorral vagy kegyetlen csapásokkal hajtotta őket vissza a karaván-hoz. Ha végre a szerencsétlenek egészen kimerülve összeroskadtak, a kétségbeeséstől egészen érzéketle-

Utazó rabszolga-karaván.

nekké váltak és a legkegyetlenebb verés sem volt képes őket fölkelésre bírni, akkor lelkemben szinte szerencsét kívántam nekik, mert azt hittem, hogy ott hagyja őket a gazdájuk, akinek különben is csak terhére vannak. Itt hazájuk közelében, ahol oly dús természet környezi őket, erdeik árnyékában talán meggyógyulhatnak, ha elmaradnak beteg társaiktól és nem kell éhséget szenvedniök és a vándorlás fáradalmait tűrniök. Ah, szomorú tapasztalataim dacára még mindig nem tudtam, hogy milyen gonoszak az emberek! Mikor szolgámnak, Hammunak, mondtam, hogy a hátrahagyott betegek a gonosz bánásmód dacára is boldognak érezhetik magukat, kinevetett és azt mondta, hogy a legközelebbi alkalommal nézzem csak meg, hogy mi történik velük azután. Nemsokára azután láttam, hogy az egyik bornui útitársam hiába vesződik egy fiatal, beteg rablánnyal, aki nem tudott fölkelni; megnyugvással tovább nyargaltam, de hirtelen eszembe jutott Hammu megjegyzése. Visszafordultam tehát és azt láttam, hogy útitársam, aki különben igen jólelkű ember volt, éppen véres kését tisztította. A fiatal rablány ott hevert a lábánál, elmetszett nyakkal és fölvágott erekkel. Én úgy megborzadtam, hogy szinte kővé váltam, a gyilkos pedig, mintha mindez igen természetes volna, így szólt: »Úgy bizony, te keresztény; ezekben a kutya pogányokban nem lakik sem hűség, sem hit, szerezni sem lehet rajtuk.« Igy tudtam csak meg, hogy milyen szomorú sorsuk van azoknak, akik végképpen kimerülnek. Ha az embervadászok már nem reménylik, hogy áldozatuk életének hasznát veszik, akkor legalább a haláluknak akarják hasznát venni. Valóban a szerencsétlenek közül nem egynek volna bátorsága a legkegyetlenebb, sőt életét veszélyeztető büntetéseket kiállani azért, hogy szabadonbocsássák és hazájába visszamehessen; de

Falusi élet Bagirmiban.

meggyilkolt társaik intő példája a lehető legnagyobb erőfeszítésre készteti őket. Szomorú a sorsuk, kétségbe vannak esve családjuk és szabadságuk elvesztése miatt és igen félnek attól, ami ezután fog velük történni. De annál inkább ragaszkodnak az életükhöz, annál inkább remélnek, mert többnyire fiatal nők és gyermekek. Az iszonyattól megmerevedtem. Tudtam ugyan, hogy azok a karavánok, amelyek Bornuból északra vonulnak, néha elhagyják rabszolgáikat a lakatlan sivatagban, ha azok egészen kimerülnek és nincs teve, amelyen tovább lehetne őket vinni és talán jobb is a szegényeknek a kés által gyorsan meghalni, mint lassanként éhen, szomjan veszni a forró napban. A sivatagban azonban nem láttam e szörnyüséget és annál inkább föllázított itt a védetlen, félholt emberek higgadt lemészárlása. A testi fáradságnál és veszedelmeknél jobban fáj az utazónak az, hogy ilyen embertelenséggel szemben teljesen tehetetlen.

Sok európai utazó ír le ilyen borzasztó jeleneteket. De már megszünik a rabszolgavadászás, mert ahova csak eljutnak a művelt népek, mindenütt megakadályozzák.

Csónakutazás a Binuén.

Akumtól a Binuéig még ötórai útunk volt.* Minthogy az úton nincsenek kutak, elhatároztam, hogy nem a forró napon, hanem éjjel teszem meg az utat ; azért csak tíz órakor este indultunk el.

Délnyugati irányban mentünk és csakhamar magas erdőbe értünk, amelyben hallgatagon haladtunk egymás nyomában. Azután megint nyílt mezőre jutottunk,

* Rohlfs.

végre egy keskeny erdőbe, melynek fái oly sűrü lombuak voltak, hogy a holdsugár nem bírt köztük áthatolni; hogy el ne maradjunk egymástól ebben a koromsötétségben, egymás kezét fogva, tapogatództunk előre, nyomról nyomra. Egyszerre csak előttünk ragyogott a méltóságos nyugalommal haladó folyamnak ezüstös tükre; itt folytak előttünk Közép-Afrika egyesült vizei a Níger felé és azzal tovább a nagy oceánba. Egy hang sem zavarta az éjjeli csendet és mi is nesztelenül nyujtóztunk el a puha parti homokon, aludni a piros hajnalig.

Mihelyt megvirradt, fölkeltünk. Éppen szemközt, körülbelül 800 méternyire a parttól, volt Loko szigete a folyamban. Az ottani révészek már észrevettek bennünket és átjöttek értünk néhány csónakkal, azaz kivájt fatörzzsel, melynek szélessége és mélysége nem volt több egy harmad méternél. Aránytalanul nagy díjat 3200 csigát (öt korona) követeltek az átszállításért; mit tehettünk volna, bele kellett nyugodnunk. Odaát a révnél kíváncsi néptömeg várt bennünket és kiabálással, kérdésekkel ostromolt, alig hogy átértünk. Sokáig tartott, míg megértethettük velük, hogy nem értjük a nyelvüket. Végre megértették, hogy én nem vagyok arab, tehát nem vagyok gyermekrabló, hanem a lokojai fehér emberek testvére; erre egy kunyhóba vezettek bennünket és étellel is elláttak. Loko a bal parton levő nagy városhoz, Udjehoz tartozik, a básze négerek fővárosához. A sziget és a város közötti keskeny folyamág a kikötő. Négy kilométer hosszú és fél kilométer széles a sziget, mely öt méternyire emelkedik a víz tükre fölé, amikor kis víz van, nagy vízkor azonban egy-két méter magasan borítja a víz. Ilyenkor lakosai — lehetnek ezeren — szétszedik kunyhóikat, amelyek sátorszerűen csak kákából meg gyékényből vannak összeállítva, és átköltözködnek a száraz-

földre. Csak néhány révész marad ottan, cölöpökre állított kunyhókban.

Legelső gondom volt most csónakot bérelni a továbbutazásra. Egy keskeny csónakért Lokótól Imaháig 10.000 csigát kértek, sőt mikor megigértem, hogy előre lefizetem a díjat, megelégedtek 8000 csigával (tizenkét korona), ami nem volt nagy díj a drága révpénzhez képest. Megalkudtunk hát és megegyeztünk, hogy másnap reggel indulunk. Csak egy bajon kellett még segíteni: nem volt több pénzem 3000 csigánál; elefántcsontért itt nem adnak semmit, portékám pedig már nem volt egyéb egy posztótakarónál. Úgy segítettem a bajon, hogy eladtam a ruhánkból, ami nem volt igen szükséges és annak az árával kiegészítettem az összeget.

Délután a kunyhómban meglátogatott a galadima, Loko kormányzója. Nagyon megtetszett neki a forgópisztolyom és gyengéd célzásokat tett, hogy mennyire szeretné, ha az övé lehetne; megelégedett azonban végre más tárgyak híján egy törülköző kendővel is, amelyet azért vásároltam, hogy megmutathassam, Európában mit tudnak a bennszülött takácsok csinálni.

Egész nap iszonyú forróság volt. Végre olyan rettenetes zivatar tört ki, amilyent még a forró égöv alatt is alig értem meg. Szinte megrendült az egész sziget. A szárazföldről átsodort sűrü porfellegek összevegyültek a viharkavarta esővel. Egy szélroham elkapta a kunyhónk gyenge gyékényfödelét; más kunyhók még roszszabbul jártak vagy egészen feldőltek. Több óra hosszat csillapodás nélkül dühöngött a zivatar, amely rettentő hírnöke volt a közeledő esős évszaknak. Mikor végre az éjjel elmult, a fölkelő nap föltárta a pusztulás képét; minden ember a feldőlt kunyhók fölállításával bajlódott. Ezáltal indulásunkat óráról órára halogatni kellett.

Csak délután három órakor jöttek el embereink a kibérelt csónakkal. A parton sok kíváncsi ember gyűlt össze, akik látni akarták elutazásunkat. »Utazzál szerencsésen, fehér ember! — békében, fehér ember! — Üdvözlünk keresztény!« kiabálták utánam. A csónak, amelyre szálltunk, szintén csak egy kivájt fatörzs volt, mint a révcsónak, csakhogy kissé nagyobb volt: tíz méter volt a hossza, fél méter a szélessége, egy harmad méter a mélysége, a fája pedig alig volt 7—8 centiméternél vastagabb. A gazdája azt mondta, hogy elbír tíz embert holmistól. Elefántcsontomat és a málhámat letettük a közepére, magunk meg eloszlottunk a két végére; elől fölvontam a brémai lobogót, hátul állt a kormányos lapátjával. Szélesebb csónakot is kaphattam volna, de nem bérelhettem, mert többet kértek érte, mint amennyim volt.

Eleinte gyorsan vitt bennünket a szél; de mikor már a szigetet nem láttuk, lassabban haladtunk előre, sőt néha ellenkező áramlatok és a szembefuvó szél annyira tartóztatott, hogy alig mozdultunk. Néha-néha homokzátonyra került a csónak; akkor mindnyájunknak ki kellett szállni és segíteni, hogy tovább mehessünk. A partok, amelyeken sűrü lombozatú fák állnak, három-négy kilométernyire vannak egymástól, de sok helyen összeszorítják a folyamot a szigetei, amelyek közül néhányat olajpálmák, mangrovék és majomkenyérfák borítottak. Az éjet egy homokzátonyon töltöttük, amely meglehetős magasan állt ki a vízből. Egész nap nyugat felé vitt a folyam.

Másnap napkelte előtt öt és fél órakor mentünk tovább. Jelentéktelen kanyarulatokat leszámítva, egyenesen folyik ezen a helyen a folyam, mindig nyugatra, kissé észak felé. A balparton a zöld erdők lombja közül mindenütt előkandikáltak a négerkunyhók hegyes tetői.

A jobb part, úgy látszik, kevésbé népes ; itt majmok ugráltak ágról ágra és tarka énekesmadarak gyönyörködtettek. Sajnos, nem voltam oly hangulatban, hogy egészen élvezhettem volna a nagy folyam gyönyörű táját, mert alig hogy elindultunk Lokóból, heves láz támadt meg, mely egészen elgyengített és érzéketlenné tett.

Több ízben láttunk háromméteres krokodilusokat a homokzátonyokon sütkérezni, de ha közeledtünk, a vízbe buktak. Habár húsuknak erős pézsma-szaga van, a négerek megeszik, valamint nyalánkságnak tartják a tojását is, amely akkora, mint egy lúdtojás.

Aznap sok megrakott és üres csónakkal találkoztunk, amelyek egy parti faluba mentek vásárra, vagy pedig onnan jöttek. A legtöbbön egy kis tűz égett, amely csakis arravaló volt, hogy az utazók nagy rézpipájukra rágyujthassanak és minden csónakban volt egy fazék bum, a négerek kedvelt részegítő itala. A mi kormányosunk minden csónaknál megállt, akárhánnyal csak találkoztunk, hogy fekete komáival kissé fecseghessen és pipázhasson. Délután négy órakor egy jó barátjával találkozott, egy koto-négerrel, a folyam balpartján levő közeli Amara helységből. Vele különösen sok beszélni valója volt, bele kellett hát nyugodnom, hogy Amarában kikössünk és aznap ne is menjünk tovább. A helység fejedelme meghítt, hogy vacsorázzak az ő lakásában ; de én oly gyenge és lázas voltam, hogy nem bírtam a partra szállni ; erre madidit és szárított halakat küldött, én egy skatulya gyujtóval viszonoztam az ajándékát. Hogy a lakosság tolakodó kíváncsisága ne zavarjon, este áteveztünk a jobb partra és ott töltöttük az éjet.

A Binué vize többnyire zöldesen csillog a partján levő erdőktől, de tulajdonképpen színtelen, tiszta és

nincs rossz íze. Rendkívül sok benne a hal, még pedig mindnyája jóízű és kevés tüskéjű. Minthogy nemcsak a parti és a szigeti lakosoknak, hanem a belső vidék népességének is messze földön hal a főtápláléka, sokan és sokféleképpen foglalkoznak halászattal. Halásznak szalmából font, csapóajtós kosarakkal, amelyet alkalmas helyeken a part közelében a vízbe tesznek, tölcséres, zsákforma és parti hálókkal, horoggal és szigonnyal. Rák is van elég, de árulni nem láttam.

Reggel hat órakor indultunk el Amarától. Délután három órakor értünk Imaha állomásra, ameddig a lokói csónakot kibéreltem. A város előtt a folyamban egy hosszú sziget van. Szép, lombos erdő borítja, amelyben seregesen tanyáznak a páviánok és másféle majmok.

Mihelyt bejelentették Imaha fejedelmének megérkezésünket, elküldte néhány emberét, hogy segítsenek kirakodni és a málhát vinni. A szárazföld felől falak és árkok védik a várost ellenséges támadások ellen.

A város tízezer lakosa a koto-néger törzshöz tartozik. Mindnyájan kivétel nélkül ruhában járnak és furcsa, hogy éppen a nők arcukat, mellüket, karjukat, lábukat, egy szóval egész testüket valami finom agyaggal téglavörösre kenik. Azonban ritka és drága lehet ez a pirosító, mert csak a gazdag nők használják ; a szegények természetesen nagyon irigylik őket ezért.

Másnap délelőtt tiszteletemet tettem a fejedelemnél. Tágas négyszögű helyet foglal el a lakása, amely több hosszúkás négyszögű kunyhóból áll ; holott a város többi kunyhóinak közönséges kerek formája van. A legnagyobbikban fogadott Simmege, aki teljesen független fejedelme Imahának és a szomszédos falvaknak. Sok fegyvere és puskapora van és azért kis országa függetlenségét meg tudja őrizni. Azonfölül iparkodó

és okos kereskedő. Az egész környékből ő küldi az elefántcsontot Lokojába, alattvalóinak pedig szigoruan megtiltotta az elefántagyarak, kivált a nagyobbak, vásárlását s eladását. Az elefántcsont áráért európai árucikkeket vásárol, amelyekkel kereskedést űz a belső tájakon. Átadtam neki utolsó elajándékozni való holmimat, az eddig megtartott posztótakarót, amelyért viszont egy üveg pálinkával ajándékozott meg. Az elefántagyarak között, amelyeket mutatott, tíz volt olyan nagy, amilyent azelőtt még sohasem láttam.

Éppen másnap akart útnak indítani egy hajórakományt és örömest fogadtam el ajánlatát, hogy ez alkalommal menjek Lokojáig. Mikor látogatásom befejezése után az elfogadó kunyhóból kiléptem, talán húsz fiatal nő állt az udvarban, akik közelről akarták megnézni a fehér embert. Valószínüleg a fejedelem feleségei vagy lányai voltak, mert mindnyájan a drágalátos pirosítóval voltak befestve.

Másnap délben szálltunk Simmege szállítóhajójára. Egy deszkákból összeállított valóságos csónak volt, amelyben talán harminc ember elfért volna ; de úgy látszott, mintha jó öreg volna és nem volt nagyon bizalomkeltő az állapota. Egy jó halom elefántcsonton kívül másféle termékkel is meg volt rakodva. Tizenöten voltunk a csónakon, köztünk öt evezős vagy inkább lapátos, mert evező helyett e négereknek széles lapátjuk van, amely nincsen megtámasztva a csónak szélén, hanem csak szabad kézzel használható. A folyamtól nyugat-délnyugati irányban sodortatva, legalább kétolyan gyorsan ment csónakunk, mint a lokói. Imahán alul a partok kevésbé erdősek és kevésbé népesek is. Csak ritkán láttam vízben álló halászkosarat, amely eddig oly gyakori volt. Ellenben több víziló és krokodilus mutatkozott itt és halak seregesen, amelyek láb-

nyira kiszöktek a vízből és néha jó messzire körülluszkálták a csónakunkat. Este hét és fél órakor megálltunk egy szigetnél, éjjeli pihenőre. Itt vettem csak észre, hogy két rabszolga is volt velünk, egy éltes asszony és egy serdülő gyermek ; egy fához kötötték a szerencsétleneket, hogy meg ne szökhessenek a sötétségben a gazdájuktól. Napkelte előtt elhagytuk a szigetet és ugyanazon irányban, ugyanolyan gyorsasággal haladtunk tovább, mint az előbbi napon. Most megint több falut és kunyhót láttunk mind a két parton és csónakunkról többször partra szálltak a kereskedők vásárt csapni a lakossággal. Maga a folyó is igen megélénkült ; víz ellen és víz mentében számos kisebbnagyobb csónak járt, amelyek többnyire tarka kis lobogókkal voltak diszítve ; majd mindegyikről a nyílt tűz füstje szállt fel ; a tűznél pipára gyujtottak vagy főztek a bennszülöttek és föléje aggatták rudakra a fogott halakat, megfüstölni.

Éppen délben tizenkét órakor értük el azt a helyet, ahol a Binué a Nigerbe szakad, amelynek a medre itt összeszorul és csak félolyan széles mint a Binué. Rézsút szemközt, a Niger jobbpartján, körülbelül egy órányira az összefolyáson fölül van Lokoja. Türelmetlenül vártam már, hogy oda érjünk ; de türtőztetnem kellett magamat, mert még hosszasan időztünk egy helységnél, amely a két folyó közötti fok végén áll.

Végre Lokoja kikötőjébe értünk. Mihelyt az ott horgonyzó két európai hajót megláttam, teljes erőm és rugalmasságom visszatért. Eddig alig bírtam fölülni fekvőhelyemen, most alighogy a csónakunk orra a partot érte, *egy* ugrással künn termettem.

A Niger fölfedezése.

Mungo Park művéből való a következő elbeszélés, aki a XVIII. század végén a londoni tudományos afrikai társaság megbízásából utazott Szudánban. A legnevezetesebb utazók közé tartozik. Második utazásában a négerek üldözték, úgy hogy életét vesztette.

Mikor Dulinkibuba értem, hallottam, hogy útitársaim tovább mentek ; de a lovam már olyan fáradt volt, hogy lehetetlen volt őket követnem. A falu bírája, mikor fölszólítottam, adott egy ital vizet. Ezt pedig itt a bőkezübb vendégszeretet zálogának szokták tekinteni és azért nem kételkedtem, hogy a nap fáradalmai után jó vacsora és nyugalmas álom fog felüdíteni ; de szerencsétlenségemre egyikben sem volt részem. Az éjszaka esős, zivataros volt, a bíró bőkezüsége pedig csak egy ital vízre szorítkozott.

Másnap reggel (1796 július 20-án) újra megpróbáltam, nem kaphatnék-e valami ételt a bírótól, de hasztalan, sőt mikor rabasszonyainak egyikétől kértem, aki éppen gabonát mosott a kútnál, szintén tagadó feleletet kaptam. Azonban mikor a bíró kiment a mezőre, a felesége egy marék lisztet küldött nekem ; azt vízzel kevertem és megittam reggelinek. Nyolc órakor elindultam Dulinkibuból és déltájban néhány percre egy nagy tanyánál álltam meg, ahol a fellahk egy kis tejet adtak. Két néger ment innen Szegóba ; én nagyon örültem, hogy velük utazhatom ; mindjárt útnak indultunk. Négy órakor megálltunk egy kis falunál, ahol az egyik néger egy ismerősével találkozott, aki meghítt bennünket valami nyilvános mulatsághoz, amely sokkal rendesebb és tisztességesebb volt, mint közönségesen lenni szokott. Nagy bőkezüen osztogattak egy aludt tejből

Nigervidéki négerek.

és lisztből készült ételt és az ő gabnájukból főzött sört; a nők is a társaság közé vegyültek, amit Afrikában itt láttam először. Nem volt tolongás, mindenki kedvére ihatott, amennyit akart; rendesen bólintottak egymásnak és mikor az edényt letették, azt mondták »borka« (köszönöm). Úgy látszik, a férfiak is, meg a nők is kissé mélyen néztek a kancsóba, de azért korántsem kezdtek veszekedni.

Ezen túl több nagy falun haladtunk keresztül; engem mindenhol mórnak néztek a négerek és mulattak rajtam, mikor látták, hogyan hajtom a lovamat magam előtt.

»Mekkában volt«, mondá az egyik, »láthatjátok a ruháján.« Egy másik azt kérdezte, beteg-e a lovam. Egy harmadik meg akarta venni. Bizonyosan még a rabszolgák is restelték, hogy velük utazom. Mikor besötétedett, éjjelre megállapodtunk egy kis faluban, ahol nem nagy árért, egy gombért élelmet vettem magamnak és gabonát a lovamnak. Itt hallottam, hogy másnap korán meg fogom látni a Nigert, amelyet a négerek Jolibának, azaz a nagy víznek neveznek. Az oroszlán itt igen közönséges; naplemente után nemsokára bezárják a kapukat és senkit sem bocsátanak többé ki. Az a gondolat, hogy holnap meglátom a Nigert, no meg a szúnyogok zummogása egész éjjel nem hagyott aludni. Már napkelte előtt nyergeltem és útra készen voltam, de várnunk kellett a vadállatok miatt, míg a kapukat ki nem nyitották.

Éppen vasárnap volt Szegóban és az utak tele voltak emberekkel, akik különféle eladni valót vittek a városba. Négy nagy falun mentünk át és nyolc órakor megláttuk Szego fölött a füstöt. Mikor a városhoz közeledtünk, szerencsésen utólértem előbbi útitársaimat. Egy réten lovagoltunk keresztül és éppen, mikor körültekintve, a

A szegói fejedelem palotája.

folyamot kerestem, egyikük fölkiáltott: »Geo affilli«, nézzétek, ott a víz! Előre néztem és végtelen örömömre megláttam küldetésem nagy célját, a méltóságos Nigert, amint a reggeli napsugaraktól tündökölve, kelet felé folyt; olyan széles ott, mint a Themse a Westminsternél. A partjához siettem, ittam a vizéből és forró hálaimát bocsátottam a mindenség urához, aki legalább eddig szerencsés sikerrel koronázta fáradságomat.

Azon, hogy a Niger keletre folyik, nem csodálkoztam; habár, mikor Európát elhagytam, még nagy bizonytalanságban voltam effelől és inkább azt hittem, hogy nyugatra folyik. Ugyanis akárhányszor tudakozódtam e folyamról, a legkülönbözőbb néger népeknél is azt a világos és határozott feleletet kaptam, hogy kanyarodik ugyan, de mégis egészben véve a fölkelő nap felé folyik.

Szego, a bambarrák fővárosa, amelyhez most értem, voltaképpen négy különböző városból áll. Ezek közül kettő, Szego-Korro és Szego-Bu a Niger északi partján, a másik kettő, Szego-Szu-Korro és Szego-Szih-Korro, a déli parton van. Mind a négyet magas sáncok veszik körül; a házak agyagból vannak építve, négyszögletesek és lapos tetejüek, néhány kétemeletes és sok fehérre van meszelve. Ezenkívül minden városrészben mór mecsetek vannak. Az utcák szűkek ugyan, de mindenesetre elég szélesek ebben az országban, ahol a kocsit híréből sem ismerik. A városnak körülbelül harmincezer lakosa lehet. A bambarrák királya állandóan Szego-Szih-Korróban székel. Sok rabszolgája van alkalmazva a révnél és a királynak szép jövedelme van abból a pénzből, amit ezek a révészek kapnak, pedig egy ember átszállításáért csak tíz kauri csigát kell fizetni. A csónakok igen furcsán vannak készítve; két kivájt fatörzsből vannak összeillesztve, még pedig nem a szé-

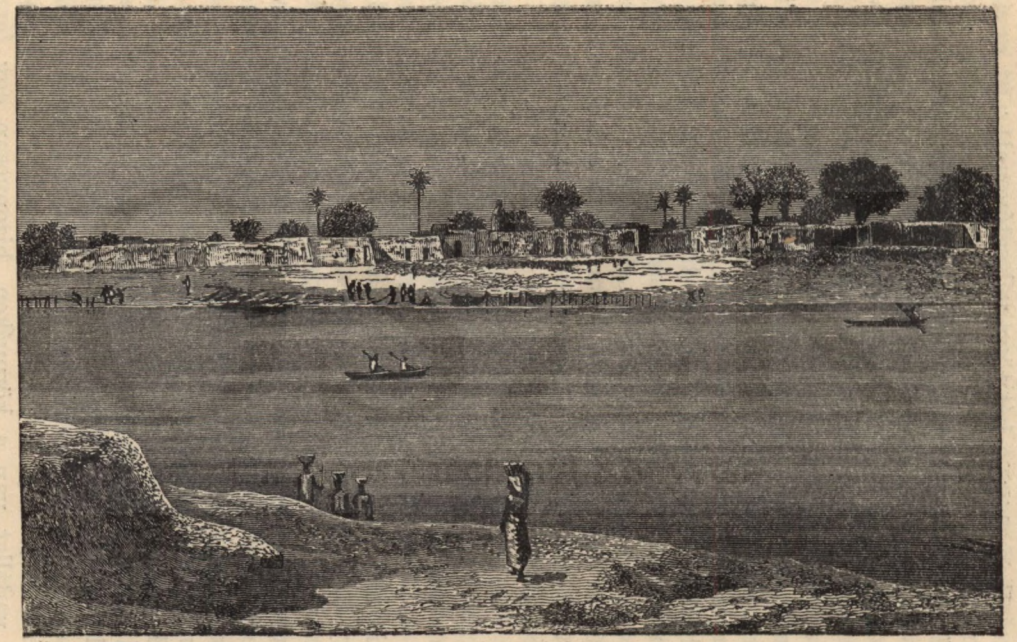

A Niger.

les oldalukkal, hanem úgy, hogy a csónak közepén keresztben megy a két törzs választóvonala ; az egyik törzs a csónak elejét, a másik a csónak hátulját képezi, emiatt hosszaságukhoz képest igen keskenyek ; fődélzetük, árbocuk nincsen. Mégis elég téresek ; láttam egyet, amely négy lovat és több embert szállított át a vizen. Mikor mi a révhez értünk, már sokan vártak az átszállításra ; néma csodálattal bámultak engem és igen megijedtem, mikor néhány mórt vettem köztük észre. Három helyen volt rév és a révészek fürgék, szorgalmasak voltak ; de a nagy néptömeg miatt nem kelhettem át azonnal. Leültem hát a folyam partjára és vártam, míg rám kerül a sor. Csodáltam e nagy várost, a vizen járó csónakok sokaságát, a nép tolongását, a nagy, megmívelt környéket ; mindez olyan műveltségről és jólétről tanuskodott, hogy egészen meglepett itt, Afrika közepén.

Már két órája vártam és még mindig nem juthattam át. Ezalatt azonban azok, akik átkeltek, hírül vitték Manszong királynak, hogy egy fehér ember vár a folyónál az átszállításra, aki őt látni akarja. Erre rögtön egyik főemberét küldte át hozzám, azzal az üzenettel, hogy nem bocsáthat színe elé, amíg nem tudja, hogy mért jöttem országába, és engedelme nélkül ne merjek a túlsó partra menni ; menjek abba a faluba, amely amott látszik, maradjak ott éjjelre, reggel majd megtudom, hogy mit tegyek azután. Ez igen elszomorított ; de mit tehettem volna, elmentem a mutatott faluba, ahol még az a szégyen is megesett velem, hogy senki sem akart a házába fogadni. Mindenki csodálattal és félelemmel nézett rám, és egész nap étlen kellett ülnöm egy fa tövében. Az éjszaka sem igérkezett jónak ; szél kerekedett, mely heves záport jelentett és minthogy sok vadállat van a környéken, bizonyosan egy fára

kellett volna másznom és az éjet az ágak között töltenem. Naplemente felé, mikor éppen készülődtem, hogy így töltöm az éjet és lenyergeltem a lovamat, hogy kedvére legelhessen, egy asszony jött az úton a mezei munkától hazafelé; megállt, megtekintett, kikérdezett, hogy mi járatban vagyok, nagyon megsajnált, fogta a nyergemet meg a kantáromat és azt mondta, hogy kövessem. A kunyhójába vezetett, mécset gyujtott, gyékényt terített a padlóra és azt mondta, hogy éjjel itt maradhatok. Mikor észrevette, hogy igen éhes vagyok, egy jó halat hozott elő, féligmeddig megpirította a forró hamun és nekem adta vacsorára. Mikor így a szerencsétlen idegen iránt a vendégszeretet legsürgősebb követelményeinek eleget tett, a gyékényre mutatott tiszteletre méltó jótevőm és azt mondta, hogy nyugodtan alhatom; most hítta asszonyi társait, akik mindeddig szinte megkövülve álltak körülöttem. Elővették orsójukat és pamutot fontak az éj nagy részén át. Munkájukat énekkel könnyítették; az egyik dalt bizonyosan csak most csinálták hirtelenében, mert én rólam szólt. A fiatal nők egyike énekelt, a többi azután karban követte. A dallam szelíd és panaszos volt, az ének pedig szó szerint így hangzott: A szél süvöltött, esett az eső — a szegény fehér, fáradtan, csüggedten jött és leült, a mi fánk alá. Nincs már anyja, aki tejet adna neki, nincsen felesége, aki gabonát törne neki mozsarában. Kar: Sajnáljátok e fehéret, nincs anyja neki stb., stb. Bármily jelentéktelennek lássék is ez, az én helyzetemben rendkívül megható volt és e váratlan jóság annyira fölizgatott, hogy nem tudtam a szememet lezárni. Reggel a mellényemen levő utolsó négy rézgomb közül kettőt odaadtam a jó asszonynak: egyébbel nem mutathattam a hálámat.

Udzsidzsi.

Ezt a néger várost egy híres utazó, Stanley írja le, akit két nagy angol hírlap szerkesztősége küldött Afrikába egy másik híres utazó, Livingstone fölkeresésére. Meg is találta olyan vidéken, ahol ő előttük még sohasem járt fehér ember.

Udzsidzsi régi arab kereskedelmi telep. Az arabok ideépítették egészen a kék Tanganyika-tó partjára az ő tembáikat, melyek agyagból rakott erős, tágas, lapostetejű házak, hűvös pitvarral, amely elől nyitva van. Szép pálmák, dinnyefák, granátalmafák és pizangok ága-lombja emelkedik föléjük kellemes ellentétben az arab városrésznek, Ugoynak, szürkésbarna falaival, kerítéseivel és házaival.

Ugoytól északra van Kavele, a négerek városrésze. Ebben vannak a vangvanáknak, a vanyamvéziknak és az arabok rabszolgáinak négyszögű és kúpos kunyhói; közöttük számos guinea-pálma emelkedik, amelynek aranyszínű dióiból a vadzsidzsik a pálmaolajat sajtolják; sűrü banán- és pizangligetek is vannak köztük, amelyekből itt-ott egy karcsu dinnyefa nyúlik ki magasan.

Ugoyban van a vásártér, amely egy tágas, nyílt hely a tóparton. Itt vannak a partra húzott nagy arab csónakok, amelyek felső széle erős tekfadeszkákkal van magasbítva, úgy hogy mélységük körülbelül egy és kétharmad méter. Ez otromba hajók legtöbbjén hátul födélzet van a kapitány számára és elől is van egy emelvény.

A vásártérről látni a tavat, amelynek súlyos, habtarajos hullámai szüntelen, szakadatlan mély morajjal

Vásár Udzsidzsiban.

gördülnek a partnak. A tónak mindig nyugtalan, fodros tükrén túl egészen a Goma hegység sötét tömegéig ér a tekintetünk; hatalmas hegyei a háttér felé mindinkább elmosódnak.

Már a reggeli szürkületben megélénkül a vásártér. A környék faluiból az asszonyok lisztet, édes burgonyát, yamsgyökeret, az olajpálma gyümölcsét, banánt, dohányt, paradicsomot, ugorkát és sok másféle terméket hoznak kosarakban a vásárra; azonkívül cserépedényt és pombét, meg pálmabort nagy tökkobakokban.

A férfiak szárított vagy friss halakat, húst, kecskét, cukornádat, hálókat, kosarakat, dárdához és íjhoz való fát, háncsszövetet árulnak. Uhhából naponként hoznak gabonát, kölest, szezámot, babot, szárnyasokat, kecskét, szélesfarkú juhot és vajat; Uvincából sót, más kerületekből elefántcsontot, rabszolgákat, kendert, vasszerszámokat, tojást, mézet, rizst. Mindenki naponként ugyanazon a helyen ül; sokan kis kunyhót is állítanak pálmalevelekből, hogy védve legyenek a tüzes napsugarak ellen. Az eladók és vevők tömegei között más csoportok is járnak-kelnek, amelyek messze vidékről jöttek a kereskedés e központjába, rabszolgákat és elefántcsontot becserélni. Minden alkunál oly hangosan kiabálnak, ahogy csak tudnak; szinte siketítő a lárma.

Pénz helyett szövettel fizetnek; van kék kaniki, fehér merikáni és kék meg vörös csíkos vagy kockás szövetek, amelyek többnyire amerikai és angol gyárakból valók; csak kevés származik Maszkatból vagy Kütsből. Az apróp énzt azonban a szofi helyettesíti, azaz másfél centiméter hosszú fekete-fehér üveggyöngyök. Egy szem ilyen gyöngyöt maszárónak hívnak; az a legkisebb pénzegység. Húsz maszáro zsinórra fűzve egy khete; egy kheteért egy rabszolgát két napra el

lehet látni táplálékkal, egy mgvanát csak egy napra. Más gyöngyfajokat, mint a vörös szamiszamit, apró kék, barna és fehér mutandát csak levonással fogadnak el.

Azért a vásáron körüljárnak olyan emberek, akik egy zacskó szofit hordoznak magukkal és a vásár kezdetén váltanak vele a vásárlóknak, a vásár végén pedig csekély haszonnal újra visszaveszik. Délután újra kezdődik a vásár, de akkor már nem oly élénk, mint reggel.

Gyakran vannak veszekedések. Ha a vevő valamit drágának tart, az eladó meg nem akar engedni, akkor az alku rendesen verekedéssel végződik. Kivált a vangvanák mindig készek buzogányokkal megrohanni a bennszülötteket, mert mindenütt tömegesen csődülnek össze egymás segítségére. Azonban minden vadzsidzsi vagy vangvana biztos lehet benne, hogy igazságot szolgáltatnak neki, ha a szabályszerű csekély díjat letéve, az arab gyarmat kormányzójához vagy valamelyik városrész előljárójához fordul.

Mégis egy európai ember nincsen közöttük nagy biztonságban, amit némely esetből lehet következtetni. Megtörtént egyszer, hogy egy arab kereskedő rabszolgája meg akart gyilkolni egy fiatal arabot, Bana Makombét, mert e büszke ifju megvetőleg a lábával rúgta őt meg. Csak könnyű sebet ejtett rajta ; mégis rögtön összecsődült az egész rokonság és bosszut követelt a kiontott vérért. Százával rohantak elő a vadzsidzsik és meg akarták támadni Abdulláht, a rabszolga gazdáját. Abdullah csak néhány emberével állt az izgatott tömeggel szemben, nyugodtan és szelíden akart velük beszélni, bebizonyította, hogy egy részeg rabszolga okozta a verekedést. Mégis ítéletben mondták ki, hogy ő felelős a rabszolgáért és el kell vesztenie a jobb kezét.

Nagynehezen sikerült neki rábírni a kormányzót, hogy elégedjék meg a bűnös rabszolga fejével.

Ha ilyen fogalmuk van a jogról, milyen könnyen kerülhet egy európai ember hasonló helyzetbe. Ha embereit kissé fölhevíti a pombe vagy a maramba, könnyen megeshetik, hogy sebet ejtenek egy arabon vagy mgvanén ; akkor az európai vagy életét vesztené, vagy pedig rögtön menekülnie kellene embereivel.

Udzsidzsi királya efféle ügyekkel nem törődik. Egy félreeső hegységi faluban székel és fő embereivel szedeti be az adót. Ő maga sohasem jön Udzsidzsiba. Babonás félelem tölti el a tó miatt : azt hiszi, meghalna aznap, amelyen a tavat meglátná.

Már hajnalban megélénkül Udzsidzsi, de nem az araboktól. Azok bágyadtan és tétlenül töltik a napokat. Fecsegéssel, udvarias látogatásokkal, imádsággal töltik az időt ; alig néhány órát foglalkoznak kereskedelmi ügyekkel és apró házidolgokkal. Nem hiába, hogy mindnyájan olyan testesek és nehézkesek.

Livingstone és Stanley találkozása Udzsidzsiban.

Következőképpen írja le maga Stanley Livingstonenal való találkozását. Az egész művelt világ csodálkozott azon, hogy olyan messze földön, annyi idegen nép között meg tudta találni, akit keresett.

Előkészítettek arra, hogy két óra mulva meglátom a Tanganyikát ; azt mondja a vezetőm, hogy egy meredek hegy csúcsáról fogjuk megpillantani. Izgatottságomban majdnem sírva fakadtam ; de türelem, előbb mégis látnunk kell. Előre rohanunk, lélekszakadva föl a hegyre, hogy a nagy látvány valamiképpen el ne fusson előlünk. Végre a csúcson vagyunk, de nem látunk sem-

Livingstone és Stanley találkozása.

mit. Még egy kissé tovább kell mennünk ; ott van, ott van az ezüstcsík. Alig látom a fák között, — de végre igazán itt van a Tanganyika és azok ott Ugoma és Ukaramba kékes-fekete hegyei. Egy szörnyű nagy sík, egy ragyogó ezüst ágy — fölötte fényes kék mennyezet — redői kék hegyek, rojtjai pálmaerdők ! A Tanganyika ! Hurrá ! Embereim örömriadással felelnek angolszász kiáltásomra, mintha a nagy erdők és a hegyek is részt vennének örömünkben. »Mondd Bombay szolgám, ezen a helyen álltak Burton és Speke, mikor a tavat először meglátták ?«

»Uram, nem tudom bizonyosan, de azt hiszem, itt volt ezen a tájon.«

A hegy nyugati lejtőjén leereszkedtünk Liucsé völgyébe. Körülbelül tizenegy óra tájban elérjük a folyó partját szegélyező matetesűrüséget, átgázolunk a tiszta vizen, elérjük a túlsó partot, kilépünk a sűrüségből és előttünk vannak a vadzsidzsik kertjei csodás növényzetükkel. Nem is tudok mindent jól megnézni. Egész izgatott vagyok, mióta a szép pálmákat, a csinos zöldséges kerteket és fekete matetenáddal kerített kis falvakat látom.

Gyorsan sietünk tovább, hogy előbb ne érjen a hírünk Udzsidzsiba, mint mi magunk. Megállunk egy kis pataknál, azután fölfelé haladunk egy kopár dombsor lejtőjén ; a számtalan között ez az utolsó, amelyen át kell mennünk. Csak ez akadályoz meg bennünket abban, hogy a tavat egész hatalmas nagyságában ne lássuk. Fölérünk a tetejére, elérünk a nyugati szélére és — előttünk ötszáz lépésnyire van Udzsidzsi pálmaárnyalta réve. Ebben a nagy pillanatban elfelejtjük azt a számtalan mérföldet, amelyet bejártunk, azt a sok-sok hegyet, amelyet megmásztunk, a sok erdőt, amelyen áthatoltunk, a sűrü bozótot, amely úgy meg-

kínzott, a forró sós mezőket, ahol talpunk majd elégett, a perzselő tüzes napot és azt a sok veszedelmet és fáradalmat, amelyen immár túl vagyunk. Mindennek vége van! Itt a nagy óra!

Álmaink, reményeink, sejtelmeink beteljesedtek! Szívünk, lelkünk a szemünkben van, mikor a pálmák közé tekintünk és ki akarjuk találni azt a kunyhót, azt a házat, amelyikben a szürkeszakállú fehér ember lakik, akiről egy malagaraci hírt adott.

»Bontsátok ki a lobogót és töltsetek!«

»Ay Wallah, ay Walla Bana!« válaszolják készségesen.

»Egy, kettő, három. Tüzelj!«

Majd ötven puska dörög egyszerre, mint valami ágyútelep. Majd meglátjuk mindjárt, milyen hatása van az alattunk elterülő békés tekintetű helységre.

»Vezető, most tartsd föl magasan a fehér ember lobogóját, a zanzibári lobogó maradjon a hátsó csapatnál. Ti többiek pedig sűrün menjetek együtt és tüzeljetek folyton, amíg meg nem állunk a vásártéren vagy a fehér ember háza előtt. Sokszor mondtátok, hogy érzitek a Tanganyika halainak a szagát; most én is érzem. Itt lesz halatok, sörötök és hosszú pihenéstek. Előre!«

Még száz lépésnyire sem mentünk és máris láttuk ismételt lövéseink hatását. Tudtára adtuk Udzsidzsinak, hogy egy karaván jön és százával özönlöttek elénk az emberek. Már a zászlóról tudták, hogy karaván vagyunk, de általános bámulatot keltett az amerikai zászló, amelyet magasra tartott az óriási Aszmani, akinek ma folyton mosolygóra állt a szája. Mikor azonban közelebb értünk, sokan megismerték a zászlót; eszükbe jutott, hogy Zanzibár kikötőjében látták azt, az amerikai konzul házán és sok hajónak az árbocán. Csak-

hamar elkezdték kiabálni: »Bnidera kizungu!« Egy fehér ember lobogója! »Bnidera Merikáni!« Az amerikai lobogó!

Azután körülfogtak bennünket a vadzsidzsik, vanyamvézik, vangvanák, varundik, vaguhkák, vamanyémák és arabok és szinte megsiketítettek bennünket kiabálásukkal: »Yambo, yambo, bana! yambo, bana! yambo, bana! Minden egyes emberemet külön üdvözölték.

Még tán háromszáz lépésnyire voltunk Udzsidzsitól és már sűrü néptömeg vett körül bennünket. Egyszerre csak jobbfelől valaki odaszól nekem angolul: »Jó reggelt uram.«

Elcsodálkoztam, hogy ennyi fekete ember között hallom ezeket a szavakat; gyorsan megfordultam tehát, hogy lássam, ki az. Egy egészen fekete, de jóképű, derült arcú ember állt mellettem, hosszú fehér ingben, göndör hajára turbán volt csavarva amerikai vászonból. »Hát te ki vagy?«

»Én Zuzi vagyok, doktor Livingstone szolgája«, mondá mosolyogva, hogy kilátszott fényes fogsora.

»Micsoda? Doktor Livingstone itt van?«

»Igen, itt van.«

»Ebben a helységben?«

»Igen, ebben.«

»Bizonyos?«

»Hogyne volna bizonyos; éppen tőle jövök.«

»Jó reggelt, uram!« mondá egy másik.

»Halló«, feleltem, »még egy van itt?«

»Igen, uram.«

»Hogy hínak?«

»Dzsuma vagyok.«

»Dzsuma vagy, Vekotáni barátja?«

»Igen.«

»Egészséges a doktor?«

»Nem, nem igen jól érzi magát.«

»Hol volt olyan sokáig?«

»Manyuémában.«

»No Zuzi, most fuss a doktorhoz és mondd meg neki, hogy jövök.«

Livingstone lakása.

»Igen, uram« és futott, alig érte a lába a földet.

Most kétszáz lépésnyire voltunk a falutól. A néptömeg mindinkább növekedett s majd elzárta útunkat.

Lobogókat húztak föl és a bennszülöttek között arabok és vangvanák tolakodtak felénk, hogy üdvözölhessenek; mert ők minket hozzájuk tartozóknak tekintettek. Mindnyájan igen csodálkoztak és azt kérdezték: »Hogy kerültök ide Unyanyembéből?«

Csakhamar jött vissza futva Zuzi és a nevemet kérdezte. Mondta a doktornak, hogy jövök; de az úgy elcsodálkozott, hogy nem akarta elhinni és mikor a nevemet kérdezte, Zuzi zavarba jött.

Azonban, amíg Zuzi nálam járt, a doktornak hírül vitték, hogy csakugyan egy fehér ember az, akinek a puskái durrogtak és a zászlói látszottak. Az udzsidzsii arab nagy urak: Mohamed bni Száli, Szaid bni Madzsid, Abid bni Szuliman, Mohamed bni Gharip és mások a doktor háza elé gyűltek, a doktor pedig kiállt a tornácra a dolgot megbeszélni és megérkezésemet várni.

Azalatt a csapat eleje megállt; a vezető kilépett a sorból és magasra emelte zászlaját, Szelim meg így szólt hozzám: »Látom a doktort. Óh, milyen öreg ember! Egészen fehér a szakálla.« Én pedig — mit adtam volna azért, ha egyedül lehettem volna a vadonban egy percig, hogy valami bolondságot csinálhattam volna, hogy lecsillapíthattam volna izgatottságomat, melyen alig birtam uralkodni. Hevesen dobog a szívem; de érzelmeimet még az arckifejezésemmel sem szabad elárulnom; ez csökkentené a méltóságot, amelyet egy fehér embernek ilyen rendkívüli körülmények között tanusítania kell.

Azt tettem hát, amit a legméltóságosabbnak tartottam; félrelöktem a tolongókat és hátulról a néptömeg eleven sövénye között előrementem, míg az araboktól képezett félkörbe nem jutottam; ott állt a szürke szakállú fehér ember. Amint hozzá közeledtem, észrevettem, hogy halványnak és bágyadtnak látszik, hogy szakálla ősz, kékes sipkáján kopott aranyzsinór van, piros ujjasmellény, szürke nadrág az öltözete. Szerettem volna hozzárohanni, de a csőcselék közepette ahhoz gyáva voltam. Szerettem volna a nyakába

borulni ; de nem tudtam, hogy ő, mint angol, hogyan fogad majd. Azt tettem tehát, amit a gyávaság és az álbüszkeség ajánlott, hozzá léptem, levettem a kalapomat és így szóltam :

»Azt hiszem, doktor Livingstone.«

»Igen«, mondá barátságos mosolygással, kissé megemelve a sipkáját. Föltettem a kalapomat, ő meg a sipkáját, kezet fogunk és hangosan így szólok :

»Hálát adok az Istennek, doktor, hogy önt meglátnom engedte.«

Ő meg így felelt : »Hálás vagyok, hogy önt itt üdvözölhetem.«

Most az arabok felé fordulok, akiknek általános yambo köszöntésére megemelem a kalapomat. A doktor őket egyenkint bemutatja. Azután megfeledkezve a néptömegről és a férfiakról, akik veszedelmeimben osztoztak velem, Livingstonnal a hajlékába mentem. A tornácon a kinyúló tető alatt volt az ő ülőhelye, amelyet életkorának és az afrikai életmódnak számbavételével készített ; alul szalmagyékény volt, azon kecskebőr és még egy bőr, amely a falhoz volt szögezve, hogy a háta ne érintkezzék a hideg agyaggal. Saját helyével kínált meg ; nem akartam elfogadni, de nem tágított.

Az arabok bal felől ültek le. Több mint ezer bennszülött van előttünk ; sűrün ellepék az egész tért. Kielégítették kíváncsiságukat és arról az eseményről beszéltek, hogy Udzsidzsiban két fehér ember találkozott ; az egyik éppen most jött nyugat felől Manyuémából, a másik pedig kelet felől jött, Unyanyembéből.

Utazás Bihé felé.

Egy híres magyar afrikai utazó, Magyar László útleírásából való a következő elbeszélés. Tizenhét évig lakott ő Afrika e táján. Jobban megismerkedett a négerekkel, mint más utazók, mert mindig közöttük élt, sőt egy néger fejedelem leányát nőül is vette. 1864-ben igen nagy szükségben halt meg Benguelában, a portugálok birtokán. Útleírásának egy részét kiadta a Magyar Tudományos Akadémia ; a többi rész elveszett.

Egy virágos zöld réten végig kígyódzó patakon átkelvén, csakhamar ismét erdőbe juték, hol kis távolságra a fákhoz támasztott málhákat s veszteg ácsorgó embercsoportot pillanték meg. Ebben rossz jelt gyaníték s kísérőimet, akik velem együtt mindig a karaván utóhadában voltak, otthagyva, előresieték a veszteglés okát megtudni. (A karaván főnöke mindig az utócsapatban tartozik járni.) Csakhamar Mursza találkozék velem s mosolyogva, egy nem messze álló fára mutata e szókkal : »Nézd az oszolét !« Odatekintvén, amerre mutatott és ahonnan egymásután ismételt rekedt »kerr ! kerr !« hangot hallám, verébnél valamivel nagyobb, rozsdás színű madarat pillanték meg.

»Urunk ! mondá egyik jelenvolt teherhordóm, te már többször pálinkával tartottál bennünket, most meg én mézzel fogok neked szolgálni. A mézmadarat (oszole) én pillantottam meg elsőnek, azért a talált méz az enyim ; ha itt meg akarsz várni, míg a madarat követve, a méhesre akadunk s azt kiszedjük, a méznek egy részét neked adom. A többiek, akik mit sem láttak, hadd menjenek csak előre, elegen vagyunk itt és szükség esetében megvédelmezhetjük magunkat, ha netalán a kippambálák meg akarnának támadni.«

E kérésnek annál inkább engedék, mert meg akarék győződni, mi igaz vagy babona van abban, amit a mézmadárról hallottam s amit addig inkább csak mesének tartottam volt. A karaván tömegétől elszakadt emberek két harmadrésze a málhák mellett maradt, a többiek pedig velem együtt baltával és puskával fegyverkezve, a mindig közelünkben kiáltozó madár után indultak. Ez valahányszor közelébe jöttünk, még erősebben kerrezett, aztán fölrepült s odább szállt s bizonyos távolságra ismét egy ágra ült, mintegy ránk várakozva. De mihelyt feléje közeledtünk, újra odább szállt. Mármár megbántam, hogy a feketéknek oly könnyen hitelt adtam s mindinkább kételkedtem benne, hogy a madarat utólérhessük, vagy pedig repülését követve, mézre találhassunk. Aggódni is kezdtem, hogy nagyon elmaradunk a karavántól s könnyen valami baj érhet. Azért ismételten felhívám a feketéket, hagyjanak fel az úgyis hihetőleg haszontalan kereséssel; de hiába! ők nem hallgattak rám s kénytelen valék, akaratom ellenére is, velük menni. Miután az apránként tovább-tovább szállongó madarat több mint félóráig követtük vala, magas fát pillantánk meg, amelyet a madár több ízben megkerült s azután egy ágra telepedett. Tapasztalt kísérőim legott az ekkép megjelölt fa alá sietének; egyikök csakhamar száraz gazzal tüzet csinált, s azután az egész fát aljától tetejéig sűrü füstfellegek boríták; ekkor kifüstölték a méheket, azután baltáikkal ledönték a fát s ott, hol a méhek bejárásául szolgáló nyílás volt, könnyedén felhasíták azt.

Hazámban láttam ugyan mézzel egészen megtöltött kaptárokat felbontani, de azon kaptárok tartalma annyi mint semmi azon mézmennyiséghez, amelyet itt a fa odvában találtunk. Kísérőm fekete kezéről csak úgy csurgott a legszebb színméz; mindnyájan jóllak-

tak s még nyolc nagy kobakot töltöttek tele a viaszostul kivett mézzel, pedig nagy gondatlanul szedték ki s igen sokat elpocsékoltak. A legszebb lépet a fa tuskójára tették a jótékony madár számára.

Málháinkhoz visszatérve, megrakodtak, s azután az előre ment karaván után sietnek az erdőkkel és ingoványos rétekkel váltakozó vidéken. Két óráig haladtunk már, s egyetlen egy lelket se találtunk, ki a karavánból ránk várakozott volna; annyira csak magok dolgaival vannak elfoglalva azon utazó emberek, és hihető, az előrementek közül egy sem gyanította, hogy több mint harminc útitársuk hátramaradt és köztük a vezérük is. Azért nem is csoda, hogy rendesen minden utazó karavánból többen eltünnek, anélkül, hogy valaki tudná, hol és mikép.

Az erdős vidékből kiérvén, csak félmérföldnyi széles, de igen hosszú síkságra jutánk, amelyen ritka apró fű termett, de annál több »ongote«. E növény arasznyi magas, gyenge, hajlékony ágait apró tojásdad, haragos zöld, húsos levelek takarják, ágas-bogas gyökerei minden irányban elterjednek s görcsös tőkéi a föld színén egy-két hüvelyknyi magasságban ágadzanak el, úgy hogy a keskeny úton gyalogló minduntalan beléjük botlik. Ez alkalmatlan növény leginkább az erdőtelen síkságokon fordul elő, a tengerparttól mintegy ötven mérföldre keletre, s ahol tenyészik, ott a hasznosabb fűnemeket csaknem egészen elfojtja.

Nemsokára a Kálmánda folyóhoz érkezénk, amely a kiákkai hegyeken támad s délről északnyugatra folyván, innét nem messze a keletről jövő Balombo folyóval egyesül. A folyón túl, az erdő szélén, a karavánt már letelepedve találók s az újonnan készített padlón átkelve, délután négy és öt óra között a tanyába érkezénk.

Este felé keletre sűrü felhők tornyosultak fel s sza-

pora villámlás és erős mennydörgés állott be. Azért a málhákat gazzal és fűvel jól befedék. Fedél alá vonulva várám az esőt, amely csakhamar be is következett oly erővel és oly égiháboruval, amint csak az egyenlítő közelében tapasztalható. Minden pillanatban azt véltem, a dühös szélvész és árvíz házikóstól elvisz. De már egy óra mulva csak lassú cseppekben hullott az eső, mire csakhamar mély álomba merülék.

Január 26-án a reggel ködös és nedves volt, s az erdő szélén haladván, keleti irányban, egészen átáztam a lehulló cseppektől s annyira fáztam, hogy a tengerparton annyira rettegett napnak melegítő sugarait nagyon is megkívántam. De ezek csak kilenc és tíz óra között voltak képesek a ködöt eloszlatni.

Az erdő itt minden tekintetben még dúsabb alakban tünt fel. Sokszor felsóhajtva gondoltam magamban, mennyit adnának hazám gazdag bírtokosai azért, ha a természettől alkotott, sokféle virágokkal ékesített ily ligetet a maga lugasaival kertjeikbe varázsolhatnák.

Több vízmosáson keresztül mindig az erdő szélén vezetett útunk. A hosszan elnyúlt karaván egyes csoportokra oszlott, az ismerősök jobban egymáshoz húzódtak, hogy beszélgetéssel és tréfákkal töltsék az időt. Ily beszélgetésekből néha érdekes dolgokat tanulhat az ember, ki figyelmére méltatja ; mert ámbár azon feketék, közös szokásaik szerint, az elbeszélt dolgoknak körülményeit mindig nagyítva s többnyire vastag hazugságokkal keverve szokták előadni, mégis azon koholmányokban és nagyításokban is lelkük és jellemük tükröződik. Például közlöm a közelemben tartott párbeszédet, amely figyelmemet lekötötte.

»Lumbo ! micsoda árukat vittél magaddal ez alkalommal Benguelába ?«

»Két elefántagyarat.«

»Sokat nyertél-e rajta, mikor eladtad?«

»Nagyon keveset, mert a ravasz fehér a vásárlás előtt sok égett bort adott s miután már félig el voltam ázva, akkor tettem vele az alkut, azért gondolom, hogy elefántcsontom értékének legalább is felében megcsalt.«

»Miért voltál hát oly bárgyu, nem tudod, hogy a fehérek nagyon cselesek? De mondd csak, miféle árut viszesz most magaddal?«

»Nyolc vég szövetet és fél hordó puskaport.«

»Annyit viszek én is, azért majd hazulról együtt mehetünk el a zambuellák földére viaszt vásárlani; mi sokkal hamarább eszközölhető, mint az elefántcsont megszerzése.«

»Én részemről soha oda többé nem megyek«, válaszolá Lumbo, »s mondhatom, eliszonyodom, ha csak rágondolok azon földre.«

»No ugyan miért?«

»Hát nem tudod, hogy a mult esztendőben az átkozott zambuellák minden portékámat elrabolták, s hogy a magam bőrét is alig tudtam megmenteni?«

»Erről valóban még semmit sem hallottam, beszéld el hát Lumbo!« — Nem követhetem szóról szóra Lumbo előadását, mert a feketék felette hosszadalmasan, minden legcsekélyebb mellékes körülményre is kiterjeszkedve szoktak elbeszélni; csak röviden közlöm tehát a hosszas elbeszélés tartalmát.

Az esőzések kezdetével (október elején), midőn az omia és enteate-fák már újra fakadnak s gyenge veres levelekbe ruházkodnak, Káhombo sógorom s több más szomszéd társaságában (összesen valami huszan voltunk) szövetekkel és puskaporral megrakodva elindulánk Bihéből, s délkeletnek tartva, a Kokéma folyón átkelve, s a Koánza forrását megkerülve, tizenkét napi utazással a zambuellák földjére érkezénk, ahol a Kuitu

folyó túlsó partján fekvő Bángo-á-Kánutu helység mellett tanyát verénk. Megadván a fejedelemnek kijáró adót, vele és népeivel legott barátságos viszonyba léptünk. Soha jobb dolgunk nem volt, mint akkor, bő nyereségünk vala a vásárból s azonfelül még naponkint méhsert s vadhúst kaptunk ajándékba. A fejedelem azonban valami más szomszéd fejedelem által irigységből már régóta meg volt babonázva, s annak következtében fél lába nyomorék vala s sokat szenvede. Többször beszélgete velünk nyavalyája felől, s jó fizetést igére, ha valamelyikünk meg tudná gyógyítani. Egyszer tanyánkban tartott estvéli tanácskozásaink alkalmából Káhombo sógorom előadá, hogy könnyen sok jó viasznak juthatnánk birtokába ; a főnök ugyanis tegnap ismét orvosságot kért tőle lába gyógyítására, ha tehát magát értelmes jóslónak mondaná s szolgálatját neki felajánlaná, bizonyosan gazdag adományt kapna, amelyet aztán velünk megosztana. Azért hát eziránt tanácsot kére tőlünk. Mi nagy megelégedéssel fogadók és helybenhagyók sógorom tervét s már előre is a nyerendő viasz mennyiségét mázsálgatók s elhordása módjáról tanakodánk. Ezen beszélgetésünk után Káhombo idejének nagyobb részét a főnök házában tölté s valahányszor onnan visszajött, mindannyiszor néhány bungét (mintegy öt fontnyi viaszgolyót) hozott magával. Ez mintegy félhónapig tartott így.

De a zambuellák alkalmasint megirigyelték tőlünk a kapott ajándékokat s a főnököt újra megbabonázták, úgy hogy barátságos indulatja egyszerre ellenséges indulattá változék irántunk. Egyszer korán reggel többen közülök nyilakkal és dárdákkal fegyverkezve tanyánkba rontának s bennünket megragadva s megkötözve, a fejedelem elé hurcolának. Ez nagy késsel kezében azzal fenyegetődzék, hogy nyakunkat elmetszi,

ha azonnal ki nem valljuk, melyikünk az igazi bűbájos, mert nyavalyája nem hogy meggyógyult volna, inkább mérgesebb lett. Megrémülve s könnyeket hullatva esküdözénk, hogy ártatlanok vagyunk, s sógorom még hozzáveté, ha orvosságai nem használnak, azt bizonyosan valamely zambuella bűbájos káros befolyásának kell tulajdonítani. Alig ejté ki e szókat, azonnal dühösen ránk kiálták : »Hazudság, hazudság ! A bihéiek mind bűbájosok !« Erre a főnök így szóla hozzánk : »Mindjárt egész bizonyossággal megtudom, vajjon bűbájosok vagy ártatlan emberek vagytok-e ? Menjünk a Kuitu partjára !«

E szavak hallatára hajam borzadva felálla, mert ügyünknek semmi jó kimenetelét nem várhattam. Hiában kérők, adassa nekünk a méregitalt, mely ártatlanságunkat meg fogja bizonyítani ; ő erre hidegen csak azt válaszolá : »Sok időbe telik, s nem várhat oly sokáig.« Tehát hátrakötött kezekkel, amint voltunk, a folyóhoz vivének.

Odaérkezvén, megparancsolá, hogy gyékényt terítsenek a víz színére. Azután felénk fordulva, ezt mondá : »Most ti mindnyájan e gyékényre fogtok állani, s ha ez alattatok el nem merül, jele, hogy ártatlanok vagytok, ha pedig elmerül, akkor bizonyos, hogy bűbájosok vagytok.«

Hiába szabadkozánk, hogy ez nem törvényes próba s hogy semmikép a kívánt célra nem vezethet, miért is egyikünk sem mozdula helyéből, egyikünk sem akara a gyékényre állani. Ekkor mindnyájan ránk kiáltozák : »gánga, gánga !« bűbájosok ; s csúfolódásokkal a közel hídra hurcolának s onnan egyenkint a mély folyóba taszítának.

Mi lett társaimból, nem tudom, alkalmasint a krokodilusok falták fel ; nekem sikerüle a víz alatt a

kezemet a kötelekből kifejteni s a túlsó partra úszni, hol a sűrü nád közé menekülék. Itt késő éjjelig elrejtve maradék, dideregve a hidegtől, s minden pillanatban attól rettegve, hogy valami éhes krokodilus elkap. Végre kimászám s a csillagok állásából itélve, Bihének tarték. Sok vesződséggel (mert csak éjjel folytathatám utamat, nappal valami sűrüségben lappangék) kiszabadultam a zambuellák országából, s a mézmadár útmutatásából talált mézzel táplálkozva, nyolcnapi bujdosás után honomba érkezém. De itt semmim sem vala, tehát egy ismerős jóshoz folyamodám, a zambuellák földén odaveszett Káhombo sógorom halálának tulajdonképi okozóját tudakolandó. Ez nángombója (kobakban rejtett, fa és csontból durván faragott, sokféle állatokat ábrázoló apró darabok, melyeket a jósló különféleképpen hányogat, hogy mozdulataikból a választ következtesse) segítségével megnevezé a halált okozta bűvölőt, ki egy szomszédom volt. Én legott a méregivásra hívám fel, s ekkép kisült az ő vétke, s tehát a bírság fejében tőle egy ökröt s négy rabszolgát kaptam. Az ökröt s egy rabszolgát a jósnak adtam, a többi három rabszolga árán pedig ruhát szerzék magam és családom számára, s azonfelül még a kereskedés folytatására két elefántagyarat vevék, amelyeket Benguelába vittem, hol, mint tudod, a fehérek már nem akarnak rabszolgát venni, hanem csak viaszt és elefántcsontot vásárolnak.

Ez Lumbo elbeszélése, mely többi közt a feketék nyereségvágyát híven jellemzi; ennek kielégítésére mindent képesek elkövetni, az atya eladja gyermekét, a gyermek szüleit, a testvérek egymást adják el, de előbb bűbájosoknak ítéltetik el őket.

Jó darabig figyelmeztem vala Lumbo hosszas előadására, úgy hogy észre sem vevém, hogy az erdőt már

elhagytuk, s nyílt gyepre értünk, hol megint az »ongote« kiálló görcsös gyökerei és tőkéi alkalmatlankodnak vala lábamnak. A térségen számtalan fehérhangya-boly volt látható, mint valamely nagykiterjedésű városnak omladékai. Bámulatos e hangyák nagy száma és szorgalma, mellyel több mérföldre terjedő téreket dombokkal borítanak el.

Messze távolban feltünt a nyugatról keletre húzódó Dámba olomone hegylánc, a hullámos partokon hellyelközzel sötétlő erdők látszottak. Nemsokára mindinkább alacsonyodó mélyedésbe jutánk, ahol mély mederben, sűrü bambusznád között, egy patak hömpölygette zavaros duzzadt vizét északra. E patak mellett az egész karaván letelepedék, mert a karaván vadászai a patak mentiben nem nagy távolságra legelésző vadbivalycsordát találának, s minthogy a karaván húskészlete már fogyatékán volt, engedelmet kérének tőlem a vadászatra. Még eddig csak nagy távolról láttam volt egyes vadállatokat legelészni, mert a karaván utazása nagy zajjal történik s a vadakat már messziről elriasztja. Később, midőn csak néhány elefántvadásszal utaztam, elég alkalmam volt naponkint nagy falkákat látni. A kért engedelmet nemcsak megadám, de magam is a vadászokhoz csatlakozám.

A patak közelében elterjedt magas csáté között lassan-lassan előre haladván, több mint félórai távolságra a helyben maradt karavántól, a patakkal oldalt összeérkező, fűvel gazdagon benőtt, teknőalakú, nedves süppedés mélyedésben jó falka vadbivalyra találánk, amelyek részint legelésztek, részint a földön hevertek. A bivalyoknak igen éles szaglásuk van, azért csak szél ellenében lehet hozzájok közeledni. Tehát a magas csalit között rejtezkedve, megkerülők őket, anélkül, hogy bennünket észrevettek volna, azután

Átkelés egy kiáradt patakon.

több mint negyven puskások lévén, célszerűen eloszolva közelebb vonulánk hozzájuk.

Ekkor felütvén fejemet, megpillantám az izmos, felette vad és ijesztő külsejű állatokat, s egyszerre minden vadászi kedvemet elvesztém. Ösztönileg már előre csak magam védelmére gondolék; visszafordulnom többé nem lehetett, tehát a környéken bőven emelkedő, gúlaalakú termeszdombok egyikére menekülék. Midőn vadásztársaim ezt észrevették, eleget intének, menjek le onnan a domb tetejéről, mert a bivalyok még puskalövésen túl vannak s máris meglátván engemet, fejöket felütik s ijesztőleg tüsszögnek. Én erre nem hajték. Ők tehát csakhamar az állatok közé durrogtatták fegyvereiket, erre némelyek összerogyának, a többiek pedig lesütött fejjel dühösen tüsszögve s farkukat magasan csóválva, villámsebességgel felém rohanának. Most több oldalról ezt hallám kiáltozni: »Enganna Komo, áipá! áipá!« (Komo úr, lődd agyon, lődd agyon!) De az ijedelem megbénított, a puskát sem bírtam kezembe fogni. Mert először látván ezen rettenetes állatokat, orrukon lepatakzó tajtékkal s villámsebességgel felém rohanni, eszméletemet is csaknem elvesztém. Szerencsésen mellettem rohantak el, s az ismételt puskalövésekre lassankint felocsúdám félelmemből. Most láttam, hogy társaim is a termeszdombokra menekültek fel, hogy a dühösen elrohanó bivalyok el ne gázolják őket. Hetet elejtettek, a többit részint megsebesítve elszalasztották. Én egyetlen lövést sem tehettem vala, s hogy ne maradjak szégyenben a feketék előtt, kik minden európait bátor és ügyes embernek tartanak, cselhez folyamodám; t. i. fegyverem sárkányából kivevém a tűzkövet, ezt kiáltám az egybegyülekező vadászokhoz: »Gyikola, utári jánge ápeszere eltári« (rossz eset, fegyverem elvesztette a tűzkövet). »Gyikola!

Négertanya.

gyikola !« kiálták utánam, s a magyar vitézség mentve volt az együgyű afrikai feketék előtt. — Sok lövés egyszerre történt, tehát sok szóváltással kiki az elejtett vadakat a maga jól célzott golyójának tulajdonítá. Én egyedül lehettem bizonyos a munkám sikeréről.

Csakhamar hozzánk érkezék számos társunk, kik az elejtett vadak igen vastag bőrét lenyúzák, a húst darabokra vagdalák s a karavánhoz vitték. Az ily alkalmakkor divatozó szokás szerint, a hús a karaván előljárói között osztaték fel, s nekem is jutott egy hátulsó negyed. A bivalyhús, bár jól megfőzve is kemény s némileg kesernyés ízű, de a testmozgás okozta erős átvágyam mellett, jóízünek találtam.

Átkelvén a patakon, mely, mint értesültem, csak az esős évszakban egyesül a Balombo folyóval, a túlsó parton elterülő erdők közt folytatók utunkat, darabos és gyakran köves földön. Este nem messze a már reggel óta látott Dámbajál omone hegység tövében telepedék le a karaván, csalittal benőtt s köröskörül erdőkkel környezett tavak közelében.

Január huszonhetedikén keletnek tartva s a délkeleti irányban elhúzódó hegyágat jobb kézre hagyva, magas erdők közt folytatók útunkat, darabos s nagyrészt sziklás, halmos vidéken, hol itt-ott sömlékes rétek tüntek fel, amelyeket roppant nagy fák szegélyeztek. A jobbra maradó hegyek felől jövő s az esőtől megáradt mélymedrű patakokon átgázolván, délelőtti tíz óra tájban odaérkezénk, ahol az út kétfelé ágazik. A balra, északkeleti irányban menő út a Bailundók országába, a jobbra, keletnek tartó út pedig Hámbo tartományba visz. Mi az utóbbit követők. Azon helyet, ahol az út elágazik, Oványáhának nevezik. Választott útunk a jobbra maradó hegy közelében kanyarodott el, több

meredek kaptatón keresztül, ahol a gyaloglás elég fárasztó volt.

Déltájban egyszerre méhraj zúgásához hasonlító tompa dongás és moraj üté meg fülemet, csakhamar fejünk felett elszárnyaló milliárdnyi sáskasereg sötét fellege tünt fel; számtalanon a földre hullottak, mint szapora esőcseppek. Azonnal nagy lárma és zűrzavar támadt a karaván ban, a teherhordók a fákhoz támaszták terheiket s elszéledének. A mindenünnen hallható lárma örömzaj volt, kiki örült a váratlan szerencsének. (Hazámban is zaj támad a sáskafelhő láttára, de nem örömből, mint itten.) Örege-apraja a lehullott sáska szedéséhez fogott, mert így könnyű szerrel úti élelmet szerezhetének. A teherhordók csakhamar teleszedték fahéjból készült táskáikat s batyuik fölé kötözve, folytaták útjokat.

Az említett hegyoldal hosszában haladván, útunk hova-tovább kövesebb és egyenetlenebb lett, a halmokat egymástól elválasztó lapályokat sűrü erdők borították, amelyeken keresztül csak nehezen nyomulhatánk előre. Előmenetelünket még inkább akadályozta azon körülmény, hogy az ellenkező irányból jövő számos emberrel találkozánk, kik nagy bőrzsákokkal terhelve, élelmiszereket vittek eladásra; mások meg kopálmézgaszedésre mentek. A kitérés ugyanis a sűrün benőtt erdő közepett igen bajos volt.

Ily összetalálkozások alkalmával a feketék soha el nem mulasztják a háromszor ismételt »bokuetu« (békesség veled) után, egymást a hallott és tapasztalt eseményekről körülményesen tudósítani.

Odább haladván, nyíltabb magaslatra jutánk, ahonnan kúpalakú hegy tetején mintegy háromszáz házból álló helységet pillanték meg. Ez Káhále, a kiákkai fejedelem birtoka volt. Útunk a helység közelében vonult

el s nem messze tőle a hasonló nevű, középrendbeli folyó mellett, amely délről futva a Balombo folyóba ömlik, a kész tanyában megszállánk ; a levegőt csakhamar a parázson sülő sáskák kellemetlen szaga tölté el.

Január huszonnyolcadikán korán reggel megjelentek a helység előljárójának küldöttei, nékem két kosár kukoricalisztet s egy sertést hozva ajándékul, amelyet húsz rőfnyi szövettel s két palack égett borral viszonozék. Kevés élelmiszert találván itten, nemsokára tovább indulánk az ide egynapi járó földre levő Gyindumbu helységek felé.

A Muata Jamvo fővárosában.*

Háromnegyed óráig gyalogoltunk még a síkon észak felé és elértük Musszumbát, a Muata Jamvónak Kalunda, Kioko és Milua főkirályának székvárosát. Még mielőtt az első kunyhókhoz, Musszumba külvárosához értünk, hosszú, zárt sorba csatlakoztak a teherhordók és karban énekelni kezdtek. Az úton mindenütt kíváncsi négerek tömege fogadott, akik tapsolással, kiabálással és füttyökkel üdvözöltek bennünket. Azalatt már szembe jött tolmácsom és kísérete ; egy negyed óra alatt odavezettek bennünket, ahol az út mellett szépen megtisztított helyen kísérőm, Germano, nekem egyelőre egy kunyhót építtetett. Talán ezer ember volt itt ; úgy tolongtak körülöttem, mint egy méhraj. Elfárasztott ez a fogadtatás, visszavonultam hát kunyhómba s egyideig ki sem jöttem. Mikor ebéd után éppen a teámat ittam, bejött Germano és jelentette, hogy Muata Jamvónak egy felnőtt fia jön látogatóba az egyik feleségével. Bejöttek Germanóval, akivel

* Pogge Pál útleírásából.

azalatt megismerkedtek és velem szemben egy készen álló ládán foglaltak helyet. A hercegnek mesterséges parókája és az ágyékától a bokájáig érő köténye volt. Különféle gyöngysorok és kis antilopszarvak diszítették a nyakát, a kézcsuklóján és a lábán pedig vörösréz- és vasperecek voltak. A széptermetű, fiatal hercegnő egész öltözete, kalunda szokás szerint, csak egy kötény volt. Melle födetlen volt, haja rövidre volt nyírva és a homlokán háromszög formára kiberetválva. Szép fogai közül két alsó metszőfog ki volt törve. Nem sokat beszélgettünk. A Muata Jamvo fia alighogy meglátott, elnevette magát ; én sem maradtam adósa ; a hercegnő pedig szinte megkövülve mereven és némán bámult rám. Ámbár mindkettőjüknek különféle apró ajándékot adtam, eszükbe sem jutott magukat ajánlani, hanem nagy türelmesen a kunyhómban maradtak. Mind többen-többen jöttek látogatóba, csupa herceg meg hercegnő és Musszumba előkelő emberei, mint Germanótól megértettem. A köznép természetesen nem mert kunyhómba tolakodni vagy bebámészkodni, hanem meg kellett elégedniök a kíséretemmel ; csakhamar barátságot kötöttek teherhordóimmal, akik maguk is hozzáláttak éjjeli tanyájuknak, kunyhóiknak fölállításához.

Csakugyan nagyszerű fogadtatás volt. Muata Jamvo folyvást küldözgette az élelmiszereket, egyebek közt pálmabort, kölessört és két kecskét. Végre, midőn besötétedett, egyedül maradtam és pihenhettem. Bizony kifárasztott ez a fogadtatás. Mégis jó hangulatban voltam, mert egyelőre megoldottam a feladatomat : Musszumbába értem. Akkor egy elefántcsontkereskedő lakott itt, akihez ajánlottak. Egy ambaccai néger volt ez, kit Dezerrának híttak. Germano azt mondta, hogy a legközelebbi napokban aligha fogjuk

Dezerrát látni. Ugyanis ő, Germano, Muata Jamvótól azt az utasítást kapta, hogy beleegyezése nélkül ne hagyja el Musszumbát; valószínüleg azért, hogy ne legyen alkalma Dezerrát meglátogatni, aki innen három órányira, Quimene faluban lakik. Mikor megkérdeztem, hogy miért állította föl a tanyát ezen a helyen, ahol nincs egy fa sem, azt felelte, hogy a tisztviselők jelölték ki a helyet Muata Jamvo rendelete szerint; én tiltakoztam és azt kívántam, hogy két kilométerrel tovább keletre állíthassam a tanyát, oda, ahol közel van egy erdős szakadék.

Amíg én ideértem, Germano több ízben volt kihallgatáson Muata Jamvónál és azt mondotta, hogy barátságos ember és bizonyosan igen szívesen fogad majd engem. Másnap reggel, mikor fölkeltem, már tarka néptömeg hullámzott a tanya körül. Az asszonyok nagymennyiségű élelmiszert hoztak eladni, a kíváncsi négerek pedig seregesen jártak, keltek a tanyában. Kilenc óra tájban Muata Jamvo három követje jelent meg, akik uruk megbízása szerint azokból az ételekből kértek valamit, amelyeket a hazámból hoztam és magam használok. Egy üres szivaros skatulyában kétszersültet, egy bádogszelencében pedig egy kis cukrot küldtem ő felségének. Tizenegy óra tájban először sétáltam körül a városban, egy teherhordótól és szolgámtól kísérve. Alighogy elhagytam a kunyhómat, a bennszülöttek egész raja tódult utánam; tömegük mindinkább növekedett, mint valami hógörgeteg, úgy hogy végre talán ezer ember járt a nyomomban, mire Muata Jamvo lakásának a kerítéséhez értem. Ez talán tíz percnyire volt az én tanyámtól, egy halom tetején. Mikor a néptömeg miatt az uralkodó kerítése előtti szabad téren vissza akartam fordulni és a tanyámba menni, szaladvást jött Muata Jamvo egy főembere

és ezt mondta kísérőimnek, hogy maradjak itt, a Muata Jamvo látni akar, mindjárt itt lesz. Abban a pillanatban kinyílt a kerítés egyszerű ajtaja ; legelől egy néger jött ki gyors lépésben, egy nagy csapat asszony követte, lármázva, tolakodva, mint egy kutyafalka, mikor kieresztik a ketrecből. Azután megjelent maga az uralkodó ; egy gyaloghintófélén hozta nyolc néger a vállán. Mellette is egy csapat néger járt. Utána jött a zenekar, négy néger marimbával és dobbal. Egy széles zebrabőrszíjon úgy vitték zeneszereiket, mint a mi dobosaink. Amint a tér közepére ért, megállt a menet. Most megint egy főember jött hozzám és a fejedelemhez vezetett, aki ötven lépésnyire volt tőlem. Az egész néptömeg odacsődült és nagy kört képezett a fejedelem körül és körülöttem. A fejedelem arcán látszott az öröm. A gyaloghintóról nagy kegyesen, mosolyogva nyujtotta felém kezét, jó parolát adtam neki. Muata Jamvo hosszas beszédet tartott, mintha a közönséghez szólt volna. Tolmácsom, aki csak akadozva beszélte a portugál nyelvet, csak annyit tudott mondani, hogy a fejedelem az én megérkezésem fölött örömét fejezi ki. Erre én is köszönetet mondtam neki, úgy hogy az egyik teherhordómnak beszéltem, az pedig Muata Jamvo főemberéhez szólt.

Mikor az első szertartásnak vége volt, Muata Jamvo kéretett, hogy vegyem le a kalapomat. Nem értettem meg mindjárt a kívánságát, mert a szolgáim nem értették a lunda nyelvet és a teherhordóim is csak kevéssé. Míg végre az egyik tisztviselő jelekkel mutatta, hogy mi a fejedelem kívánsága. Mikor levettem a kalapomat, általános örömriadalom zúdult föl; Muata Jamvo nevetett és úgy látszik, megjegyzéseket tett a hajamra ; a kísérete tapsolt és az ujjai közt füttyentett. Azután kért, hogy nyissam ki az esernyőmet és azt mondta, hogy még ma meglátogat. Az ülésén előtte volt a szi-

varos skatulya a kétszersülttel. Hozzátódultak a négerek, úgy látszik, Musszumba előkelő emberei és kérve nyujtották a kezüket ő felsége elé, aki mindenkinek adott egy darabkát.

Ekkor tovább haladt a menet és a tanyám felé, Muata Jamvo maniokföldjére mentek. Egy nagy csapat néger csatlakozott hozzájuk, de a többség nálam maradt. Egyes előkelő emberek kunyhóinál megállt a menet; a kunyhók lakói kijöttek, a fejedelem kissé beszélgetett velük, azután folytatta az útját. Úgy látszott, hogy az egész Musszumba nem tud hova lenni megérkezésem fölötti örömében. Mint egy császárt, úgy megbecsültek a Muata Jamvo, a kilolók, a hercegasszonyok és az úri nők.

AMERIKA.

Mikor az európaiak Amerikát fölfedezték, akkor ott már művelt népek voltak, akik fölött hatalmas fejedelmek uralkodtak. Leghíresebbek voltak a mexikóiak és a peruiak. Ezeket a művelt indiánusokat a spanyolok a keresztény hitre térítették. Lassanként a spanyol nyelv is elterjedt köztük, rokonságba léptek a spanyolokkal. A műveletlen indiánusok ellenben még mai napig is úgy élnek, mint hajdan. Halásznak, vadásznak és a földet is mívelik. Kis törzsekben laknak együtt olyan he-

lyeken, ahol fehér emberek nem háborgatják őket. A tengerpartokon, ahol fehér emberek telepedtek le, nagyobbára elpusztultak az indiánusok. Sok törzs végképpen kihalt, sok pedig visszavonult a belső tájakra, mert a fehér emberek nem tűrhették, hogy szántóföldeiken vadásszanak és kárt tegyenek; nem tudnak velük összeférni.

Kaliforniai indiánusok.*

Egy bécsi emberrel találkoztam itt. Sokat beszélgettünk kedves hazámról és annyira örültünk találkozásunknak, hogy egy egész napot velem töltött és mindenüvé elkísért, ahol valami látnivaló volt.

Legjobban érdeklődtem az itteni bennszülöttek iránt, akik tisztavérű indiánusok, a spanyolokkal nem keveredtek. Ezek az úgynevezett vadak évről évre fogynak, mindenünnen kiszorítják őket a kegyetlen fehér emberek. Néhány év előtt itt még több mint hatvan család volt; most összesen talán csak húsz család van.

Ez indiánusok még sokkal csúnyábbak a malájoknál. Sűrü, rövid hajuk mereven lelóg a fejükről köröskörül; olyan mint egy süveg. A hajukat nem igen gondozzák; úgy látszik, zsírral sem kenik. A négy-hathetes babáknak már egész bozontos volt a fejük. A bőrük szennyes sárgásbarna színű. Férfiak is, nők is nagy lyukat fúrnak a fülük cimpájába és benne ujjvastagságú, hosszú, kerek rudacskákat viselnek, amelyek rajzokkal, üveggyöngyökkel vannak ékesítve. Azonkívül gombokkal, tollakkal és más olyan ékességekkel cicomázzák magukat, amilyeneket a fehér

* Pfeiffer Ida.

emberektől szerezhetnek. Az asszonyoknak kissé tetovirozott volt az álluk. Hajdan a férfiak egészen mezítelenül jártak és az asszonyok sem viseltek egyebet, mint egy rövid köténYt. Azonban amióta fehér emberek telepedtek ide, azóta az indiánusok az útfélen felszedik az olyan régi ruhákat, amelyeket a fehérek már eldobtak és igen furcsán öltik magukra.

Nagyon műveletlen emberek. A földet nem mívelik, állatokat nem tenyésztenek, még nem is vadásznak, csak a halászathoz értenek. Lakásnak tíz-tizenkét lépés átmérőjű és félméternél valamivel mélyebb gödröt ásnak, amely fölé sátorforma tetőt állítanak fából, földből. Ajtónak egy kis lyukat használnak, amelyen csak négykézláb lehet bebujni. A tető csúcsán is van egy kis nyílás, hogy a füst kiszállhasson. Nincs sem gyékényük, sem edényük, csak kosarakat tudnak fonni. Ebben pedig igen ügyesek ; olyan sűrüre tudják fonni kosaraikat, hogy a víz sem csurog ki belőle, sőt halat főznek benne. Fonnak nagy kosarakat, amelyekben a szárított halakat tartják, kisebb kosarakat, amelyekben vizet hordanak és egész kicsinyeket, amelyeket süveg gyanánt használnak.

Alkonyattájban látogattam meg e törzset. Kunyhóik előtt tűz körül ültek, vacsorájukat készítették és ették, amely sült halból és makk-kenyérből állt. Makk-kenyerük tömött, nehéz és igen nedves, csokoládészínű és kesernyés volt. Úgy készítik, hogy összetörik a szárított makkot és vízzel keverik, egyebet nem is tesznek hozzá. De nemcsak halat és makkot esznek, hanem mindent, amit csak lehet : Gyíkot, szöcskét, békát, bogarakat igen szeretnek.

Sok lázas beteget és néhány őrültet láttam köztük ; gyermek igen kevés volt. A fehér emberek közelében lakó indiánusok hamarabb elpusztulnak, mint azok,

akik az erdőkbe vonulnak vissza. Mert amazok a fehér emberektől pálinkát kapnak halért cserében : az pedig nekik olyan, mint a méreg ; már sokszor tapasztalták, hogy megbetegedtek, sőt meg is haltak tőle. Még nagyobb szerencsétlenség rájuk nézve a himlő, amely a fehér emberektől ragad rájuk és amely által igen sokan elpusztulnak.

A három legöregebb együtt ült ; rajtuk néhány darab európai ruha, hajuk közt tolldísz volt. Úgy ültek ott némán ; sohasem felejtem el, hogyan néztek rám és kísérőmre ; mikor megszólította őket, alig méltatták feleletre. A pénz értékéről fogalmuk sincs ; akármilyen apróságot vagy akármilyen értékes dolgot akar tőlük az ember vásárolni, mindenért öt dollárt kérnek. Meg akartam tőlük venni egy fülbevaló rudacskát és egy vízhordó kosarat ; mindegyikért öt dollárt kértek.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

A San Franciscótól északra, a Rogue-river mellékén lakó indiánusokat is fölkerestem. Innen is beljebb vonultak a partoktól, amióta az európaiak letelepedtek és messzire kell menni, ha sokat akarunk együtt látni. Crescent-city közelében csak hat család volt. Igen nevetséges ruházatban találtam őket ; mert ezek is fölszedik a fehér emberektől eldobott ruhaneműeket. Láttam egy indiánust, aki nadrágot viselt, egy rongyos mantillt és egy ütött-kopott női kalapot. Egy másikon nem volt egyéb egy frakknál, amelyet hátul saját ízlése szerint egészen kivarrt üveggyöngyökkel. Egy harmadikon csak egy mellény volt, meg egy férfikalap, melynek tetején lyukat vágott, hogy teletűzhesse madártollal. Az asszonyok is ilyen ízléses ruházatban voltak.

Hallottam, hogy a beljebb lakó indiánusokhoz csak fegyveres kísérettel lehet menni, mert azok igen vadak és alattomosak. Megigérték, hogy majd nyolc vagy tíz

Indiánus sátrak.

úr összeáll és elkísér ; de nem akadtak annyian, kevesebben pedig nem mertek menni.

Szerencsére meghallotta a kívánságomat egy német matróz, Braun Károly, aki néhány hónap előtt telepedett itt le. Hozzám jött és ajánlkozott, hogy velem jön az indiánusokhoz. Azt mondta, gyakran érintkezett velük, gyakran cserélt tőlük üveggyöngyön halat és érti a nyelvüket ; ha nem félek, vele mehetek. Igen örültem e váratlan szerencsének. Elhatároztuk, hogy utazunk és el is indultunk, mihelyt elállt az eső.

Az első nap, november 7-én, tizenhat angol mérföldet haladtunk, többnyire a tengerparton, mély homokban és kövek között. Az erdőkön át jó útunk volt. Délután befelé fordultunk és csakhamar a Smith-folyóhoz értünk, amelynek a partja szintén homokos volt. Azonban néhány mérfölddel beljebb már pompás fenyvesbe jutottunk, hol igen karcsuk, magasak a fák és kitünő építőanyagot szolgáltatnak. Sűrü bozót borította az erdő alját, amelyben a szeder tünt föl.

Több indiánus tanya mellett haladtunk el, de nem sokat időztünk, hogy éjjeli szállásunkra érhessünk, mielőtt megered az eső, amely sötét felhőkben lebegett fölöttünk. A tanyák kicsinyek voltak, legföljebb hatnyolc kunyhóból álltak és csak abban különböztek az előbb látottaktól, hogy fafödelük föld helyett ágakkal és levelekkel volt beborítva.

Egy kivájt fatörzsben szállítottak át bennünket a Smith-folyón ; lapátok helyett igen keskeny deszkákkal eveztek. Minél inkább távoztunk a fehér emberek telepeitől, annál kevesebb ruhát láttunk az indiánusokon ; végre olyanokhoz értünk, akik úgy jártak, ahogy az Isten őket megteremtette. Csak az asszonyokon volt rövid kötény fűrostokból és jávorszarvasbőrből. A bőrt finom rojtokká hasogatják, úgy hogy fölül marad

három hüvelyk szélességű szíj. Kétszer-háromszor is körülkanyarították, úgy hogy olyan volt, mint egy bozontos bunda. Még olyan kis lányokon is volt kötény, akik még járni sem tudtak. Némelyik törzsfőnek valami állatbőr lógott a vállán.

Estefelé egy nagy tanyára értünk, amelynek lakosai hüna-indiánusoknak nevezték magukat. A kísérőm még sohasem jutott hozzájuk vándorlásain. De ismert közülök egy legényt, akivel más faluban találkozott és akitől üveggyöngyön halat cserélt. Elhatároztuk, hogy itt töltjük az éjet. Megint megeredt az eső, igen hideg volt és ezért örültünk, hogy helyet foglalhattunk egy putriban az utálatos, meztelen bennszülöttek között. Mi is a putri közepén lobogó tűzhöz telepedtünk, amely körül vagy fél tucat indiánus ült. Csakhamar megtelt a kis hajlék kíváncsiakkal, úgy hogy majd megfulladtunk a hőségtől és a kigőzölgéstől. Ha szinte kétségbeesve kimentem a szabad ég alá, akkor még többet szenvedtem, nemcsak a hidegtől, hanem az egész tanya népétől is, amely olyan szorosan körülfogott, hogy alig bírtam mozdulni. Ide-oda rángattak, az egész ruházatomat megtapogatták, a kalapomtól kezdve a cipőmig. Sőt egyszer az erdőbe vonszoltak egy távoli kunyhóhoz ; csak nagy üggyel-bajjal juthattam megint a gazdam hajlékába.

Útitársam cukrot, kávét és kenyeret hozott magával, én pedig egy darabka sajtot és kenyeret. Ő egy kis bádogüstben kávét főzött, de olyan gyengét, hogy a víz csak igen kevéssé barnult meg. Mindazonáltal úgy ízlett az indiánusoknak ez a forró barnás víz, hogy csakhamar egészen kiürítették az üstöt és a matróznak újra kellett kávét főznie, mert látták, hogy még maradt neki abból a barna porból ; mindnyájan meg akarták kóstolni. Elvették tőle és nem nyugodtak addig, amíg

az egész el nem fogyott. Reggelre semmi sem maradt a vezetőmnek. A cukrot nem tették a kávéba, hanem nagy mohón megették, valamint a kenyeret is. Azután ők kezdtek főzni. Szép nagy lazacokat hoztak, amelyekben bővelkednek Kalifornia folyói. Fejüket, farkukat levágták, a testüket fölhasították, fácskával kipeckelték, nyársra tűzték és a tűzön megsütötték. A fejekből és farkakból levesfélét csináltak. Egy kis kosárba vizet öntöttek, amelybe izzó köveket vetettek, még pedig ugy, hogy a kihűlt köveket folyton kiszedték és helyettük újra izzókat vetettek bele. Mikor a víz jól forrt, beletették a levágott fejeket és farkakat és egy ideig főni hagyták. Az egész főzés hamar megvolt, gyorsabban, mint a mi tűzhelyeinken. Szürkés színű és sűrü volt a leves, mert a kövekkel némi hamu is került a kosárkába de az nem rontotta az étvágyukat. Kagylókkal meregették ki a levest, úgy szürcsölték. A sült halat puszta kézzel szedték szét és lapos kosárkákra tették, amelyeket tányérokul használtak. Azután makkot pirítottak a forró hamuban. Makk és hosszú fűgyökér volt a csemege. A gyökeret nemcsak hogy nyersen ették, hanem azon piszkosan, földesen, ahogy kitépték. Igen gyenge, finom íze volt, szinte szétmállott a szájamban. Ez a vacsora elég sok és elég jó lett volna, csak ne hiányzott volna belőle két fűszer: a tisztaság és a só. Ezek az emberek az egyiket sem ismerik.

Étkezés után a férfiak és az ifjak csúnyául befestették magukat barna, kék vagy fekete festékkel. Először halzsírral kenték meg az arcukat, azután a kezükkel rádörzsölték a festéket. Itt-ott az ujjuk hegyét átvonták a befestett arcukon, úgy hogy ott lejött a festék és különféle alakok támadtak. Talán mondanom sem kell, hogy ettől még csúnyábbak lettek, mint amilyenek voltak. Mikor a festéssel elkészültek, énekelni kezdtek.

Indiánusok európai öltözetben.

Nem is hittem volna, hogy ilyen műveletlen nép olyan dallamosan tud énekelni. Késő éjjelig tartott a mulatság. Azután mégis olyan udvariasak voltak, hogy az egyik kunyhójukat nekem engedték át ; a férfiak eltávoztak és csak a nők maradtak nálam. Az egyik asszony oly szorosan mellém feküdt, hogy alig bírtam megfordulni. A másik oldalamon nagy kosarak álltak, tele füstölt hallal ; fölöttünk pedig már félig megfüstölt halak függtek. Képzelhető, hogy milyen kellemes fekvőhelyem volt a hideg földön, vánkos és takaró nélkül.

Keveset ettem az ételeikből, mert az volt a szándékom, hogy éjjel, majd ha mindenki alszik, eszem egy kis sajtot meg kenyeret. Amíg ébren voltak, nem mertem e kincseket a zsebemből kivenni ; mindenki meg akarta volna kóstolni és végre magamnak nem maradt volna. Mikor az asszonyok aludtak, azaz hogy horkoltak, kissé fölültem és óvatoson elővettem a kincsemet. Azonban a szomszédom álma vagy nagyon éber volt, vagy talán csak tetette magát, hogy alszik. Rögtön fölébredt és kérdezett, mit csinálok ; intett, hogy feküdjek le és ne mozduljak. Fölélesztette a kialvó tüzet. Lefeküdtem és alvást tetettem ; az asszony megint mellém feküdt. Úgy látszik, nem bíztak bennem.

Másnap reggel már napkelte előtt megkezdődött a sürgés-forgás. Bőven főztek és derekasan megreggeliztek. Amíg főztek, én elmentem halászni az egyik indiánussal. Egy húsz lábnyi hosszú rudat vitt magával, amelyre hosszú zsineggel egy csontból készített lándzsa volt megerősítve. A megszúrt hal nagyságához és erejéhez képest vagy a vízbe vetette a rudat, vagy továbbra is kezében tartotta. A célt soha el nem tévesztette. A zsineg a jávorszarvas beléből volt készítve, még pedig igen szépen ; egy vastag húrhoz hasonlított.

Miután megreggeliztünk, újra útra keltünk. Eznap is tizenhat-tizennyolc mérföldnyi utat tettünk meg ; folyton pompás erdőségben jártunk. Már néhány mérföldnyi út után az Oregon-vidékre jutottunk és csakhamar a Rogue-River-indiánusok törzsével találkoztunk. Néhány tanyájukba betértünk ; útitársam halat akart becserélni, mert eddig még nem kapott.

Megint sok kunyhóba bemásztam, hogy megismerkedhessek az emberek életmódjával.

Északi Kalifornia indiánusai, kivált az e vidékbeliek a legműveletlenebb népek közé tartoznak. Azt mondják. hogy fogalmuk sincsen a vallásról és sejtelmük sincsen a túlvilági életről. Némely tanyán varázslókat vagy csodaorvosokat találni, akik a betegeket gyógyítják, tolvajlások esetén kikutatják a tolvajokat és meg tudják mondani, hogy hol van a lopott jószág elrejtve.

A kaliforniai és oregonvidéki indiánusok nem skalpoznak, azaz nem nyúzzák le ellenségeik fejbőrét és nem ejtenek foglyokat ; a férfiakat megölik, a nőket soha. Ha küzdelem közben véletlenül egy asszony vagy gyermek olyan közel jön hozzájuk, hogy lenyilazhatnák, akkor kiabálnak nekik, hogy távozzanak, mert ők csak férfiak ellen akarnak harcolni, nem pedig védtelenek ellen.

Az itteni indiánusok kissé nagyobbak és erősebbek, mint a Kalifornia déli részében lakók, de nem szebbek. Az asszonyok között nagyon kövérek is voltak ; nemcsak az álluk, hanem a kezük és a karjuk is kissé tetoválva volt. A férfiak, az asszonyok és a lányok egyaránt hosszú tekercsekben viselik a hajukat. Minthogy fésünek hírét sem hallották, ujjaikkal rendezik a hajukat ; lesimítják, fejük mindkét oldalán összecsavarják és bőrszalagokkal vagy rongyokkal körülcsavarják.

A lányok elől kissé lenyírják a hajukat. A férfiak egy tekercsben viselik a nyakukon. A fülük cimpájába kis kerek fa- vagy vörösréz-korongot dugnak; a férfiak és a gyermekek az orrukon is viselnek különféle ékességeket gyöngyből. Egyáltalában mindnyájan igen szeretik magukat üveggyöngyökkel, tollal ékesíteni. Fegyverük nincs más, mint az íj, meg a nyílvessző; késük csak azóta van, amióta az európaiak itt letelepedtek. A jávorszarvast hurokkal fogják.

Rendkívül tisztátalanok. Egymás fejéről lekeresik a férgeket és valahányat csak találnak, lelkiismeretesen visszaadják a tulajdonosnak, aki mohón megeszi. A férfiak ugyan gyakran elmennek a folyóhoz reggel, de csak egyszer buknak alá és azon piszkosan jönnek vissza a fürdőből, ahogy odamentek. Még sem láttam e nép között annyi bőrbeteget, mint a malájok és dajákok között. Azt hiszem, ezt az izzasztó fürdőknek köszönhetik, amelyeket gyakran használnak és amely egy tanyán sem hiányzik. Ez izzasztó fürdők éppen olyan putrik, mint azok, amelyekben laknak, csakhogy kisebbek. A bejárásukat bezárják, derekas tüzet raknak bennük és ott guggolnak, amíg jól nem izzadnak.

Mindezen törzseknél, amelyeket láttam, feltünően kevés volt a gyermek. A kis gyermekeket keskeny, hosszúkás fődeles kosárkákba kötik és úgy hordozzák az anyák a hátukon. E teher nem akadályozza a nőket munkájuk elvégzésében. Ők végzik a legtöbb munkát, de az mindössze sem sok. Az ő dolguk a kosárfonás, a főzés, a makkszedés. Ez utóbbi munka a legnehezebb; gyakran több mérföldnyire kell menniök a makkért és nagy terhet kell hazacipelniök; mert ha velük is megy a férjük, az semmi terhet sem visz, vagy csak igen csekélyet.

Sok kunyhóban a férfiakat játszva találtam. Kör-

ben ültek egy kis tűz körül és a kezükben vékony pálcikákat tartottak, amelyek nagyobb része fehér, néhánya pedig fekete volt. Mindegyik úgy vetette a pálcikákat maga elé, hogy a feketék messzire kiröpültek a fehérek közül. Azután megint összeszedte, a háta mögött a bal kezéből a jobbjába vette és újra kezdte a játékot. Sok néző volt és két zenész, akik szárított rákollókat egy botocskára foglaltak és ez eszközt egy kis deszkához veregették. Egy másik játékot agyaggolyócskákkal játszottak; találós játék volt. Csigapénzen játszottak; más pénzt nem is ismernek és más pénznek náluk nincs is értéke. Ezen vásárolják a feleségüket is. Rendesen a törzsfő kunyhója a játékhely. Amikor játszanak, nőknek nem szabad a kunyhóba lépni. Úgy szeretik a játékot, hogy néha éjjel-nappal szakadatlanul játszanak. Ez a szerencsétlen játék okozta azt, hogy az útitársam itt sem kapott halat.

Az egyik tanyán megszálltunk éjjelre. Én megint több asszonnyal együtt aludtam egy kunyhóban. Az útitársam majdnem pórul járt az éjjel; kis híja volt, hogy meg nem gyilkolták.

Másnap reggel elbeszélte nekem, hogy valami titkos sejtelem óvatosságra intette. Nem bízott ez emberekben, hát megkérte őket, hogy engedjék egy kunyhóban egyedül aludni. Minthogy nem érezte magát biztonságban, nem tudott jól aludni. Az volt a szerencséje. Éjféltájban csendes ropogást és zörejt hallott az ágak között, amelyekkel a kunyhó bejáratát eltorlaszolta. Amint odanéz, látja, hogy egy indiánus négykézláb bemászik a kunyhóba, föláll és fölemeli a kését. A matróz rögtön fölugrott, pisztolyát az indiánus mellének szögezte és lelövéssel fenyegette. Az indiánus meghátrált és szabadkozott, hogy csak azt akarta látni, vajjon az idegen embernek elég fája van-e a tűzhöz.

Az indiánusokat hamisaknak, alattomosaknak, bosszuállóknak és gyáváknak mondják és azt állítják, hogy csak akkor ölik meg a fehéreket, ha egyedül találják őket. De hogyan állhatnának e szegény emberek bosszut a jól fegyverzett fehér embereken, akiktől annyit szenvednek? Az embernek természetében a bosszuállás. Mit tenne egy fehér ember, ha vele úgy bánnának, mint ő az indiánusokkal?

Ezen a kis úton is, amelyet megtettem, több elpusztított, leégett tanyát láttam, ahonnan erőszakkal űzték el az indiánusokat a fehér telepesek, mert önként nem hagyták el a hazájukat. Az időtájt, mikor én itt jártam, néhány fehér földmíves telepedett le a város közelében. Ezek csúnyán bántalmaztak egy indiánust, mikor kunyhóik előtt elment. Mikor a városba ment panaszra, akkor a gazembereket arra ítélték, hogy néhány üveggyönggyel és egyéb értéktelen holmival elégítsék ki a bántalmazottat.

Az ilyen kegyetlenségek híre szájról szájra jár a törzsek között és így természetes, hogy úgy bosszulják meg magukat, ahogy tudják; ha egy fehér magányosan közéjük téved, sokszor ártatlanul szenved a gonoszakért. Pártatlan emberek beszélték nekem, hogy ahol jól bántak a bennszülöttekkel, ők is jóindulatot mutattak.

Reggel elhagytuk a veszedelmes tanyát. Visszafelé indultunk, mert a vezetőm nem mert tovább menni. Más úton mentünk, mint amerre jöttünk. Délután fehér emberek telepéhez értünk. Itt legelőször is egy elhamvasztott indiánus tanya tünt a szemünkbe. Ezt is a fehér emberek égették le. Az indiánusok azután nemsokára négy fehér embert gyilkoltak meg a környéken.

A puri indiánusoknál.

Aldea do Pedróban a pap egy néger szolgát adott mellém kalauznak.* Sokáig lovagoltunk egy nagy völgyben pompás erdőségek között és két nagy folyón, a Parahybán és a Pombán kellett átkelnünk. Kivájt fatörzsekben szállítottak át bennünket. A lovaknak a vízben a csónak után kellett úszni, csak a kantárt fogtuk ; de még így is attól kellett tartanunk, hogy fölfordítják a csónakunkat.

Nemsokára a fehér emberek legvégső telepéhez értünk. Az őserdő közepén, egy irtáson egy meglehetős nagy faház állt, amelyet néhány nyomorult kunyhó vett körül. A házban a fehér emberek, a kunyhókban rabszolgáik laktak. Szívesen fogadtak, mert ajánlólevelet hoztam a paptól.

Ezen a telepen olyan volt a gazdálkodás, hogy már itt is úgy éreztem, mintha vadak között volnék.

A nagy háznak egy pitvara volt, amelyre négy szoba nyílt ; mindegyikben egy fehér család lakott. Az egész bútorzat csak néhány függő ágy és szalmatakaró volt. A bennlakók a földön ülve, a gyermekekkel játszottak vagy a férgeket szedték le egymásról. A konyha egészen a ház mellett volt és egy lyukas kocsiszínhez hasonlított. Egész hosszában egy nagy tűzhely volt, amelyen sok tűz égett ; mindegyik tűzrakás fölött egy kis üst függött, mellettük pedig fanyársak voltak megerősítve. A nyársakra húsdarabok voltak tűzve, amelyek részint a lángokban sültek, részint pedig megfüstölődtek.

* Pfeiffer Ida.

A konyha tele volt emberrel. Voltak itt fehér emberek, indiánusok és négerek; gyermek is volt bőven. Az udvaron szinte hemzsegett a sok tyúk, a sok szépszínű kacsa és liba; nagy hízott disznók is voltak és igen csúnya kutyák. Néhány kókuszpálma és tamarindfa alatt, amelyek pompás gyümölcsökkel voltak megrakva, fehér és színes emberek ültek, egyenként vagy csoportosan és nagyobbára éhségük lecsillapításával foglalkoztak. Némelyek előtt törött cserépfazék vagy tökkobak volt, amelyben főtt babot és maniokkisztet kevertek össze, csak úgy puszta kézzel; mohón ették ezt a sűrü ételt, amely éppen nem látszott étvágygerjesztőnek. Mások húsdarabokat ettek: puszta kézzel tépték szét és marokszámra ették hozzá a maniokkisztet. A gyermekek is csészét tartottak kezükben; de vitézül kellett védeniök az ételüket, mert majd egy tyúk csípett el valamit belőle, majd egy kutya, sőt még a malacok is lopásra adták a fejüket.

Amíg az udvaron körültekintettem, vidám kiabálást hallottam kívülről. Odanéztem, hogy mi az; hát két gyerek egy nagy, legalább kétméteres, barnásfekete kígyót cipelt egy háncszsineggel. Már nem volt életben. Azt mondták, a harapása oly veszedelmes, hogy azonnal megdagad tőle az ember teste és okvetlenül halált okoz.

Ez egy kissé megijesztett. Nem akartam éjjel az erdőségen átmenni, ahol valamely fa alatt kellett volna meghálnom. Azért inkább másnapra halasztottam a továbbutazást. Jó házigazdáim azt hitték, hogy a vademberektől félek és nem győzték eléggé mondani, hogy azok milyen ártatlan emberek és hogy ne tartsak semmitől. Minthogy csak néhány szót tudtam portugál nyelven, bajosan adhattam értésükre, mitől félek; csak a jeleimből és rajzaimból értették meg.

Braziliai rengeteg.

Éjjelre tehát e félig vadembereknél maradtam, akik igen nagy tiszteletet tanusítottak irántam és szinte elhalmoztak szívességükkel. Ahogyan kívántam, az udvarban egy födél alatt egy szalmagyékényt terítettek le számomra; az volt a fekvőhelyem. Vacsorának egy sült tyúkot, rizst, keményre főtt tojást hoztak nekem és ráadásul naranccsal és tamarindgyümölccsel szolgáltak, amely utóbbinak barna, igen ízletes, savanyusédes húsa van. Körém telepedtek az asszonyok és csakhamar egészen jól megértettük egymást.

Másnap egy néger asszonnyal és egy itt lakó indiánussal elmentünk az erdőségbe az indiánusok fölkeresésére. Sok helyen csak nagy fáradsággal bírtunk a sűrüségen átvergődni; néhol azonban keskeny ösvényekre jutottunk, amelyeken könnyebben folytattuk útunkat. Nyolcórai gyaloglás után néhány indiánussal találkoztunk, akik a kunyhójukhoz vezettek bennünket.

Itt oly nagy szükséget és nyomoruságot tapasztaltam, amilyent egész utazásom alatt sehol sem láttam.

Magas fák alatt egy kis tisztáson öt kunyhó állt; nem is kunyhók, hanem csak lugasok, amelyek hossza hat méter, szélessége négy méter volt. Négy földbe tűzött rúdból és egy keresztrúdból volt a vázuk, a tetejük pedig nagy pálmalevelekből, amelyek az eső ellen nem sok védelmet nyujthattak. Háromfelől a lugas egészen nyitva volt. Benne néhány függőágy lógott, a földön a hamu között izzó parázs volt, amelyen gyökereket, kukoricacsöveket és banánt pirítottak. A tető alatt az egyik sarokban ugyanilyen élelmiszerek voltak fölhalmozva és néhány tökkobak hevert körül, amelyeket e vadak tálak, fazekak és vizeskorsók gyanánt használnak. A hosszú nyilak és íjak, egyetlen fegyverük, a háttérben a falhoz voltak támasztva. A férfiak koromfekete, sűrü haja mereven csüggött alá; a nők hajuk

Braziliai indiánus kunyhó.

egy részét fonatokban hátratűzték, más részét pedig fonatlanul hagyták.

Többnyire, a nők és a férfiak egyaránt, vöröses vagy kék színnel voltak tetoválva, de csak az ajkuk körül, bajusz formára. Mindnyájan nagy dohányosok és igen szeretik a pálinkát. Egész ruházatuk néhány rongy volt, amelyet a derekuk köré csavartak.

A városban sokat hallottam az indiánusokról. Azt mondják, hogy Braziliában már csak legföljebb félmilliónyian vannak, akik az ország belsejében az erdőségekben szétszórva laknak. Hat-hét családnál több sohasem lakik együtt egy helyen, és mindig tovább vándorolnak, ha lakhelyük körül elpusztítottak minden vadat és elfogyasztottak minden gyümölcsöt és gyökeret. Sokan meg vannak keresztelve. Egy kis pálinkáért és dohányért készségesen megkereszteltetik magukat ; csak azt sajnálják, hogy a keresztelést nem lehet többször ismételni. A legerősebbeket megválasztják törzsfőknek.

Mikor a kunyhójukban már mindent apróra megnéztem, néhányukkal papagájt és majmot vadászni mentem. Nem kellett sokáig keresnünk ; csakhamar megbámulhattam ügyes nyilazásukat. Röptében lelőtték a madarat és ritkán tévesztették el a céljukat. Három papagájjal és egy majommal tértünk vissza a kunyhókhoz.

A jó emberek a legjobbik kunyhójukba szállásoltak be és meghíttak, hogy maradjak náluk éjjelre. Szívesen elfogadtam az ajánlatukat, mert kissé fáradt voltam a hosszú gyaloglástól, a hőségtől és a vadászattól. Különben is már alkonyodott és alig érhettem volna el a fehér emberek tanyáját. A földre terítettem hát a köpenyemet, egy tuskót tettem alája vánkosnak és egyelőre leültem pompás fekhelyemre. Gazdáim azalatt

a vacsorát készítették ; fanyársakra tűzték a majmot és a papagájokat és a tűzön pirították. Hogy csemege is legyen a vacsorához, néhány cső kukoricát és gumós gyökereket tettek a forró hamuba. Azután nagy friss leveleket hoztak ; a sült majmot puszta kézzel darabokra tépték, egy jókora darabot a levelekre tettek, hozzája egy papagájt, kukoricát, gumókat és elém tették a vacsorámat. Végtelen nagy volt az étvágyam, mivel reggel óta semmit sem ettem. A majompecsenyével kezdtem, amely rendkívül ízlett. A papagáj húsa korántsem volt olyan gyenge és ízletes.

Vacsora után kértem őket, hogy mutassák meg egy táncukat. Szívesen teljesítették kívánságomat. Mivel már egészen sötét volt, sok fát hordtak össze, nagy máglyát raktak és meggyujtották ; a férfiak körbe álltak és megkezdték a táncot. Az egész abból állt, hogy ide-oda hajlongtak és a fejükkel bólogattak. Azután a nők is körbe álltak mögöttük és hasonló díszes táncot jártak. Azonfölül a férfiak ordítozni kezdtek énekformát és szörnyű furcsa képet vágtak. Az egyiknek húros hangszere is volt egy pálmaágból, melynek hat rostja olyformán volt kifeszítve, mint a hegedüé ; pengése halk és kellemetlen volt.

Mikor lenyugodtam és körülöttem minden lecsendesült, félelem szállt meg. Eszembe jutottak a vadállatok, a kígyók és sokáig nem bírtam elaludni. Végre mégis erőt vett rajtam a fáradság, lehajtottam a fejemet a fatuskómra és azzal biztattam magam, hogy vad gazdáim is nyugodtan alszanak a rengeteg közepette.

A szuyá-indiánusok.

Braziliai belsejében.

Délelőtt tíz órakor hűvös esős időben indultunk.* Az evezés pompásan ment. A folyó sokáig nem változtatta az irányát, úgy hogy messzire el lehetett rajta látni, mint valami hosszú jegenyefasoron. A parti sárga homok már messziről is tisztán elvált a fölötte emelkedő sötét erdőtől.

Két óra tájban egy fán csigavonalú íriss metszést vettünk észre. Egy órával később kunyhók tüntek elő; zöld lombok közül tekintettek alá a folyóra.

Ma szerencsére jól összetartottunk; összegyűltünk, mindnyájan töltést tettünk puskáinkba és revolvereinkbe; embereink igen harcias hangulatban voltak. Bennünket is észrevettek az ellenséges táborban; messzelátómon át egy csoport embert láttam, amint a parton sorba álltak és ránk figyeltek. Mi derültek voltunk; félelemre nem volt okunk, biztonságban voltunk a vizen, no meg villám és mennydörgés volt a kezünkben. Mindazonáltal óvatosaknak kellett lennünk, mert a felső vidéken lakó indiánusok gyakran intettek bennünket a fogcsikorgató szuyá-indiánusok vadsága ellen. Pedig szerettem volna velük békésen érintkezni, mert hiszen nem azért jöttünk a Singú folyón lefelé, hogy kalandokat keressünk, hanem hogy megismerkedjünk az itt lakó népekkel.

Minél inkább közeledtünk, annál jobban megkülönböztethettünk mindent. A kunyhók partos helyen álltak, rövid út vezetett tőlük alá a folyóhoz. Asszonyokat nem láttunk, csak egy csapat meztelen férfi várt ben-

* Steinen Károly.

Pihenő a rengetegben.

nünket a parton. Ekkor egyszerre jobb felől egy mellékfolyóból négy-öt hosszú csónak tünt elő ; magasra meg voltak rakva és rakományuk zöld levelekkel volt betakarva ; többnyire nők és gyermekek ültek bennük ; nyilván mandiókát és gyümölcsöt hoztak az ültetvényükről.

Megijedtek a barna asszonyok, mikor bennünket észrevettek ; gyorsan a parthoz eveztek, a gyermekeket kézen fogva, a legkisebbeket lovagformán balcsípőjükre ültetve, az erdőbe siettek, hogy a gyalogúton érjenek kunyhóikhoz. Az egyik csónak azonban, amelyben három férfi és egy testes öreg asszony ült, felénk közeledett, annyira, hogy egymás szavát meghallhattuk ; az egyik férfi készen tartotta a fegyverét, de látszott, hogy nincsen rossz szándékuk. Az ajkukon levő korongon megismertük, hogy szuyá-indiánusok. Az asszony azonban, mint később kitünt, egy felsővidéki törzsből való fogoly volt ; amit felénk kiállított, úgy értettük, hogy »gyertek«. Csónakaink egészen összecsoportosultak, úgy hogy alig tudtunk evezni ; végre a szuyá-falu révje felé közeledtünk.

De milyen zenebona támadt erre a parton álló csoportban ! Talán negyven férfi csődült ott össze. Meztelen testük szépen feketére és vörösre volt festve, néhányuknak fehér vagy narancsszínű tollkorona volt a fején, kuszált hajuk a vállukat verdeste és mindnyájan íjat, nyilat, fütyköst tartottak a kezükben. Az alsó ajkukba illesztett tallérnagyságú fakorong úgy állt a foguk sora előtt, mint valami tányérka és majd az orrukhoz verődött, amint kiabáltak. »Szuyá—szuyá—tahahá, szuyá—tahahá« ordítoztak folyton, mintha megbomlottak volna ; fegyvereiket rázták, ide-oda ugráltak és le nem vették rólunk a szemüket, mintha föl akartak volna falni.

Én Clausszal előre eveztem, hogy partra szálljunk, mind a ketten fölálltunk a csónakban és jelekkel mutattuk, hogy mit akarunk. Erre még jobban ordítoztak. Nem voltak mindnyájan egy véleményen — ketten hajbakaptak, amennyire hamarosan lehetett, azután a vízben fekvő kövekre ugrottak és hevesen integettek. »Tahahahá, tahahá« kiabálták szüntelen, íjukat mutogatták és gyorsan egymásután a mellükre, kezükre, lábukra mutattak a balkezükkel, mintha azt akarták volna mondani, hogy gyanus nekik a ruhánk meg a fegyverünk. Letettem a puskámat — rögtön letette az okos szuyá is íját, nyilait a földre, tapsolt és megint azt kiabálta : »Tahahá, tahahá !«

De partra szállni nem engedtek. Mihelyt megkíséreltük, valóságos zúgássá fokozódott a lárma és mindnyájan arra mutattak, amerre a víz folyik. Nem érthettük őket félre ; azt mondták : »Arra van az utatok.« Azalatt a többi csónakunk is közelebb jött. Igen gyanakodva néztek bennünket, de kivált a kutyáinkat, amelyek a nagy lármára ugatással feleltek, amilyen csak erejükből kitelt. Alig bírtuk megakadályozni, hogy a partra ne ugorjanak és az indiánusok meztelen lábaiban kárt ne tegyenek. Egyikünk egy kis ajándékot nyujtott az egyik szuyá felé, az el is fogadta, — akárhogyan lármáztak, látszott rajtuk, hogy félnek tőlünk — a helyzetünk azonban nem változott.

Minthogy már késő́re járt az idő, elhatároztuk, hogy mi engedünk, hiszen mi vagyunk az okosabbak ; elhatároztuk, hogy a túlsó parton ütünk tanyát. Eleinte, mikor egy darabig aláfelé eveztünk, táncolt és ordított örömében a meztelen csapat, de ah — a csalódás hangját hallatták, mikor azt látták, hogy a túlsó partnak fordulunk és hogy mégsem ráztak le nyakukról. Három férfi egy csónakon utánunk jött nagy óvatosan meg-

figyelni, hogy mit csinálunk ; a parthoz közeledve, letették a fegyverüket. Lementem a partra és egy avét pamutinget nyujtottam feléjük ; de térdig kellett a vízbe gázolnom, míg elszánták magukat, hogy elfogadják az ajándékot. Viszonzásul édes burgonyát adtak egy kalapnyit.

Csakhamar mások is közeledtek ; sokat kiabáltunk mi is, azok is, semmi baj sem történt. Partraszálltak és csakhamar megnépesedett a tanyánk. A velem levő braziliai katonák tollkoronákat cseréltek tőlük, én pedig átfúrt kőlapocskákból fűzött gyöngysorokat kaptam halászhorgokért, amelyeket barátságosan elfogadtak ; de az arcukon látszott, hogy nem tudták, mirevalók. Arra azonban egyet sem bírhattam rá, hogy az ajkában levő fakorongot nekem adja ; nevettek, de nem adták.

Közülök egy okos legény szépen megmagyarázta, hogy a folyó tovább folyik északra, — északra, északra és hogy kilenc nap mulva egy vízeséshez érünk ; azt akarta, hogy jól megértsük, hát előbb csaknem függélyesen az égre mutatott, azután a folyóra : »Tukk, tukk, tukk, vúbú« szavalta borzongó élvezettel, azután megrázta az egyik csónakot, és megelégedetten mosolygott. Amit mondott, körülbelül annyit jelenthetett : »Hej de jó lesz nektek, ha a víz lekap benneteket. Szerencsés fölfordulást, uraim !« Úgy értettük a jeleiket, hogy a vízesésig már nem lakik több szuyá és más törzs sem.

Új barátaink igen szerettek volna tőlünk egyetmást kapni és nálunk maradtak, amíg be nem sötétedett ; mi pedig a változatosságnak örülve, batatát sütöttünk a hamuban. Minden áron azt akarták, hogy néhányan menjünk velük át a faluba.

Mi a sátrunkban fekszünk, az ég beborult, szúnyo-

gok muzsikálnak körülöttem. Odaát a szuyák, úgy látszik, még most sem feküdtek le ; már éjfél van és még mindig szüntelenül fecsegnek. Halk - zűrzavaros moraj hallatszik át a túlsó partról ; tüzet nem látni.

Jól teszitek ti egyszerű emberek, hogy nem alusztok, hanem beszélgettek. Ne hallgassátok nagyanyáitok gyermekes meséit, mert mi az ahhoz képest, amit ma láttatok. Egy más világból való emberek jöttek hozzátok, akiknek mindenféle csodadolgaik vannak. Nem bírjátok ezt a csodát megérteni. Mi is nehezen tudjuk elképzelni, hogy ti emberek vagytok, hogy azok közé az emberek közé tartoztok, akik a gőzöst és a nagyítóüveget, a puskaport és a könyveket föltalálták. Jól teszitek, fecsegjetek. Úgy sem láttok talán többé ilyen embereket, amíg éltek ; de talán még a fiatalok sem. Kezetekben van a kés, a vas ; megmutatjátok gyermekeiteknek, de nem tudjátok nekik megmondani, hogy a fán nőttek-e vagy a hegyekben termettek-e.

Másnap reggel mi is meg akartuk őket látogatni. Puskát nem vittünk magunkkal, hogy gyanujukat föl ne keltsük ; a revolvereinket azonban az övünkbe rejtettük. Függőágyat is vittem magammal ; azt hittem, közöttük maradunk éjjelre. Csalódtunk.

Két katona kíséretében hárman mentünk át. Mindjárt nagy csapat fogott bennünket körül, fegyverüket a földre tették és »tahahát« kiabáltak. Tahahá olyasfélét jelent, mint barát, jó, stb. Mindenikünket óvatosan kézenfogva, vezettek föl a partról. Oldalvást sok asszony állt, részint csecsemőkkel, amelyek az anyjuk bal csípőjén ültek egy-egy barnavörös pamutkötőben, amely a jobb vállukon függött. Kíváncsian néztek bennünket ; de mikor bólintottunk nekik, félrevonultak. Mindnyájan meztelenek voltak, a hajuk hátul csomóba volt kötve vagy a vállukra lógott. A fülükben koronggá göngyölt

pálmalevél-szalag volt ; az ajkuk azonban nem volt eltorzítva.

Barátságos vezetőink különböző kunyhókba akartak bennünket vezetni ; de mi úgy tettünk, mintha nem értenők őket és valamennyien a legutolsó, legnagyobb kunyhóba léptünk. Kilenc méhkasforma kunyhó volt itt együtt és egy nyílt szín a tér közepén. Körös-körül pamut termett és vad cukornád, amelynek a szárából nyílvesszőiket csinálják.

A kunyhóban úgy körülfogtak bennünket, hogy alig mozdulhattunk. Vilmos egy zsámolyra ült és valahányszor föl akart kelni, barátságosan visszanyomták a helyére. Én fölírtam néhány szót ; gyanakodva nézték a kezem mozgását. Pamutból szőtt függőágyak voltak a kunyhóban, egy másik kunyhóban pedig éppen szövésnél találtunk egy szuyát. A tulajdonképpeni fekvőhelyük egy durva fonású gyékény, a vánkosuk pedig egy darab fa. Igen jó, szép feketefestésű edényeik voltak. Igen ügyesek voltak a kosárfonásban ; láttam náluk csinos kis kosarakat, amelyekben gyümölcsöt tartanak.

Rendkívül hamar fejezték ki házigazdáink azt a kívánságukat, hogy távozzunk. Mikor látták, hogy nem értjük őket, megfogták a kezünket, a túlsó partra mutattak és a csónakunkhoz akartak bennünket vezetni. Mi azonban még ezt sem értettük ; a tér közepén levő színhez mentünk és alatta leültünk. Nyilván ez volt a tanácskozó helyük. Itt egy vak ember jött hozzánk, botra támaszkodva ; éppen így jött egy igen öreg ember és megtapogatott bennünket reszkető kezével.

Amint körülültek, egy tükröt vettem elő, — addig még nem láttak tükröt — és azt mondván »tahahá, tahahá«, a szomszédom elé tartottam. Hogy elforgatta a szemét ! Csak egyet pillantott bele, de egészen el-

Szuyá-indiánusok éjjeli látogatása.

rémült ; izgatottan intette a többieket, hogy ne nézzenek bele. Ekkor engem a csintalanság ösztökélt, kétszer, háromszor végigcikáztattam a körülöttem állókon a tükröződő napfényt, kiabálva szétfutottak, fegyverrel jöttek vissza és hevesen intettek, hogy távozzunk. Most már meg kellett őket értenünk. Amilyen nyugodtan csak lehetett, sietség nélkül vonultunk vissza ; de csak akkor csillapodtak le, mikor a csónakunk a parttól eltávozott.

Délután néhányan meglátogattak bennünket. Bajos megmondani, hogy hány lélek lakik a faluban, de valószínű, hogy leföljebb százötvenen vannak. A fülükben levő pálmalevél-tekercs olyanforma, mint a szabók összecsavart mértéke. Ha a tekercset kiveszik, majd a vállukig lóg a fülük cimpája, mint valami kantár ; ilyenkor, hogy kényelmetlen ne legyen, a fülük kagylójára függesztik. Az ajak-korongot csak a meglett férfiak viselik ; parafa könnyüségű fából van faragva ; a fölső része és karimája pirosra van festve. Megmutatták, hogy mikép szoktak nyilazni és igen kinevették az én embereimet, mikor azok is nyilazni próbáltak.

Másnap reggel igen későn jöttek. Már attól tartottunk, hogy valami baj van. Nagy tűzrakás füstjét láttuk fölszállni és folyton fuvolahangokat hallottunk, de senki sem mutatkozott a parton. Mikor pedig megjelentek, föltünt nagy számuk. Úgy látszott, hogy a falu valamennyi férfia összegyűlt és rossz sejtelmeket keltett bennünk az, hogy mindannyian nyíllal, íjjal, buzogányokkal, fütykösökkel voltak fegyverezve. Azonban zavartalanul telt el a délelőtt ; sokan csakhamar visszavonultak. Sürgettek bennünket, hogy távozzunk már. A napra mutattak, — hogyha délen túl lesz, akkor távozzunk, mert nincs már ennivalójuk.

Nyilván nem mertek halászatra, vadászatra menni, amíg mi falujok közelében maradtunk.

Csak nagynehezen adtak valami élelmet. A vad mandiókán kívül egy szép aranyszínű kukoricafajt termesztenek, melynek a csöve feltünő kicsiny ; azonkívül inhamet, édes batatát, dohányt, pamutot. Tökmagot és háromszögű paradiót is láttunk náluk.

Tíz manitszauá-törzsbeli indiánus volt náluk fogságban. Az elsőnek, aki föltünt a szuyák között, rövid körszakálla volt. Egy öreget is láttunk köztük, a két fiával. Sajnálatomra nem tarthattam őket sokáig magamnál, el akartak menni ; örültem hát, hogy néhány szavukat följegyezhettem. Mind a négyen fegyverrel jártak, de ékszer nélkül. Az udvarias szuyák »testvérnek« címezték őket. Az öregnek sok ajándékot adtam, hogy másnap megint eljöjjön — csakhamar egy szuyánál láttam ez ajándékaimat ; nyilván legközelebbi »testvére« volt a fogolynak, aki kénytelen volt mindenét odaadni. Azért a napra mutatva, megmondtam ennek a szuyának, hogy holnap reggelre elvárom őket.

De hogyan elcsodálkoztunk, mikor este 8 és 9 óra között jókedvüen és bátran közeledett egy kis fegyvertelen csapat ; a holdra mutattak és világosan megmagyarázták, hogy erre az időre rendeltük őket ide.

Mindjárt megfogtam az öreget és szuyá gazdáját és megint próbálgattam a szavukat ellesni és leírni. Két kutyánk futott el mellettünk. Ekkor a manitszauá fölkiáltott. Szavaiból azt következtettem, hogy ismeri a kutyát és valószínüleg a törzsének vannak kutyái mert egész örömhangon kiáltotta : »Manitszauá hayugú !« A fekete és a sárga színeket is megnevezte, mert az egyik kutyánk fekete, a másik sárga volt. Azt hittem, hogy már most a szuyától is meg fogom tudni, hogy az ő nyelvén hogyan vannak ezek a szavak. Mindig a tárgyat

nevezte meg, a színek megnevezését nem bírtam tőle megtudni, pedig az öreg manitszauá megértett és segíteni akart.

A szuyá nyelv legfontosabb szavait már följegyeztem, de mikor az igéket tudakoltam, — szentséges ég! Enni és inni — mikor jelekkel mutattam nekik, sokkal is gyorsabban megmondták, semhogy föl ne jegyezhettem volna. Mikor azonban az alvást, a nevetést, a sírást, a futást mutattam nekik, meg voltam ugyan elégedve színi előadásommal, sokat nevettek neki és hűségesen utánozott is vad nézőközönségem, de a szavakat, a várva várt szavakat nem bírtam belőlük kipréselni. Különben igen jól elbeszélgettünk egymással. »Ni« = az, »tahahá« = jó, »atá tahahá« = nem jó, »vaikéle« = nem értem. Ezekkel a szavakkal sokáig el lehet beszélgetni mindenféle égi és földi dolgokról. »Vaikéle« felelte nekem már a legelsők egyike, mikor kérdést intéztem hozzája és fülére mutatott, mintha nagyot hallana. Néhány perc mulva, mikor a kíváncsi szuyák körülfogtak és kérdésekkel ostromoltak, én is a fülemre mutattam és egészen komolyan azt feleltem nekik: »Vaikéle, vaikéle.« Azonban nem sokáig tartott a komolyságom; bamba arcukon tükröződött a csodálkozás, hogy én egyszerre milyen jól beszélem a szuyá nyelvet, de meglátszott rajtuk világosan az a gyanu is, hogy én még sokkal többet akarnék tudni; kacagnom kellett.

Mikor láttam, hogy már kifogyott a türelmük, becsaptam jegyzőkönyvemet; az egyik papirost és ceruzát kért. Egy szövetmintát rajzolt és két oldalt telepingált egy konyhakésért. Egészen jól fogta a ceruzát, pedig először volt a kezében. Vilmos egy másik társával ült le, aki szintén több lapot telerajzolt kék és piros vonalakkal.

Lassanként egész kis gyűléssé növekedett társaságunk a sátor előtt. Szép holdvilágos éjszaka volt; a folyó csillogott és túl rajta, a sötét facsoportok fölött, ezüstös felhőcskék lebegtek. Egy kuszált hajú öreg szuyá mesélni kezdett: Azt mondta, a trúmaik, akiktől hozzájuk jöttünk, a szuyák ellenségei. »Trúmai atá tahahá.« Egy szuyá meglátogatta őket, barátságosan fogadták, de másnap orvul megölték, magyarázgatá igen szomorú arckifejezéssel. De a szuyák majd bosszut állnak a trúmaikon.

Most rajtunk volt a sor! Megvígasztaltuk a jó öreget. Fölugráltak az én katonáim és diadalénekben elmondták, hogy hiába kiabáltak »hú-hút« a trúmaiak, mi megkergettük őket és minden fegyverüket zsákmányul ejtettük. Nagy örömrivalgásban törtek ki erre a szuyák; már az első nap észrevették, hogy sok trúmai fegyver van nálunk és már akkor találgatták, hogy vajjon mikép tettünk rá szert.

Az egyik öreg elsorolta mindazokat a törzseket, amelyek a folyó felsőbb tájain laknak és a homokba lerajzolta a folyót és mellékfolyóit. Én lemásoltam a rajzát a füzetembe, följegyeztem a neveket, előolvastam neki és ő is elsorolta többször újra; nem tévedt a sorrendben, látszott rajta, hogy jól ismeri a vidéket. Azt is elmondta, hogy nemsokára egy vízeséshez érünk. Ők is voltak már ott, de nem mertek tovább menni, mert a vízesésen túl sok tüzet láttak. Jutalmul egy nagy sípot adtam az öregnek, akinek igen tetszett a síp erős hangja. Meg is dícsért bennünket, hogy mi olyan sok kést adtunk a szuyáknak. Éjféltájban, mikor elváltunk, nagy bókokat mondtunk egymásnak, hogy milyen tahahák vagyunk mi is, ők is.

Ők hazaeveztek, mi meg a sátrunk előtt maradtunk és beszélgettünk. Egyszerre csak éjfél után fél egykor

hét ember jött a faluból. Ők is akarnak rajzolni! Ők is akarnak konyhakést szerezni! Természetesen szép szóval hazaküldtük őket; de ők nem akartak menni és híttak, hogy menjünk velük a faluba.

Másnap reggel láttuk, hogy a szuyák sokat loptak. Amíg beszélgettünk, ők a lábukkal a homokba ásták, ami közelükben volt. Hiányzott egy késünk, egy poharunk, egy ollónk, egy hőmérőnk, egy üveg bors és két evező. Mikor a sátrat lebontottuk, fölturkáltuk a homokot, de csak a kést találtuk meg. Mikor már messze voltunk, láttuk, hogy több csónak ment át elhagyott tanyánkhoz és örege-apraja éppen úgy turkálta a homokot, mint mi, de valószínüleg jobb sikerrel. Eddig már talán valami csecsemő nyakán függ a hőmérőnk, mint becses amulett.

Negyednap, miután elhagytuk őket, megint öt szuyával találkoztunk, akik szintén lefelé eveztek. Megmagyarázták, hogy csónakhoz való fáért mennek. Éppen mikor velük találkoztunk, egy vidra bukkant elő a folyóból. A szuyák mindjárt vadásztak rája. Nyilaikat nem irányozzák egyenesen a cél felé, hanem a célpont irányában fölfelé lőnek, úgy hogy fölülről röpül a vadra a kilőtt nyílvessző. A csónakban állva, íjukat magasan tartva, eregették nyilaikat a föl-fölbukó vidrára, de nem találták el, pedig jól céloztak, és sokáig kergették.

Nem sokáig eveztünk együtt. Ők bekanyarodtak a nagy folyó egyik mellékfolyójába, mi meg vízmentében haladtunk tovább.

AUSZTRÁLIA.

Ausztráliának és a Csendes-tenger szigeteinek lakossága éppen úgy elpusztul, mint Amerikáé, mióta fehér emberek telepedtek közéjük. Néhány nép már egészen kipusztult.

Testalkatukra nézve leginkább az afrikai négerekhez hasonlítanak. Szokásaikra és életmódjukra nézve azonban igen különböznek tőlük, kivált a szigetek lakói, akik az egész földet olyannak képzelik, mint amilyen az ő hazájuk : Egy nagy tengernek és sok kis szigetnek.

A Csendes-tenger szigetein.

A következő elbeszélés Kotzebue útleírásából való, aki hajójával nagy utazást tett a Csendes-tengeren, szigetcsoportokat födözött föl, többek közt az Otdia vagy Rumanzoff szigeteket, amelyekről itt szól.

Tizennegyedikén reggel ismét láttunk kelet felől egy csónakot, mely a Kecskeszigetnél kötött ki. Ez már a második csónak volt s már most bizton reméltük, hogy e vadak a szigetcsoport keleti részén laknak. A kormányos, akit a szigetre küldtem, azzal a hírrel jött vissza, hogy idegen szigetlakókkal találkozott, akik hallal és sült kenyérfagyümölccsel vendégelték meg ; az asszonyaik pedig tánccal és énekükkel mulattatták. Minden találkozásnál újra meggyőződtünk,

hogy jóindulatú emberek. A kecskéktől még mindig féltek és e napon az egyik még jobban megijesztette őket. Mikor a kormányos a kunyhóikhoz közeledett, közülük a legidősebbik béke jeléül egy virágcsokrot nyujtott át neki. A kecske abban a pillanatban rárontott útitársára, futtában kilökte a megrémült vadember kezéből a csokrot és szarvával horzsolta. Ez társaival együtt nagy óbégatva elszaladt és csak nagynehezen sikerült a kormányosnak őket a lakásukhoz visszacsalogatni, miután a kecskéket a bokrok közé hajtotta.

Délután jól fölfegyverkezve, a tudós urakkal, Sismareff hadnaggyal és néhány matrózzal elhagytuk hajónkat, a Rurikot. Három órakor elértük az ötödik szigetet és ott maradtunk éjjelre. Reggel, éppen mikor tovább akartunk indulni, az őrálló matróz elkiáltja magát, hogy keletről két csónak közeledik, az egyik igen nagy; a benne ülők észrevettek bennünket és felénk tartanak. Elhatároztam, hogy megvárjuk a csónakokat. Sismareffel és a tudós urakkal fegyvertelenül kiálltam a partra. Csakhamar mind a két csónak kikötött közelünkben; a vitorlák lebocsátása mutatta, hogy igen ügyes hajósok. Miután nagy lármával megálltak, közülök négyen a vízbe ugrottak és hozzánk úsztak. Egyikük egy nagy kagylóval elől járt, a többi kókuszdióval és pandanuszgyümölccsel követte; a csónakon maradók némán várták, hogy mit végez a követség, amely egyenesen elénk lépett. A vezető, aki a kagylót vitte, mindnyájuk közül kitünt. Harminc éves, magas, karcsú férfiu volt. Fekete haja csinosan össze volt kötve; egy fehér virágokból fűzött koronaalakú koszorú diszítette a fejét. A füle át volt fúrva és benne virágokkal diszített teknősbékacsont-rudacskát viselt. A nyakán is sok tarka ékszer volt. Még abban is különbözött a többitől, hogy jobban volt tetovirozva

Őslakók tanyája egy európai gyarmatnál.

és a tetovirozástól szinte páncélosnak látszott. Kis bajusza és kecskeszakálla volt. Bámulat, félelem és kíváncsiság tükröződött az arcán. De erőt vett magán; méltóságos léptekkel közeledvén, átnyujtotta kagylóját és többször kiáltotta: »Aidara!« Kísérői gyümölcsöt tettek lábam elé, de látszott rajtuk, kivált az egyiken, hogy nagyon félnek, mert csakúgy reszkettek, de azért barátságos volt a tekintetük.

Megpróbáltuk őket megnyugtatni, ami sikerült is. Meglepte őket szíves viseletünk. Kiterítettem a partra egy vörös kendőt, megkínáltam a vezért, hogy foglaljon helyet; én melléje ültem, a többi állva maradt. Szépen ázsiai módra ült és mindenfélét kérdezni kezdett. Majd az égre, majd a tengerre, majd meg a napra mutatott, míg végre megértettem, hogy azt akarja tudni, vajjon a tengerből vagy az égből jöttünk-e? Megértettem vele, hogy nem értem a nyelvét. Ezért, úgy látszott, haragudott önmagára, mert mind gyorsabban és hangosabban kezdett beszélni. Szinte izgatottan nézte a soha nem látott tárgyakat, anélkül, hogy elhallgatott volna. Ami nagyon megtetszett neki, azt megtapogatta és tudakolta, hogy mirevaló. Ha megértethettük vele, akkor egy hosszú »Oh« kiáltásban fejezte ki bámulatát. Társai, akik különben hallgattak, ismételték e kiáltását, a csónakról pedig harmadszor hangzott át az »Oh«. Hangosan kiáltva adta nekik tudtul, hogy mit látott, mire újra fölhangzott az »Oh«. Azután tovább beszélt, míg valami más nem vonta el figyelmét. Egyebek közt megtapogatott egy bádogszelencét és kíváncsian megnézte mindenfelől; de mikor levettem a szelence födelét, egy hangos »Oh«-val hátrált. A csónakokon levő embereivel rögtön tudatta a legújabb csodát. Mikor egymásután több ilyen szelencét nyitottam ki, bámulatában szinte eszméletét vesztette és nem volt sem vége,

sem hossza egyhangú fölkiáltásainak. Kísérői ezt az embert Rariknak nevezték. Miután egy ideig elmulattam vele, kagylófüzérekkel és egyéb csinos apróságokkal ajándékozott meg. Viszonzásul egynéhány kést, ollót és vasat hozattam a csónakunkból. De alig pillantották meg a három hüvelyk hosszú avét vasdarabokat, újra fölhangzott az »Oh«. A szemükből látszott, mennyire vágyódtak e nagy kincs után. »Möll, möll!« (így nevezték a vasat) kiáltottak mindnyájan. Erre a csónakokon lárma támadt; a vízbe ugrottak hatan, akik e kincsek vonzásának már nem bírtak ellenállani. Hozzánk úsztak, hogy megbámulhassák a vasat. Nem hallottunk mást, mint »Möll, möll!« kiáltásokat. Rariknak néhány darab vasat, egy kést és egy ollót adtam. Mind a két kezével megfogta a kapott kincset és úgy a melléhez szorongatta, mintha félt volna, hogy elveszítheti. Alig bírta elhinni, hogy az övé e nagy kincs, amelyet társai majd elnyeltek irigy pillantásaikkal. Mikor őket is megajándékoztam, kiderült az arcuk. Őrülten ugrándoztak vasukkal és folyton »Möll, möll«-t kiabáltak. A csónakon levő társaik nyugtalankodni kezdtek, egyik-másik a partra úszott és mikor ezeket is megajándékoztuk, újra kezdődött az iszonyú lárma. Így barátságot kötöttünk. Új ismerőseink mindinkább nekibátorodtak, nevetgéltek és ölelgettek bennünket. Rarikkal meg akartam értetni, hogy kelet felé akarok menni, hol lakását sejtettem. Szerencsésen megértett és készségesen a csónakomba ült. Elindultunk. Rarik mellettem ült. Társaik bámulatos ügyességgel vonták fel vitorlájukat; evezőt nem használnak. Azonban Rarik elveszítette a bátorságát, mikor társainak csónakaitól kissé távolodtunk, hogy egymásnak útjában ne legyünk. Mégis csak veszélyesnek találta velünk egyedül lenni. Félelme minden mozdulatából látszott, habár

előttünk rejtegette. Társai többször átszóltak hozzá csónakukból. A beszélgetés mind élénkebb lett, de félelme is minden evezőcsapással növekedett. Hiába iparkodtunk őt megnyugtatni; hirtelen a vízbe ugrott és kincsével csónakához úszott, beleült és a Kecskesziget felé fordította. Nem hihettük, hogy egészen elhagytak, miután oly dúsan megajándékoztuk őket. Valószínüleg hallották, hogy ott szarvas, szakállasállatok vannak és azokra voltak kíváncsiak.

Három óra tájban hagytak el bennünket. Mi tovább siettünk, hogy még naplemente előtt átkutathassuk a kilencedik szigetet, amelyet hét óra felé el is értünk. Az éjet ott töltöttük, hogy evezéstől fáradt matrózaim pihenhessenek. Öt mérföldnyire voltunk a hajónktól és keleten még mindig láttuk a szabad tengert. Mihelyt a szigetre értünk, keresztül-kasul jártuk, de csak elhagyott kunyhókat találtunk. Az egyik kunyhó tele volt mindenféle szerszámmal, hálókkal, horgokkal, zsinegekkel, kókuszdióhéjból készült edényekkel és egyéb aprósággal.

Másnap korán reggel elindultunk; hűs hajnali szellő lengedezett, úgy hogy gyorsan evezhettünk. Délben, mikor egy kis szigeten pihentünk, az őr három embert jelentett, akik a túlsó szigetről a zátonyokon jöttek végig, hol gázolva, hol úszva, mintha rendes úton járnának. A messzelátómon át Rarikot és kísérőit ismertem föl. Csakhamar hozzánk jutottak; fegyver nem volt náluk és igen örültek a viszontlátásnak. Rarik sokat fecsegett; néhány szót meg is tanultam tőle. Egyszerre csak rendkívül élénken kezdett hozzám beszélni. Nem tudtuk elképzelni, hogy mit akar; végre megnevezte a kísérőit, azután önmagát és erre kérdőleg rám tekintett; így értettem meg, hogy a nevemet akarja tudni. Igen örült, mikor látta, hogy megértettük;

önmagát az én nevemmel nevezte, engem pedig a saját nevén. Azután rám nézett, hogy nincs-e az ellen kifogásom. Ajánlatát elfogadtam, minthogy már más szigeteken megtudtam, hogy a Csendes-tenger szigetein így kötnek barátságot. Nekem most Rarik volt a nevem,

Szigeti lakos.

neki pedig Totabu, — nem tudta jobban kimondani. Kísérői a velem levő tudós urakkal cseréltek nevet. Feltünt most vendégemnek a puskám; nem mertem neki megmutatni, hogy mirevaló. Behatóan megvizsgálta a ruhánkat és rettenetesen kacagtak, mikor egyikük a cipőmet próbálta föl, járni akart benne, de mind-

járt az első lépésnél hasra vágódott. Akkor csodálkoztak még csak, mikor levetettem a kabátomat és a karomat mutattam; szinte megrémültek, mikor látták, hogy fehér és szüntelenül oh! oh!-t kiabáltak. Rarik a tegnap kapott kincseket pandanuszlevélbe csavarva magával hordozta. Ha valami metszeni valót talált, elő-elővette az ollót, hogy gyönyörködhessen benne, de mindjárt megint eltette az övébe. Egy kis tükröt le nem tett a kezéből; minduntalan beletekintett, néha kísérőinek is megengedte, hogy belepillanthassanak; azok ilyenkor a képmásuk után kapkodtak, amin mindnyájan sokat nevettek. Ezalatt Rarik csónakai is a szigethez értek és kért, hogy menjek vele a lakhelyére, amely kelet felé van. Meg is egyeztünk, hogy ő menjen előre, mi majd utána jövünk. Mikor Rarik csónakai már alig látszottak messziről, mi is elindultunk. Estére szerencsésen visszaértünk a hajónkhoz, a következő napot készülődéssel töltöttük, harmadnap pedig, január 18-án, fölvontuk a vitorlákat és kedvező széllel elindultunk kelet felé. Délután négy óra tájban elértük a szigetcsoport keleti részét, amely számos apró szigetből állt. A partról magas fák, kivált sok kókuszpálma integetett felénk. Alattuk kunyhókat láttunk. Emberek jártak-keltek a parton és úgy látszott, hogy a hajónkat bámulják. Vitorlás csónakok vonultak délkelet felé, mások onnan jöttek és most láttuk, hogy tulajdonképpen itt van csak a szigetcsoport népes része. Egy csónak érkezett hozzánk. Rarik egyik kísérője volt rajta; néhány kókuszdiót hozott és többször fölkiáltott: Rarik! Totabu! Aidara! Igen megörült, mikor egy darab vasat adtam neki, de a hajóra nem mert jönni, sem ő, sem társai, akárhogy híttuk őket. Közülünk néhányan a partra eveztek, ahol igen barátságosan fogadták őket. Mikor Rarik után tudakozódtunk, dél-

keletre mutattak. Nem mertek a hajónk közelébe jönni és sokszor hallottuk bámulatkiáltásukat: Ellip oa! Nagy csónak! Másnap én is partraszálltam. A barátságos bennszülöttek, férfiak, asszonyok mindjárt körülfogtak és némán bámultak ránk. Egyszerre azonban szétszaladtak. Mikor a hajóról a csónakba szálltam, a kutyám is észrevétlenül a csónakba ugrott. Ez ugatni kezdett, amitől annyira megijedtek, hogy a fákra másztak, oly sebesen, mint a majmok. Csak nagynehezen bírtam őket visszacsalogatni és megnyugtatni. Azonban ekkor sem vették le szemüket a kutyámról és reszkettek, mihelyt mozdult. Didrik ellip-nek, azaz nagy patkánynak nevezték, mert ezeken a szigeteken nem ismertek más négylábú állatot, mint a patkányt. A kutyát a csónakra vitettem és erre minden arc kiderült. Az öreg törzsfő étellel kínált meg; én meg egy fejszével és két késsel ajándékoztam meg. Kimondhatatlan volt az öröme, mert még sohasem látott akkora darab vasat. Hát még akkor hogyan örült, mikor megmutattam, hogyan kell vele fát hasítani. Folyton Oh! Oh! kiáltások hangzottak a csapatból. Nagy kincs is lehetett ez neki, mert csónakaikat fáradságosan faragták kővel és kagylóhéjakkal. Az asszonyokat gyöngysorokkal, tükrökkel ajándékoztam meg. Alig bírtak bámulatukból fölocsudni. Végre lecsillapult izgatottságuk. Az öreg megtapogatta bőrömet és sokat beszélt alattvalóinak, akik tátott szájjal hallgatták. Mikor már mindent jól megnéztek, az öregnek a füléhez tartottam a zsebórámat; úgy megijedt a ketyegésétől, hogy elkapta a fejét. A többiek is a fülükhöz tartották és bámulták a másodperc-mutató mozgását. Mikor pedig egy rugót megnyomtam és az óra csengeni, ütni kezdett, azt sem tudták, hová legyenek bámulatukban. Félrevonultak a fák közé és sokáig beszélgettek erről a nagy ese-

ményről. Ajándékokkal visszacsalogattam őket. Ekkor ők is viszonozták ajándékaimat. Az asszonyok levették a fejükről csinos kagylófüzérüket és a fejemre tették; a férfiak piros klárisból csiszolt nyakláncukat adták át; az öreg egy szépfonású nagy gyékényt adott és mutatta, hogy azon aludjak; végre mindnyájan énekelni kezdtek, nyilván hogy örömüket fejezzék ki.

A következő napon Rarik szigetéhez vitorláztunk. A bennszülöttek egy csónaka velünk együtt indult és velünk együtt érkezett ide, ami eléggé mutatja, hogy milyen ügyes hajósok. Délután egy csónak jött hozzánk a partról; csakhamar fölismertük benne Rarikot, aki már messziről kiabált: Aidara! Aidara! Pompásan ki volt csípve. A fejét virágok és kagylófüzérek, a nyakát apró ékszerek diszítették, a derekát új gyékény fogta körül. Nagy bámulatunkra, habozás nélkül fölmászott a hajónkra és néhány kísérője követte példáját. Azt a látványt, mikor a hajóra léptek, le nem lehet írni. Szinte megkövülve megálltak és némán, ragyogó szemekkel bámulták, ami körülöttük volt. Talán egy lépést sem tettek volna többet, ha Rarikot karonfogva körül nem vezettem volna a hajón. Végre fölocsudtak bámulatukból. Rarik hol ezt, hol amazt vette kezébe; ide-oda ugrált a fedélzeten, mintha megbolondult volna; majd hangosan fölkacagott, majd csodálkozva fölkiáltott: Oh! Kísérői is igen izgatottak voltak, de nem mertek olyan hangosan nyilatkozni.

Másnap partra szálltunk és két hetet töltöttünk ezek között a kedves vademberek között. Mikor megtudták, hogy a következő napon elhagyjuk őket, nálunk maradtak, ölelgettek bennünket és végre könnyezve vettek tőlünk búcsut.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

180

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár